

S'AU TRAS DIN ACEASTĂ CARTE, PE
HÂRTIE VIDALON VĂRGATĂ, DOUĂZECI
ȘI CINCI DE EXEMPLARE NEPUSE IN
COMERȚ, NUMEROTATE DELA 1 LA 25.

Emil Cioran, PE CULMILE DISPERĂRII. Operă premiată
de Comitetul pentru premiarea scriitorilor tineri needițați.
Fundajia pentru literatură și artă „Regele Carol II“.

EMIL CIORAN

PE CULMILE
DISPERĂRII

BUCUREȘTI
FUNDAȚIA PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ „REGELE CAROL II”

39, Bulevardul Lăscar Catargi, 39

1934

A FI LIRIC

Dece nu putem rămânea închiși în noi înșine? Dece umblăm după expresie și după formă, încercând să ne golim de conținuturi și să sistematizăm un proces haotic și rebel? N'ar fi mai fecundă o abandonare în fluiditatea noastră interioară, fără gândul unei obiectivări, sorbind doar cu o voluptate intimă toate fierberile și agitațiile lăuntrice? În acest caz am trăi cu o intensitate infinit bogată întreagă acea creștere interioară pe care experiențele spirituale o dilată până la plenitudine. Trăiri multiple și diferențiate se contopesc și se desvoltă într'o efervescentă din cele mai fecunde. O senzație de actualitate, de prezență complexă a conținuturilor sufletești se naște ca un rezultat al acestei creșteri, asemănătoare unei înălțări de valuri sau unui paroxism muzical. A fi plin de tine însuși, nu în sens de orgoliu, ci de bogăție, a fi chinuit de o infinitate internă și de o tensiune extremă, înseamnă a trăi cu atâta intensitate încât simți cum mori din cauza vieții. Este atât de rar acest sentiment și atât de ciudat, încât ar trebui să-l trăim cu strigăte. Simt cum ar trebui să mor din cauza vieții și mă întreb dacă are vreun sens căutarea unei explicații. Când tot ce ai tu ca trecut sufletesc palpită în tine într'un moment

de nemărginită încordare, când o prezență totală actualizează experiențe închise și când un ritm își pierde echilibrul și uniformitatea, atunci din culmile vieții ești prins în moarte fără a avea acea groază în fața ei care însoțește obsesiunea chinuitoare a morții. Este un sentiment analog cu acela pe care-l au amanții când în culmea fericirii le apare trecător, dar intens, imaginea morții, sau cu momentele de nesiguranță când într'o iubire născândă apare presentimentul unui sfârșit sau al unei părăsiri.

Sunt prea puțini aceia cari pot suporta astfel de experiențe până la sfârșit. Există totdeauna o primejdie serioasă în menținerea unor conținuturi cari se cer obiectivate, în închiderea unei energii cu tendință de explozie, deoarece poți atinge un moment când nu mai poți stăpâni o energie debordantă. Și atunci prăbușirea rezultă dintr'un prea plin. Sunt trăiri și obsesiuni cu cari nu se poate viețui. Nu este atunci o salvare în a le mărturisi? Experiența teribilă și obsesiunea îngrozitoare a morții atunci când sunt păstrate în conștiință devin ruinătoare. Vorbind despre moarte, ai salvat ceva din tine, dar în același timp a murit ceva din propria ființă, deoarece conținuturile obiectivate își pierd actualitatea din conștiință. Din acest motiv, lirismul reprezintă o pornire de risipire a subiectivității; căci el indică o efervescență a vieții în individ care nu poate fi stăpânită, ci pretinde neconținut expresie. A fi liric înseamnă a nu putea rămânea închis în tine însuși. Această necesitate de exteriorizare este cu atât mai intensă cu cât lirismul este mai interior, mai profund și mai concentrat. Pentru ce e liric omul în suferință și în iubire? Pentru că aceste stări, deși diferite ca natură și orientare, răsar din

fondul cel mai adânc și mai intim al ființei noastre, din centrul substanțial al subiectivității, care este un fel de zonă de proiecție și radieră. Devii liric atunci când viața din tine palpită într'un ritm esențial și când trăirea este atât de puternică încât sintetizează în ea întreg sensul personalității noastre. Ceeace este unic și specific în noi se realizează într'o formă atât de expresivă, încât individualul se ridică în planul universalului. Experiențele subiective cele mai adânci sunt și cele mai universale, fiindcă în ele se ajunge până la fondul originar al vieții. Adevărata interiorizare duce la o universalitate, inaccesibilă acelor care rămân într'o zonă periferică. Interpretarea vulgară a universalității vede în aceasta mai mult o formă de complexitate în întindere, decât o cuprindere calitativă, bogată. De aceea, ea vede lirismul ca un fenomen periferic și inferior, produs al unei inconsistențe spirituale, în loc să observe că resursele lirice ale subiectivității indică o prospețime și o adâncime lăuntrică dintre cele mai remarcabile.

Sunt oameni cari devin lirici numai în momentele capitale ale vieții lor ; unii numai în agonie, când se actualizează întregul lor trecut și-i năpădește ca un torent. Cei mai mulți însă devin în urma unor experiențe esențiale, când agitația fondului intim al ființei lor atinge paroxismul. Astfel, oameni înclinați în spre obiectivitate și impersonalitate, străini de ei înșiși și străini de realități profunde, odată prizonieri ai iubirii încearcă un sentiment care actualizează toate resursele personale. Faptul că aproape toți oamenii fac poezie atunci când iubesc dovedește că mijloacele gândirii conceptuale sunt prea sărace pentru a exprima o înfinitate internă și că lirismul interior își găsește un mod adecvat de obiectivare

numai cu un material fluid și irațional. Nu se petrece un caz analog cu experiența suferinței? N'ai bănuț niciodată ce ascunzi în tine și ce ascunde lumea, trăiai periferic și mulțumit, când cea mai serioasă experiență după experiența morții (ca presentiment al muririi), experiența suferinței, pune stăpânire pe tine și te transportă într'o regiune de existență infinit complicată, în care subiectivitatea ta se frământă ca'ntr'un vârtej. A fi liric din suferință însemnează a realiza acea ardere și purificare interioară în care rănilor încetează de a mai fi numai manifestări exterioare, fără complicații adânci, ci participă la sămburele ființei noastre. Lirismul suferinței este un cântec al sângelui, al cărnii și al nervilor. Suferința adevărată izvorăște din boală. Din acest motiv, aproape toate bolile au virtuți lirice. Numai aceia cari vegetează într'o insensibilitate scandaloasă, rămân impersonali în cazul bolii, care întotdeauna realizează o adâncire personală.

Nu devii liric decât în urma unei afectări organice și totale. Lirismul accidental își are sursa în determinante exterioare, cari dispărând implicit dispore și corespondentul interior. Nu există lirism autentic fără un grăunte de nebunie interioară. Este caracteristic faptul că începutul psihozelor se caracterizează printr'o fază lirică în care toate barierele și limitele obișnuite dispar pentru a face loc unei beții interioare dintre cele mai fecunde. Astfel se explică productivitatea poetică din fazele prime ale psihozelor. Nebunia ar putea fi un paroxism al lirismului. De aceea ne mulțumim a scrie elogiul lirismului pentru a nu scrie elogiul nebuniei. Starea lirică este o stare dincolo de forme și sisteme. O fluiditate, o curgere interioară contopește într'un

singur elan, ca într'o convergență ideală toate elementele vieții lăuntrice și crează un ritm intens și plin. Față de rafinamentul unei culturi anchilozate în forme și cadre, care maschiază totul, lirismul este o expresie barbară. Aici stă de fapt valoarea lui, de a fi barbar, adică de a fi numai sânge, sinceritate și flacări.

CÂT DE DEPARTE SUNT TOATE!

Nu știi absolut deloc pentruce trebuie să facem ceva în lumea aceasta, pentru ce trebuie să avem prieteni și aspirații, speranțe și visuri. N'ar fi de-o mie de ori mai preferabilă o retragere într'un colț îndepărtat de lume, unde nimic din ceea ce alcătuește sgomotul și complicațiile acestei lumi să nu mai aibă nici un ecou? Am renunța atunci la cultură și la ambiții, am pierde totul și n'am câștiga nimic. Dar ce să câștigi în lumea aceasta? Sunt unii pentru cari orice câștig n'are nici o importanță, cari sunt iremediabili nefericiți și singuri. Suntem toți atât de închiși unul altuia! Și dacă am fi atât de deschiși încât să primim totul dela celălalt sau să-i cetim în suflet până în adâncuri, cu cât i-am lumina destinul? Suntem atât de singuri în viață, încât te întrebi dacă singurătatea agoniei nu este un simbol al existenței umane. Este un semn' de mare deficiență în voința de a trăi și muri în societate. Mai pot exista mângăeri în momentele din urmă? De o mie de ori este mai preferabil să mori undeva singur și părăsit, când nevăzându-te nimeni poți să te stingi fără teatru și poză. Mi-e scârbă de oamenii cari în agonie se stăpânesc și își impun atitudini pentru a

face impresie. Lacrimile nu sunt arzătoare decât în singurătate. Toți aceia cari se vreau înconjurați în agonie de prieteni o fac dintr'o frică și dintr'o imposibilitate de a suporta momentele finale. Ei vreau să-și uite în momentul capital de moarte. De ce nu au un eroism infinit, de ce nu încue ușa ca să suporte senzațiile acelea nebune cu o luciditate și o teamă dincolo de orice limită?

Suntem atât de separați de toate! Și tot ceea ce este nu e inaccesibil? Moartea cea mai adâncă și mai organică este moartea din singurătate, când însăși lumina este un principiu de moarte. În astfel de momente ești separat de viață, de iubire, de zâmbete, de prieteni și chiar de moarte. Și te întrebî paradoxal dacă mai există altceva decât neantul lumii și al tău.

A NU MAI PUTEA TRĂI

Sunt experiențe cărora nu le mai poți supraviețui. După ele simți cum orice ai face nu mai poate avea nici o semnificație. Căci după ce ai atins limitele vieții, după ce ai trăit cu exasperare tot ceea ce oferă acele margini periculoase, gestul zilnic și aspirația obișnuită își pierd orice farmec și orice seducție. Dacă totuși trăiești, aceasta se datorează capacității de obiectivare prin care te eliberezi prin scris de aceea încordare infinită. Creația este o salvare temporală din ghiarele morții.

Simt cum trebuie să plesnesc din cauza a tot ce-mi oferă viața și perspectiva morții. Simt că mor de singurătate, de iubire, de disperare, de ură și de tot ce lumea asta îmi poate oferi. Este ca și cum în orice trăire m'ași umfla ca un balon

mai departe decât rezistența lui. În cea mai groaznică intensificare se realizează o convertire în spre nimic. Te dilată interior, crești până la nebunie, până unde nu mai există nici o graniță, la margine de lumină, unde aceasta este furată de noapte și din acel prea plin ca într'un vârtej bestial ești aruncat deadreptul în nimic. Viața desvoltă plenitudinea și vidul, exuberanța și depresiunea; ce suntem noi în fața vârtejurii interior care ne consumă până la absurd? Simt cum troznește viața în mine de prea multă intensitate dar și cum troznește de prea mult dezechilibru. Este ca o explozie pe care n'o poți stăpâni, care te poate arunca și pe tine în aer iremediabil. La marginile vieții ai senzația că nu mai ești stăpân pe viața din tine, că subiectivitatea este o iluzie și că în tine se agită forțe de care n'ai nici o răspundere, a căror evoluție n'are nici o legătură cu o centrare personală, cu un ritm definit și individualizat. La marginile vieții ce nu este prilej de moarte? Mori din cauza a tot ce există și a tot ce nu există. Fiecare trăire este, în acest caz, un salt în neant. Când tot ce ți-a oferit viața ai trăit până la paroxism, până la suprema încordare, ai ajuns la aceea stare în care nu mai poți trăi nimic fiindcă nu mai ai ce. Chiar dacă n'ai străbătut în toate direcțiile aceste trăiri, este suficient să le fi dus la limită pe principalele. Și când simți că mori de singurătate, de disperare sau de iubire, celelalte împlinesc acest cortegiu infinit dureros. Sentimentul că nu mai poți trăi după astfel de vârtejuri rezultă și din faptul unei consumări pe un plan pur interior. Flăcările vieții ard într'un cuptor închis de unde căldura nu poate ieși. Oamenii cari trăesc pe un plan exterior sunt salvați dela început; dar au ei ce salva, când nu cunosc nici o pri-

mejdie? Paroxismul interiorității și al trăirii te duce în regiunea unde primejdia este absolută, deoarece existența care își actualizează în trăire rădăcinile ei cu o conștiință încordată, nu poate decât să se nege pe ea însăși. Viața este prea limitată și prea fragmentară pentru a rezista la mari tensiuni. N'au avut toți misticii după marile extaze sentimentul că nu mai pot continua să trăiască? Și ce mai pot aștepta dela lumea aceasta acei cari simt dincolo de normal, viața, singurătatea, disperarea sau moartea?

PASIUNEA ABSURDULUI

Nu există argumente pentru a trăi. Acela care a ajuns la limită mai poate umbla cu argumente, cu cauze, efecte, considerațiuni morale, etc.? Evident, nu. Aceluia nu-i mai rămân decât motive nemotivate spre a trăi. În culmea disperării, pasiunea absurdului este singura care mai aruncă o lumină demonică în haos. Când toate idealurile curente, moral, estetic, religios, social, etc. . . . nu mai pot direcționa viața și nu-i pot determina o finalitate, atunci cum se mai poate menține viața spre a nu deveni neant? Numai printr'o legare de absurd, prin iubirea inutilului absolut, adică a ceva care nu poate lua o consistență, dar, care prin ficțiunea lui poate să stimuleze o iluzie de viață.

Trăesc pentrucă munții nu rād și viermii nu cântă. O pasiune a absurdului nu se poate naște decât într'un om în care s'a lichidat totul, dar în care pot să apară groaznice transfigurări viitoare. Aceluia care a pierdut totul nu-i mai rămâne în viață decât pasiunea absurdului. Căci ce îl mai

poate impresiona pe el din existență? Ce seducții? Unii zic: sacrificarea pentru umanitate, pentru binele public, cultul frumosului, etc. Nu-mi plac decât oamenii cari au lichidat — chiar pentru scurt timp — cu aceste lucruri. Numai aceia au viețuit în mod absolut. Și numai ei au dreptul să vorbească despre viață. Poți reveni la iubire sau la seninătate. Dar revii prin eroism, nu prin inconștiență. O existență care nu ascunde o mare nebunie n'are nicio valoare. Cu ce se deosebește de existența unei pietre, a unui lemn sau a unui putregai? Dar vă spun: trebuie să ascunzi o mare nebunie ca să vrei să devii piatră, lemn sau putregai. Când ai gustat toate otrăvitoarele delicii ale absurdului numai atunci ești deplin purificat, fiindcă numai atunci ai dus lichidarea la ultima expresie. Și nu este absurdă orice expresie ultimă?

* * *

Sunt oameni cărora le este dat să guste numai otrava din lucruri, pentru cari orice surpriză este o surpriză dureroasă și orice experiență un nou prilej de tortură. Dacă se va spune că această suferință își are motive subiective, ținând de o constituție particulară, voi întreba: există un criteriu obiectiv pentru aprecierea suferinței? Cine ar putea preciza că vecinul meu suferă mai mult decât mine sau că Isus a suferit mai mult decât toți? Nu există măsură obiectivă, deoarece ea nu se măsoară după excitația exterioară sau indispoziția locală a organismului, ci după modul în care suferința este simțită și reflectată în conștiință. Or, din acest punct de vedere, ierarhizarea este imposibilă. Fiecare om rămâne cu suferința lui pe care o crede absolută și neli-

mitată. Și dacă ne-am gândi la cât a suferit lumea până acum, la agoniile cele mai teribile și la chinurile cele mai complicate, la morțile cele mai crunte și la cea mai dureroasă părăsire, la toți ciumații, la toți cei arși de vii sau stinși de foame, cu cât suferința noastră ar fi mai redusă? Pe nimeni nu-l poate mângăia în agonie gândul că toți sunt muritori, precum în suferință nimeni nu va găsi o consolare în suferința trecută sau prezentă a altora. Căci în această lume organic insuficientă și fragmentară, individul este pornit să trăiască în mod integral, dorind să facă din existența lui un absolut. Orice existență subiectivă este un absolut pentru sine însuși. Din acest motiv, fiecare om trăește ca și cum ar fi centrul universului sau centrul istoriei, și atunci cum să nu fie suferința un absolut? Nu pot înțelege suferința altuia pentru a o diminua prin aceasta pe a mea. Comparațiile în asemenea cazuri n'au nici un sens, deoarece suferința este o stare de singurătate interioară, în care nimic din afară nu poate ajuta. Este un mare avantaj că poți suferi singur. Ce-ar fi dacă fața omului ar putea exprima adecuat toată suferința interioară, dacă în expresiune s'ar obiectiva întreg chinul interior? Am mai putea sta de vorbă între noi? N'ar trebui să vorbim atunci cu mâinile pe față? Viața ar fi realmente imposibilă dacă tot ce avem noi ca infinit de simțire ar fi exprimabil în liniile feții.

Nimeni n'ar mai îndrăsni să se privească în oglindă, căci o imagine grotescă și tragică în același timp ar amesteca în contururile fizionomiei pete și dungi de sânge, răni cari nu pot fi închise și șiroaie de lacrimi cari nu pot fi stăpânite. Aș avea o voluptate plină de groază să văd cum izbucnește în armonia comodă și superficială de fiecare zi, un vulcan

de sânge, țâsniri roșii ca focul și arzătoare ca desnădejdea, cum toate rănilor ființei noastre s'ar deschide iremediabil pentru a face din noi o erupție sângeroasă. Numai atunci am pricepe și am aprecia avantajele singurătății, care ne face suferința atât de mută și de inaccesibilă. Într'o erupție sângeroasă, într'un vulcan al ființei noastre, întreg veninul supt din lucruri, nu ar fi suficient pentru a otrăvi întreagă această lume? Este atât venin, atâta otravă în suferință!

* * *

Singurătatea adevărată este numai aceea în care te simți absolut izolat între cer și pământ. Nimic nu trebuie să devieze atenția dela aceste fenomene ale absolutei izolări, ci o intuiție de o luciditate groaznică trebuie să reveleze toată drama finității omului în fața infinitului și neantului acestei lumi. Plimbările singuratice — extrem de fecunde și periculoase în același timp, — pentru viața interioară, — trebuiesc astfel făcute încât nimic din ceea ce poate tulbura viziunea izolării omului în lume, să nu intre în preocupările individului. Pentru a intensifica procesul de interiorizare și de convertire în spre ființa ta proprie, plimbările singuratice sunt fecunde numai seara, când nimic din seducțiile obișnuite nu mai pot fura interesul și când revelațiunile asupra lumii răsar din zona cea mai adâncă a spiritului, de acolo de unde s'a desprins de viață, din rana vieții. Câtă singurătate trebuie pentru a avea spirit! Câtă moarte în viață și câte focuri lăuntrice! Singurătatea neagă atâta din viață încât înflorirea spiritului rezultată din dislocările vitale, devine aproape insuportabilă. Nu este caracteristic faptul că aceia se ridică împotriva spiritului, cari au prea mult spirit, cari

cunosc ce boală adâncă a afectat viața pentru a se naște spiritul? Apologia spiritului o fac oamenii sănătoși și grași, cari n'au nici presentimentul a ceea ce înseamnă spirit, cari n'au simțit niciodată torturile vieții și antinomiile dureroase dela baza existenței. Cei cari cu adevărat îl simt aceia sau îl tolerează cu orgoliu sau îl prezintă ca pe o calamitate. Nimeni nu este însă încântat în fondul ființii lui, de această achiziție catastrofală pentru viață care este spiritul. Și cum să fi încântat de această viață fără farmec, fără naivitate și fără spontaneitate? Prezența spiritului indică totdeauna un minus de viață, multă singurătate și suferință îndelungată. Cine vorbește de salvarea prin spirit? Nu este absolut deloc adevărat că trăirea în planul imanent al vieții ar fi fost o trăire anxioasă, din care omul a ieșit prin spirit. Dimpotrivă este cu mult mai adevărat că prin spirit s'a câștigat un dezechilibru, o anxietate, dar și o grandoare. Ce vreți să cunoască din primejdiile spiritului aceia cari nu cunosc nici măcar primejdiile vieții? Este un semn de mare inconștiență în a face apologia spiritului, precum este un semn de mare dezechilibru în a face apologia vieții. Căci pentru omul normal viața este o evidență; numai bolnavul se încântă și o laudă spre a nu se prăbuși. Dar acela care nu mai poate lăuda nici viața și nici spiritul?

EU ȘI LUMEA

Faptul că exist eu dovedește că lumea n'are nici un sens. Căci în ce fel pot găsi un sens în frământările unui om, infinit dramatic și nefericit, pentru care totul se reduce în ultima instanță la neant și pentru care legea acestei lumi

este suferința? Dacă lumea a permis un exemplar uman de tipul meu, aceasta nu poate dovedi, decât că petele pe așa zisul soare al vieții sunt atât de mari încât îi vor ascunde lumina cu timpul. Bestialitatea vieții m'a călcat și m'a apăsât, mi-a tăiat aripile în plin zbor, și mi-a furat toate bucuriile la cari aveam dreptul. Tot zelul meu exagerat și toată pasiunea nebună și paradoxală pe care am pus-o pentru a deveni un individ strălucitor, toată vraja demonică pe care am consumat-o pentru a îmbrăca o aureolă viitoare și întreg elanul pe care l-am risipit pentru renașterea organică sau o auroră lăuntrică, s'au dovedit mai slabe decât bestialitatea și iraționalitatea acestei lumi, care a vărsat în mine toate rezervele ei de negativitate și otravă. Viața nu rezistă la mare temperatură. De aceea, am ajuns la concluzia că oamenii cei mai frământați, cu un dinamism lăuntric, dus la paroxism, cari nu pot accepta temperatura obișnuită, sunt meniți prăbușirii. Este un aspect al demonismului vieții, în această ruină a celor cari trăesc în regiuni neobișnuite, dar și un aspect al insuficienței ei, care explică de ce viața este un privilegiu al oamenilor mediocrii. Numai oamenii mediocrii trăesc la temperatura normală a vieții; ceilalți se consumă la temperaturi unde viața nu rezistă, unde nu pot respira decât fiind cu un picior dincolo de viață. Nu pot aduce nimic în această lume, căci n'am decât o metodă: metoda agoniei. Vă plângeți că oamenii sunt răi, răsbunători, nerecunoscători sau ipocriți? Vă propun eu metoda agoniei prin care veți scăpa temporal de toate aceste defecte. Aplicați-o fiecărei generații și efectele vor fi imediat vizibile. Poate în felul acesta pot deveni și eu folositor umanității!

Prin biciu, prin foc sau injecții aduceți pe fiecare om în agonie, la experiența clipelor din urmă, pentruca într'un groaznic chin să încerce marea purificare din viziunea morții. Dați-i apoi drumul și lăsați-l să fugă de groază până când epuizat va cădea jos. Și vă garantez că efectul este incomparabil mai valabil decât toate cele obținute prin căile normale. Dacă ași putea ași aduce întreaga lume în agonie, pentru a realiza o purificare din rădăcini a vieții; ași pune flăcări arzătoare și insinuante la aceste rădăcini, nu pentru a le distruge, ci pentru a le da altă sevă și altă căldură. Focul pe care l-ași pune eu acestei lumi n'ar aduce ruine, ci o transfigurare cosmică, esențială. În acest fel viața s'ar obișnui cu o temperatură înaltă și n'ar mai fi un mediu de mediocrități. Și poate în acest vis nici moartea n'ar mai fi imanentă în viață.

(Rânduri scrise, azi 8 Aprilie 1933, când împlinesc 22 de ani. Am o senzație ciudată când mă gândesc că am devenit la această vârstă specialist în problema morții).

SENTIMENTUL SFÂRȘELII ȘI AL AGONIEI

Cunoașteți senzația groaznică de topire când simți când te irosești ca pentru a curge asemenea unui râu, când îți simți anulată propria prezență într'o lichidare organică? Este ca și cum din tine însuși tot ce are consistență și substanță dispăre într'o fluiditate epuizantă după care nu mai rămâi decât cu capul. Vorbesc aici de o senzație precisă și dureroasă, iar nu de una vagă și nedeterminată. Simți că din tine n'a mai rămas decât capul; un cap fără substrat și fără

fundament, lipsit de corp și izolat ca într'o halucinație. Nu este nimic din acea sfârșeală voluptoasă și vagă pe care o încerci în contemplații pe marginea mării sau în unele reverii melancolice, ci o sfârșeală care te consumă și distruge. Atunci nu-ți mai convine nici un efort, nici o speranță și nici o iluzie. A rămânea tâmpit de catastrofa ta proprie, incapabil să acționezi sau să gândești, cuprins într'un întu-neric rece și apăsător, stingher ca în halucinații nocturne sau singuratec ca în clipele de regret, este a ajunge la li-mita negativă a vieții, la temperatura absolută, unde ultima iluzie de viață va îngheța. Și în acest sentiment de sfârșeală se va revela sensul adevărat al agoniei, care nu este luptă din fantezie sau pasiune gratuită, ci sbaterea vieții în ghiarele morții cu puține probabilități pentru viață. Nu poți separa gândul agoniei de cel al sfârșelii și al morții. Agonia ca luptă? Dar luptă cu cine și pentru ce? Este absolut falsă interpre-tarea agoniei ca elan exaltat de propria lui inutilitate sau ca sbucium cu finalitatea în el însuși. În fond, agonia înseamnă frământare între viață și moarte. Intrucât moar-tea este imanentă vieții, aproape întreaga viață este o ago-nie. Decât, eu nu numesc agonice decât momentele drama-tice ale acestei lupte între viață și moarte, când fenomenul prezenței morții este trăit conștient și dureros. Agonia ade-vărată este aceea în care treci în neant prin moarte, când sentimentul sfârșelii te consumă iremediabil și când moartea învinge. În orice agonie veritabilă este un triumf al morții, chiar dacă după acele clipe de sfârșeală continui să trăiești.

Unde este lupta din fantezie în această frământare? Nu are caracter de definitivat orice agonie? Nu este ea asemănătoare unei boli de care nu ne mai putem scăpa,

dar care ne torturează cu intermitențe? Momentele agonice indică o înaintare a morții în viață, o dramă în conștiință, rezultată din ruperea echilibrului dintre viață și moarte. Ele nu sunt posibile decât în acele senzații de sfârșeală cari scoară viața în spre minusul ei absolut. Frecvența momentelor agonice este un indiciu de descompunere și prăbușire. Moartea este ceva scârbos, este singura obsesie care nu poate deveni voluptoasă. Chiar atunci când vrei să mori, aceasta o faci cu un regret implicit pentru dorința ta. *Vreau să mor, dar îmi pare rău că vreau să mor.* Acesta este sentimentul tuturor acelor cari se abandonează neantului. *Cel mai pervers sentiment este sentimentul morții.* Și când te gândești că sunt oameni cari nu pot dormi din cauza obsesiei perverse a morții! Cum ași vrea să nu mai știu nimic despre mine și despre lumea asta.!

GROTESC ȘI DISPERARE

Dintre formele multiple ale grotescului aceea îmi pare mai ciudată și mai complicată care își are rădăcinile în disperare. Celelalte vizează un paroxism de natură periferică. Decât, aceasta este important, grotescul nu e conceptibil fără un paroxism. Și ce paroxism este mai adânc și mai organic decât acela al disperării? Grotescul nu apare decât în paroxismul stărilor negative, când se realizează mari frământări dintr'un minus de viață; este o exaltare în negativitate.

Și nu este o pornire nebună în spre negativitate, în acea schimonosire bestială, chinuitoare și paradoxală, când

liniile și contururile feții deviază în forme de o stranie expresivitate, când orientarea privirii e furată de lumini și umbre îndepărtate, iar gândul urmează șerpuirile unei astfel de crispări? Adevărata disperare intensă și iremediabilă nu se poate obiectiva decât în expresii grotești. Căci grotescul este negația absolută a seninătății, această stare de puritate, transparență și luciditate, atât de departe de disperare, din care nu pot răsări în primul rând decât haosul și neantul.

Ați avut vreodată satisfacția bestială și uluitoare de a vă privi în oglindă după nenumărate nopți de nesomn; ați simțit tortura insomniilor, când numeri fiecare clipă nopți întregi, când nu mai ești decât tu singur în această lume, când drama ta este cea mai esențială din istorie, iar această istorie nu mai are nici o semnificație, nici nu mai există, când în tine cresc cele mai groaznice văpăi, și existența ta apare unică și singură într'o lume născută numai pentru a-ți consuma agonia ta, ați simțit aceste momente nenumărate, infinite ca și suferința, pentruca atunci când vă priviți să aveți imaginea grotescului? Este o crispare generală, o schimonosire, o încordare de ultimele clipe, cărora li se asociază o paloare de cea mai demonică seducție, o paloare de om trecut prin cele mai groaznice prăpăstii de întunec. Și nu este acest grotesc răsărit ca o expresie a disperării asemănător unei prăpăstii? Nu are el ceva din vârtejul abisal al marilor adâncimi, din acea seducție a infinitului care ni se deschide în față pentru a ne înghiți și căruia ne supunem ca fatalității? Ce bine ar fi să poți să mori aruncându-te într'un gol infinit! Complexitatea grotescului răsărit din disperare rezidă în capacitatea lui de a

indica un infinit lăuntric și un paroxism de cea mai extremă tensiune. Cum ar mai putea acest paroxism să se obiectiveze în undulațiuni plăcute de linii sau în puritate de contururi? Grotescul neagă în mod esențial clasicul, precum neagă orice idee de stil de armonie sau de perfecție.

Că el ascunde de cele mai multe ori tragedii intime cari nu se exprimă direct, aceasta este evident pentru cine înțelege formele multiple ale dramatismului interior. Cine și-a văzut figura în ipostaza grotescă nu se va putea uita niciodată, fiindcă se va teme totdeauna de el însuși. Disperarea este urmată de o neliniște extrem de chinuitoare. Și ce face acest grotesc altceva decât să actualizeze și să intensifice teama și neliniștea?

PRESENTIMENTUL, NEBUNIEI

Oamenii niciodată nu vor înțelege pentru ce unii dintre ei trebuie să înnebunească, pentruce există ca o fatalitate inexorabilă intrarea în haos, unde luciditatea nu se poate să dureze mai mult decât un fulger. Paginile cele mai inspirate din care transpiră un lirism absolut, în care ești prizonierul unei beții totale a ființei, a unei exaltări organice, nu se pot scrie decât într'o astfel de tensiune nervoasă, încât o revenire în spre un echilibru este iluzorie. Nu se mai poate supraviețui normal după asemenea încordări. Resortul intim al ființei nu mai susține evoluția firească, iar barierele interioare își pierd orice consistență. Presentimentul nebuniei nu apare decât după experiențe mari și capitale. Ca și cum te-ai fi ridicat la înălțimi prea mari unde te apucă

vertigii, începi să te clatini, îți pierzi siguranța și senzația normală de imediat și concret. O mare greutate pare că apasă creierul și-l strânge ca pentru a-l reduce la o iluzie, deși numai aceste senzații ne descopăr îngrozitoarea realitate organică din care izvorăsc experiențele noastre. Și în această apăsare, care vrea să te isbească de pământ sau să te arunce în aer, apare groaza ale cărei elemente sunt greu de definit în asemenea caz. Nu este acea groază de moarte, persistentă și obsedantă care pune stăpânire pe om, și-l domină până la sufocare, ce se însinuiază în tot ritmul ființei noastre pentru a lichida procesul vieții din noi, ci o groază cu străfulgerări, apărând rar, dar intens, ca o turburare subită, dar care elimină pentru totdeauna posibilitatea unei limpezi viitoare. Este imposibil de a preciza și defini acest ciudat presentiment al nebuniei. Ceeace este într'adevăr îngrozitor în el rezultă din faptul că noi presimțim în nebunie o pierdere totală în viață, că pierdem tot în mod iremediabil, deja trăind. Continu să respir sau să mănânc, dar am pierdut tot ce eu am adăugat funcțiunilor biologice. Este numai o moarte aproximativă. În nebunie pierzi ce ai specific, ceea ce crezi tu că te individualizează în univers, perspectiva ta particulară și o anumită orientare a conștiinței. Prin moarte pierzi totul, dar această pierdere se face prin aruncare în neant. De aceea frica de moarte este persistentă și esențială, dar mai puțin ciudată decât frica de nebunie, în care semi-prezența noastră este un element de neliniște mult mai complex, decât teama organică de o absență totală din neantul în care ne duce moartea. Și nu ar fi nebunia o scăpare de mizeriile vieții? Această întrebare este justificată numai teoretic, deoarece, practic, pentru omul care suferă

de anumite anxietăți, problema apare cu totul în altă lumină sau mai bine zis în altă umbră. Presentimentul nebuniei se complică de teama de *luciditatea* din nebunie, de teama momentelor de regăsire, de revenire, când intuiția dezastrului ar putea fi atât de chinuitoare încât să provoace o nebunie și mai mare. Nu există salvare prin nebunie, fiindcă nu există om cu presentimentul nebuniei care să nu se teamă de luciditățile eventuale într'o asemenea stare. *Ai vrea haosul, dar ți-e frică de luminile din el.*

Forma nebuniei este determinată de condiții organice și temperamentale. Cum majoritatea nebunilor se recrutează dintre depresivi, este fatal ca forma depresivă să fie mai frecventă la nebuni, decât stările de exaltare plăcută, veselă și debordantă. Este atât de frecventă melancolia neagră la nebuni, încât aproape toți tind spre sinucidere, o soluție atât de grea până nu ești nebun.

Aș vrea să înebunesc într'un singur caz. Când aș ști că aș ajunge un nebun vesel, viori și permanent bine dispus, care nu-și pune nici-o problemă și n'are nici o obsesie, dar care râde fără sens de dimineața până seara. Deși doresc infinit extaze luminoase n'ași vrea nici de acestea, căci ele sunt urmate de depresiuni. Aș vrea însă o baie de lumină caldă care să răsară din mine și să transfigureze întreaga lume, o baie care să nu semene încordării din extaz, ci să păstreze un calm de eternitate luminoasă. Departe de concentrarea extazului, ea să se asemene cu ușurința grației și cu căldura zâmbetului. Intreaga lume să plutească în acest vis de lumină, în această încântare de transparență și imaterialitate. Să nu mai existe obstacol și materie, formă și margini. Și într'un asemenea cadru să mor de lumină.

ASUPRA MORȚII

Sunt probleme cari odată tratate, te izolează în viață și chiar te desființează. Când ai intrat în ele înseamnă că nu mai ai nimic de pierdut și nimic de câștigat. Din perspectiva unei astfel de regiuni, aventura spirituală sau elanul indefinit în spre forme multiple de viață, avântul absurd și nemărginit în spre conținuturi inaccesibile și insatisfacția de limitarea planurilor empirice, — devin simple manifestări ale unei sensibilități exuberante, căreia-i lipsește acea infinită seriozitate ce caracterizează pe acela care a intrat în problemele periculoase. A avea o infinită seriozitate este a fi pierdut. Nu e aici vorba de spiritul calm și nici de gravitatea fără fond a oamenilor numiți serioși, ci de o tensiune atât de ne bună încât în fiecare moment al vieții ești ridicat în planul eternității. Viețuirea în istorie nu mai are atunci nici o semnificație, deoarece clipa este trăită cu atâta exagerată încordare încât timpul apare șters și irelevant în fața eternității. Este evident că în fața unor probleme pur formale, oricât de dificile ar fi ele, o seriozitate infinită nu poate fi pretinsă, deoarece ele sunt produse exclusiv de incertitudinile inteligenței și nu răsar din structura organică și totală a ființei noastre. Numai gânditorul organic și existențial este capabil de acest gen de seriozitate, fiindcă numai pentru el adevărurile sunt vii, produse ale unui chin lăuntric și ale unei afecțiuni organice, iar nu ivite dintr'o speculațiune inutilă și gratuită. În fața omului abstract, care gândește pentru plăcerea de a gândi, apare omul organic, care gândește sub determinantul unui dezechilibru vital, și care este dincolo de știință și dincolo de artă. Imi place

gândul care păstrează o aromă de sânge și de carne și prefer de o mie de ori unei abstracții vide, o reflecție răsărită dintr'o efervescență sexuală sau dintr'o depresiune nervoasă. Nu s'au convins, încă, oamenii că a trecut timpul preocupărilor superficiale și inteligente și că este infinit mai importantă problema suferinței decât a silogismului, că un strigăt de desnădejde este infinit mai revelator decât cea mai subtilă distincție și că totdeauna o lacrimă are rădăcini mai adânci decât un zâmbet? De ce nu vrem să acceptăm valoarea exclusivă a *adevărurilor vii*, a devărilor răsărite din noi și cari revelează realități și valori constitutive nouă? De ce nu înțelegem că se poate gândi *viu* asupra morții, asupra celei mai periculoase probleme care există și că dacă punerea ei te desființează și te izolează în viață, prin participarea intimă și dureroasă ni se revelează totuși un adevăr viu?

Se poate vorbi despre moarte fără experiența agoniei? Moartea nu poate fi înțeleasă decât dacă viața este simțită ca o îndelungată agonie, în care moartea se îmbină cu viața. Moartea nu este ceva în afară, ontologic diferită de viață, deoarece *moarte* ca realitate autonomă de viață nu există. A intra în moarte nu însemnează, cum crede mentalitatea curentă și, în genere creștinismul, a-ți da ultima suflare și a păși într'o regiune de altă structură și pozitivitate decât a vieții, ci a descoperi în progresiunea vieții un drum în spre moarte și a găsi în pulsațiile vitalului o adâncire imanentă în ea. În creștinism și în metafizicile cari recunosc nemurirea, intrarea în moarte este un *triumf*, este un acces al altor regiuni metafizic diferite de viață. Prin moarte, care devine o regiune aparte a firii, omul se

eliberează, iar agonia, în loc să deschidă perspective în spre viață, în care ea se realizează, descopere sfere complet transcendente ei. În deosebire de aceste viziuni, sensul adevărat al agoniei îmi pare a fi revelația imanenței morții în viață. Pentru ce sentimentul imanenței morții în viață îl au așa de puțini, iar experiența agoniei este atât de rară? Nu cumva e falsă întreaga noastră presuposiție, iar schițarea unei metafizici a morții devine verosimilă numai prin concepția unei transcendente a acesteia?

Oamenii sănătoși, normali și mediocri nu au o experiență a agoniei și nici o senzație a morții. Ei viețuiesc ca și cum viața ar avea un caracter de definitivat. Este în structura echilibrului superficial al oamenilor normali de a simți viața într'o autonomie absolută de moarte și de a o obiectiva pe aceasta într'o realitate transcendentă vieții. De aceea, ei consideră moartea ca venind din afară, nu dintr'o fatalitate lăuntrică a firii. A trăi fără sentimentul morții, înseamnă a viețui dulcea inconștiență a omului comun, care se comportă ca și cum moartea n'ar constitui o prezență veșnică și turburătoare. Este una din iluziile cele mai mari ale omului normal în a crede în definitivatul vieții și în a fi dincolo de sentimentul prizonieratului vieții în moarte. Revelațiile de ordin metafizic încep de abia atunci când echilibrul superficial al omului începe să se clatine și când spontaneității naive i se substitue o dureroasă și încordată frământare a vitalului.

Transcendența morții apare în viziunea acelor cari din incertitudinile vieții nu desprind un substrat organic sau o agonie lăuntrică, ci o cauză exterioară, dezvoltând la paroxism acel sentiment că ești înghițit de moarte într'un

mod rapid și brusc. Sentimentul morții este atât de rar la aceștia încât putem spune că nu există. Chiar dacă uneori atinge o intensitate puternică, manifestarea atât de distanțată în timp anulează posibilitatea unei obsesiuni dureroase. Faptul că senzația morții nu apare decât acolo unde vitalul a suferit un dezechilibru sau o oprire a spontaneității lui iraționale, când viața e sguduită în adâncimi și când ritmul vitalului activează dintr'o tensiune totală, iar nu dintr'o expansiune superficială și efemeră, dovedește până la o certitudine interioară, imanența morții în viață. Viziunea în adâncurile acesteia ne arată cât de iluzorie este credința într'o puritate vitală și cât de fundată este convingerea despre un substrat metafizic al demoniei vieții.

Dacă moartea este immanentă în viață pentru ce conștiința morții face imposibilă viețuirea? La omul normal viețuirea nu e turburată, deoarece procesul de intrare în moarte se întâmplă cu totul naiv prin scăderea intensității vitale. Pentru el nu există decât agonia din urmă, nu o agonie durabilă, legată de premisele vitalului. Intr'o perspectivă adâncă, fiecare pas în viață este un pas în moarte, iar amintirea nu este decât un semn de neant. Omul normal lipsit de înțelegere metafizică, nu are conștiința intrării progresive în moarte, deși nici el, ca nici o ființă nu scapă acestui destin inexorabil. Unde conștiința a căpătat o autonomie de viață, revelarea morții devine atât de puternică încât prezența ei distruge orice gen de naivitate, orice elan de bucurie și orice voluptate naturală. Este ceva pervers și infinit decăzut în a avea conștiința morții. Toată poezia naivă a vieții, toate seducțiile și farmecele ei apar

vide de orice conținut, precum vide apar toate proiectările finaliste și iluziile teologice ale omului.

A avea conștiința unei îndelungi agonii este a desprinde experiența individuală dintr'un cadru naiv și din integrarea ei naturală, pentru a-i demasca nulitatea și insignifianța, este a ataca însăși rădăcinile iraționale ale vieții. A vedea cum se întinde moartea peste această lume, cum distruge un arbore și cum se însinuiază în vis, cum ofilește o floare sau o civilizație, cum roade din individ și din cultură, ca un suflu imanent și distrugător, este a fi dincolo de posibilitatea lacrimilor și a regretelor, dincolo de orice categorii sau forme. Cine n'a avut sentimentul acelei teribile agonii, când moartea se înalță în tine și te cuprinde ca un aflux de sânge, ca o forță interioară imposibil de stăpânit și care te domină până la sufocare sau când te strânge ca un șarpe provocându-ți halucinații de groază, acela nu cunoaște caracterul demonic al vieții și efervescentele interioare din cari răsar marile transfigurări. Este necesară o astfel de beție neagră pentru a înțelege de ce ai vrea cât mai apropiat sfârșitul unei asemenea lumi. Nu beția luminoasă din extaz, unde viziuni paradisiace te cuceresc într'o încântare de splendori și sclipiri și unde te înalți într'o sferă de puritate în care vitalul se sublimează în imaterial, ci o torturare nebună, periculoasă și ruinătoare a vitalului caracterizează această beție neagră în care moartea apare în seducția groaznică a ochilor de șarpe din coșmaruri. Dar a avea astfel de senzații și imagini înseamnă a fi atât de legat de esența realității, încât viața și moartea și-au demascat iluziile pentru a se realiza în tine în forma cea mai substanțială și mai dramatică. O exaltată agonie îmbină ca într'un

vârtej îngrozitor viața cu moartea și un bestial satanism împrumută lacrimi voluptății. Viața ca o lungă agonie și ca drum în spre moarte nu este altceva decât o altă formulare a dialecticii demonice a vieții, după care aceasta naște forme pentru a le distruge într'o productivitate irațională și imanentă. Multiplicitatea formelor vitale nu se însumează într'o convergență transvitală sau într'o intenționalitate transcendentă, ci se realizează într'un ritm nebun în care nu poți recunoaște altceva decât demonia devenirii și a distrugerii. Iraționalitatea vieții se manifestă în această expansiune debordantă de forme și conținuturi, în această pornire frenetică de a substitui aspecte noi celor uzate fără ca această substituție să însemne un plus apreciabil sau o însumare calitativă. O relativă fericire ar simți omul care s'ar abandona acestei devenirii și dincolo de orice problematică chinuitoare ar încerca să soarbă toate posibilitățile oferite de clipă, fără raportarea continuă ce descopere în fiecare moment o relativitate insurmontabilă. Experiența naivității este singura cale de salvare. Dar pentru acei cari simt și concep viața ca o îndelungă agonie, problema salvării rămâne o simplă problemă. Pe această cale mântuire nu va fi.

Revelarea imanenței morții în viață se realizează în genere prin boală și stări depresive. Există, de sigur, și alte căi, dar acelea sunt cu totul accidentale și individuale, ele neavând o capacitate de revelare ca bolile și stările depresive.

Dacă bolile au o misiune filosofică în lume apoi aceea nu poate fi alta decât să arate cât de iluzoriu e sentimentul eternității vieții și cât de fragilă e iluzia unui definitivat

și a unei împliniri a vieții. Căci în boală, moartea este totdeauna prezentă în viață. Stările cu adevărat maladive ne leagă de realitățile metafizice, pe care un om normal și sănătos nu le poate înțelege niciodată. Este evident că între boli există o ierarhie în capacitatea lor de revelare. Nu toate prezintă cu aceeași durată și intensitate experiența imanenței morții în viață și nu toate se manifestă în forme identice de agonie. Oricât s'ar individualiza și specifica bolile în indivizi, există totuși moduri de a muri legate de structura bolii ca atare. Întreg complexul stărilor maladive descopere o chinuire a vitalului și o dezintegrare a vieții din funcțiile ei firești. Viața este astfel alcătuită încât nu-și poate realiza potențialitățile ei decât comportându-se ca și cum moartea nu ar constitui o prezență inexorabilă. Din acest motiv, în stările normale și nerevelatoare, moartea este considerată ca venind din afară și complet exterioară vieții. Același sentiment îl au și tinerii când vorbesc de moarte. Dar când maladia i-a lovit în plin elan, dispar toate iluziile și seducțiile tinereții. Este sigur că în lumea aceasta singurele experiențe cu adevărat autentice sunt cele izvorâte din boală. Toate celelalte poartă în mod fatal o marcă livrescă, deoarece într'un echilibru organic nu poate apărea decât stări sugerate și a căror complexitate este mai mult un produs al unei imaginații exaltate, decât ale unei efervescente reale. Numai oamenii cari sufăr realmente sunt capabili de conținuturi autentice și de o infinită seriozitate. Ceilalți sunt născuți pentru grație, armonie, iubire și dans. — În fondul lor câți nu ar renunța la revelațiile metafizice din disperare, agonie și moarte, pentru o iubire naivă sau pentru voluptoasa inconștiență din dans?

Și câți nu ar renunța la o glorie crescută din suferință pentru o existență anonimă și fericită?

Orice boală este un eroism; dar un eroism de rezistență, iar nu de cucerire. Eroismul în boală se exprimă prin rezistența pe posturile pierdute ale vieții. Aceste posturi sunt iremediabil pierdute, nu numai pentru cei afectați organic de anumite maladii, dar și pentru aceia la cari stările depresive sunt atât de frecvente încât față de structura lor subiectivă păstrează un caracter constituțional. Stările depresive nu revelează numai existența ca obiectivitate sensibilă, ci și moartea. Astfel se explică de ce temerii de moarte ce se manifestă la anumiți depresivi, interpretările curente nu-i găsesc nicio justificare mai adâncă. Cum se poate ca într'o vitalitate mare, uneori chiar debordantă, să apară frica de moarte sau cel puțin problema morții? Mirării acesteia caracteristică mentalității curente nu i se poate opune decât marile posibilități de înțelegere esențială închise în structura stărilor depresive. Căci în aceste stări în cari dualizarea cu lumea devine dureroasă și progresivă, omul se apropie tot mai mult de realitățile lui lăuntrice și descopere moartea în subiectivitatea lui proprie. Un proces de interiorizare înaintează până în centrul substanțial al subiectivității, depășind toate formele sociale cari o îmbracă pe aceasta. Odată depășit și acel centru, interiorizarea progresivă și paroxistă descopere o regiune unde viața se îmbină cu moartea, unde omul nu s'a desprins prin individualizare de sursele primare ale existenței și unde ritmul nebun și demonic al lumii activează în deplina lui iraționalitate.

Pentru un depresiv, senzația imanenței morții în viață adaugă un plus de intensitate depresiunii și crează o

atmosferă de continuă insatisfacție și neliniște cari nu-și vor găsi echilibrul și pacea niciodată.

Prin senzația prezenței morții în structura vitalului se introduce implicit un element de neant în ființare. Nu se poate concepe moarte fără neant, deci nici viață fără un principiu de absolută negativitate. Că neantul este implicat în ideea de moarte o dovedește frica de moarte, care nu este decât teama de neantul în care ne aruncă moartea. Imanența morții în viață este un semn al triumfului final al neantului asupra vieții, dovedind prin aceasta că prezența morții nu are alt sens decât să actualizeze progresiv drumul în spre neant.

Sfârșitul și desnodământul imensei tragedii a vieții, și, în deosebi, a omului, va dovedi cât de iluzorie este credința în eternitatea vieții și că, totuși, unica împăcare pentru omul istoric este sentimentul naiv al eternității acestei vieți.

Există, în fond, numai frică de moarte. Tot ceea ce numim diversitatea formelor de frică nu este altceva decât o manifestare cu aspecte variate în fața aceleiași realități fundamentale. Temerile individuale sunt legate toate prin corespondențe ascunse de teama esențială în fața morții. Aceia cari vreau să înlăture frica de moarte prin raționamente artificiale se înșală profund, deoarece este absolut imposibil să anulezi o temere organică prin construcții abstracte. Cine-și pune serios problema morții este absolut imposibil să nu aibă și o teamă. Chiar aceia cari cred în nemurire sunt orientați în spre această credință tot din frica de moarte. Este în această credință un efort dureros al omului de a-și salva — chiar fără o certitudine absolută —

lumea valorilor în cari a trăit și la care a contribuit, de a înfrânge neantul din temporal și de a realiza în etern universalul. În fața morții, acceptată fără nici o credință religioasă, nu rămâne însă nimic din ceea ce lumea crede a fi creat pentru eternitate. Toată lumea formelor și a categoriilor abstracte se dovedește complect irelevantă în fața morții, iar pretenția de universalitate a formalului și categorialului devine iluzorie în fața iremediabilului din procesul de aneantizare prin moarte. Căci niciodată o formă sau o categorie nu vor prinde existența în structura ei esențială, precum niciodată nu vor înțelege rosturile intime ale vieții și morții. Ce poate opune idealismul sau raționalismul în fața acestora? Nimic. Celelalte concepții și doctrine nu spun însă *aproape* nimic despre moarte. Singura atitudine valabilă ar fi o tăcere absolută sau un strigăt desnădăjduit.

Acei cari susțin că frica de moarte nu-și are o justificare mai adâncă deoarece atât cât este un *eu* moartea nu există, iar când ești mort, eul a dispărut, uită de fenomenul atât de ciudat al agoniei treptate.

Unui om care are sentimentul puternic al morții, ce mângăere poate să-i ofere separația artificială între eu și moarte? Ce sens poate avea pentru cineva pătruns adânc de senzația iremediabilului, o subtilitate sau o argumentare logică? Sunt nule toate încercările de a devia pe un plan logic probleme de existență. Filosofii sunt prea orgolioși pentru a-și mărturisi frica de moarte și prea pretențioși pentru a recunoaște o fecunditate spirituală maladiiei. Este o prefăcută seninătate în considerațiile lor asupra morții; în realitate ei tremură mai mult decât toți. Dar să nu se uite că filosofia este o artă de a-ți masca sentimentele și chinurile

lăuntrice, pentru a înșela lumea asupra rădăcinilor adevărate ale filosofării.

Sentimentul ireparabilului și al iremediabilului, care însoțește totdeauna conștiința și senzația agoniei, poate explica cel mult o acceptare dureroasă amestecată cu frică, în nici un caz o iubire sau o simpatie pentru fenomenul morții. Arta de a muri nu se poate învăța, fiindcă nu prezintă nici o tehnică, nici un complex de reguli sau de norme. Iremediabilul agoniei se experimentează în propria ființă a individului, cu suferințe și încordări infinite. Majoritatea oamenilor n'au conștiința agoniei lente din ei. Pentru aceștia există numai o agonie, aceea care precede intrarea absolută în neant. În conștiința lor numai momentele acestei agonii prezintă revelații importante asupra existenței. De aceea ei așteaptă totul dela sfârșit în loc să prindă semnificația unei agonii lente și revelatoare. Sfârșitul le va descoperi însă prea puțin și astfel se vor stinge inconștienți precum au și trăit.

Că agonია se desfășură în timp, aceasta dovedește că temporalitatea nu este numai un caracter sau o condiție pentru creație, ci și pentru moarte, pentru fenomenul dramatic al muririi. Aici se manifestă caracterul demonic al timpului în care se desfășoară atât nașterea cât și moartea, creația ca și distrugerea, fără ca în acest complex să se evidențieze o convergență în spre vreun plan transcendent.

Numai într'o demonie a timpului este posibil sentimentul iremediabilului, care ni se impune ca o necesitate ineluctabilă împotriva tendințelor noastre cele mai intime. A fi absolut convins că nu poți scăpa de o soartă amară pe care a-i dori-o altcumva, că ești supus unei fatalități

implacabile și că timpul nu va face altceva decât să actualizeze procesul dramatic al distrugerii, iată expresii ale iremediabilului și ale agoniei. Nu este atunci neantul o salvare? Dar cum poate să existe o salvare în nimic? Dacă este aproape imposibilă salvarea în existență, cum o să fie posibilă în absența completă de orice fel de existență?

Cum nici în neant și nici în existență nu e salvare, praful să se aleagă de această lume cu toate legile ei eterne!

MELANCOLIA

Fiecare stare sufletească tinde să se adapteze unui exterior corespondent felului ei specific sau să transforme acest exterior într'o viziune potrivită naturii ei. Căci există o corespondență intimă în toate stările mari și adânci, între planul subiectiv și planul obiectiv. Ar fi absurd să concepi un entuziasm debordant într'un mediu plat și închis; dacă totuși s'ar întâmpla, aceasta s'ar datora unei excesive plenitudini ce ar subiectiviza întreg mediul. Ochii omului văd în exterior ceea ce îl frământă în interior. Cadru este de cele mai multe ori rezultatul unei proiecții subiective fără de care stările sufletești și experiențele intense nu-și pot găsi o realizare deplină. Extazul niciodată nu reprezintă o consumare pur internă, ci transpune într'un exterior o beție luminoasă lăuntrică. Este destul a privi fața unui extatic pentru a remarca tot ceea ce vizează tensiunea lui spirituală. Intenționalitatea stărilor interioare este un fenomen care explică armonia dintre planuri, precum și necesitatea prin care ele se cer reciproc, deoarece

intenționalitatea indică o imposibilitate a stărilor de a rămâne absolut pure.

Pentru ce melancolia cere un infinit exterior? Fiindcă este în structura ei o dilatare și un gol cărora nu li se poate stabili granițe. Trecherile de limite se pot realiza fie în mod pozitiv, fie negativ. Exuberanța, entuziasmul, furia, etc., sunt stări debordante a căror intensitate sparge orice barieră limitative și cresc dincolo de echilibrul normal. Este un avânt pozitiv al vieții, rezultat dintr'un plus de viață, dintr'un exces de vitalitate și dintr'o expansiune organică. În stările pozitive, viața trece dincolo de determinările ei normale nu pentru a se nega, ci pentru a elibera rezervele care mocnesc și care acumulate riscă o izbucnire violentă. Toate stările extreme sunt derivate ale vieții, prin care ea se apără de ea însăși. Transcenderea limitelor din stările negative are cu totul alt sens, deoarece ea nu pleacă din plenitudine, ci dintr'un gol ale cărui margini nu sunt demarcabile. Aceasta cu atât mai mult cu cât golul pare a răsări din rădăcinile ființei, întinzându-se progresiv ca o cangrenă. Este un proces de diminuare, iar nu de creștere; din acest motiv, el este o întoarcere în spre neant, iar nu o înflorire în existență.

Sensația de gol și de dilatare în spre nimic, care nu lipsește în melancolie, își află o rădăcină mai adâncă într'o oboseală, prezentă în toate stările negative.

Oboseala separă pe om de lume și de lucruri. Ritmul intens al vieții slăbește, iar pulsațiile organice și activitatea internă își pierd din acea încordare care diferențiază viața în lume, care o stabilește ca un moment imanent al existenței. Oboseala este primul determinant organic al cunoașterii,

deoarece ea desvoltă condițiile indispensabile ale unei diferențieri a omului în lume ; prin ea ajunge la acea perspectivă care situează lumea în fața omului. Oboseala te face să trăiești sub nivelul normal al vieții, iar despre marile tensiuni vitale nu-ți îngăduie să ai decât un presentiment. Sursa melancoliei pleacă deci, dintr'o regiune unde viața este nesigură și problematică. Astfel se explică fecunditatea ei pentru cunoaștere și sterilitatea ei pentru viață.

Dacă în trăirile comune și obișnuite, contează intimitatea naivă cu aspectele individuale ale existenței, în melancolie separarea de ele duce la un sentiment vag al lumii și la o senzație a vagului acestei lumi. O experiență intimă și o viziune ciudată anulează formele consistente ale acestei lumi, cadrele individualizate și diferențiate, pentru a îmbrăca într'o haină de o transparență imaterială și universală. Detașarea progresivă de ceea ce este individual și concret te ridică la o viziune totală, care câștigând în întindere pierde în concret. Nu există stare melancolică fără înălțarea de care vorbim, fără o expansiune spre culmi, fără o ridicare deasupra lumii. Dar nu acea înălțare răsărită din orgoliu sau din dispreț, din disperare sau dintr'o pornire spre negativitate infinită, ci dintr'o reflexie prelungită și o reverie difuză, născute în oboseală. În melancolie îi cresc omului aripi nu pentru a se bucura de lume ci pentru a fi singur. Ce sens are singurătatea în melancolie? Nu este ea legată de sentimentul infinitului intern și extern? Privirea melancolică este inexpresivă, concepută fără o perspectivă a nemărginitului. Nemărginirea interioară și vagul lăuntric, ce nu trebuiesc asimilate acelei infinități fecunde din iubire, cer cu necesitate o întindere ale cărei margini sunt

inseizabile. Melancolia prezintă o stare vagă care nu intenționează ceva determinat și precizat. Trăirile comune cer obiecte palpabile și forme cristalizate. Contactul cu viața se face, în acest caz, prin *individual*; este un contact strâns și sigur.

Desprinderea de existență ca dat concret și calitativ și abandonarea în nemărginire ridică pe om din încadrarea lui firească. Perspectiva infinitului îl arată singur și părăsit în lume. Sentimentul propriei finități este cu atât mai intens cu cât conștiința infinității lumii este mai mare. Dacă în unele stări această conștiință este deprimată și chinuitoare, în melancolie ea este mai puțin dureroasă, din cauza unei sublimări, care face singurătatea și părăsirea mult mai puțin apăsătoare, împrumutându-le uneori un caracter voluptos.

Disproporția dintre infinitatea lumii și finitatea omului este un motiv serios de disperare; atunci însă, când o privești într'o perspectivă de vis, așa cum e în stările melancolice, aceasta încetează de a mai fi torturantă, lumea apărând într'o frumusețe stranie și maladivă. Sensul adânc al singurătății vizează o suspendare dureroasă a omului în viață și o frământare în izolare cu gândul morții. A trăi singur înseamnă a nu mai cere nimic și a nu mai aștepta nimic dela viață. Singura surpriză a singurătății este moartea. Marii singuratici nu s'au retras niciodată spre a se pregăti pentru viață, ci pentru a suporta interiorizați și resemnați lichidarea vieții din ei. Din pustiu și din grote nu se poate aduce mesagii pentru viață. Nu condamnă viața toate religiile plecate din pustii? Și nu este în iluminările și transfigurările marilor singuratici o viziune

apocaliptică de sfârșit și prăbușire, iar nu o aureolă de sclipiri și triumfuri?

Singurătatea melancolicilor are o semnificație mult mai puțin adâncă; ea are uneori chiar un caracter *estetic*. Nu se vorbește de o melancolie dulce, de o melancolie voluptoasă? Dar însăși atitudinea melancolică prin pasivitatea și considerarea perspectivă, nu este ea colorată estetic?

Atitudinea estetică în fața vieții se caracterizează printr'o pasivitate contemplativă care savurează din real tot ceea ce îi convine subiectivității fără nici o normă și fără nici un criteriu. Lumea este considerată ca un spectacol, iar omul ca un spectator care asistă pasiv la desfășurarea unor aspecte. Concepția spectaculară a vieții elimină tragicul și antinomiile imanente existenței, cari odată recunoscute și simțite te prind ca într'un vârtej dureros în drama lumii. Experiența tragicului presupune o tensiune atât de mare încât viețuirea estetică nici n'o poate bănuî. În tragic participarea intensă cu întreg conținutul ființei noastre este atât de hotărâtoare încât fiecare moment este o chestiune de *destin*, pe când în atitudinea estetică este o chestiune de *impresie*. Tragicul nu include ca un element central reveria, nelipsită în toate stările estetice. Ceea ce este estetic în melancolie se manifestă în tendința spre pasivitate, reverie și încântare voluptoasă. Că ea nu poate fi asimilată integral unei stări estetice, aceasta derivă din aspectele ei multiforme. Nu este destul de frecventă melancolia neagră? Dar ce este mai întâi o melancolie dulce? Cine nu cunoaște senzația de plăcere ciudată în după amiezile de vară, când te abandonezi simțurilor fără nici o problematică specială și când sentimentul unei eternități senine desvoltă

în suflet o împăcare dintre cele mai neobișnuite? Este ca și cum grijile acestei lumi și toate incertitudinile spirituale ar amuți în fața unui spectacol de o frumusețe uluitoare, în seducțiile căruia orice problemă ar deveni inutilă. Dincolo de orice agitație, turburare sau efervescență, o trăire liniștită soarbe cu o voluptate reținută toată splendoarea cadrului. Este o notă esențială a stărilor melancolice *calmul*, absența unei intensități deosebite. Regretul, care intră în structura melancoliei, explică și el absența unei intensități particulare a acesteia. Dacă regretul poate fi persistent, el niciodată nu e atât de intens încât să provoace o suferință profundă. Actualizarea unor motive sau a unor întâmplări din trecut, însumarea în afectivitatea noastră prezentă a unor elemente care astăzi nu mai pot fi active, relația dintre o tonalitate afectivă a senzațiilor și mediul în care s'au născut dar pe care l-au părăsit, sunt determinate esențiale de melancolie. Regretul exprimă afectiv un fenomen profund: acela al înaintării în moarte prin viațuire. Regret ceva ce a murit în mine și din mine. Actualizez doar fantoma unor realități și a unor experiențe trecute. Dar aceasta este suficient pentru a ne arăta cât a murit din noi. Regretul revelează semnificația demonică a timpului care prilejuind o creștere în noi cauzează implicit o anihilare.

Regretele fac pe om melancolic fără să-l paralyzeze sau să-i rateze aspirațiile, deoarece în regret există o conștiință a ireparabilului numai pentru *trecut*, viitorul fiind oarecum deschis. Melancolia nu este o stare de o gravitate concentrată, închisă, desvoltată pe o afecțiune organică, deoarece în ea nu există nimic din acea groaznică senzație a ireparabilului pentru tot cursul existenței, care nu lipsește în unele

cazuri de tristețe adâncă. Chiar acea melancolie neagră este mai mult un caz de dispoziție temporală, decât de una constituțională. Și dacă ar fi ca în cazul al doilea, caracterul de reverie nu e complet exclus pentru a o asimila unei maladii cu toate implicațiile ei. Formal, atât în cazul melancoliei dulci și voluptoase, cât și în cazul melancoliei negre există aceleași cadre de elemente: gol intern, infinit exterior, vag de senzații, reverie, sublimare, etc., numai din punctul de vedere al tonalității afective a viziunii diferențierea apare evidentă. S'ar putea ca multipolaritatea melancoliei să țină mai mult de structura subiectivității, decât de natura ei. În acest caz starea melancolică, în caracterul ei difuz reveric și vag ar lua forme specifice în fiecare persoană. Nefiind o stare de o mare intensitate dramatică, ea oscilează și fluctuează mult mai mult decât celelalte. Având mai mult virtuți poetice decât active, ea are ceva dintr'o grație reținută, (de aceea o întâlnim mai mult la femei) grație pe care n'o întâlnim niciodată în tristețea profundă și intensă.

Nu lipsește această grație nici peisajelor de coloratură melancolică. Perspectiva întinsă din peisajul olandez sau din peisajul Renașterii, cu eternități de lumină și umbre, cu văi a căror șerpuire simbolizează infinitul și cu raze ce împrumută un caracter de imaterialitate lumii, cu aspirațiile și regretele oamenilor ce schițează un zâmbet de înțelegere și bună voință, — întreagă această perspectivă revelează o grație melancolică și ușoară. Într'un astfel de cadru, omul pare a zice cu regret și cu resemnare: « Ce vreți dacă nu e mai mult? ». La capătul oricărei melancolii există posibilitatea unei mângâieri sau a unei resemnări.

Elementele estetice din ea includ virtualități de armonie viitoare, cari niciodată nu există într'o tristețe profundă și organică. Din acest motiv, o fenomenologie a tristeții ajunge la ireparabil, pe când una a melancoliei la vis și grație.

TOTUL N'ARE NICI O IMPORTANTĂ

Și ce importanță poate să aibă faptul că eu mă frământ, că sufăr sau gândesc? Prezența mea în lume va sgudui — spre marele meu regret — câteva existențe liniștite și va tulbura naivitatea inconștientă și plăcută a altora spre și mai marele meu regret. Deși simt că tragedia mea este pentru mine cea mai mare tragedie din istorie — mai mare decât prăbușirile de împărați sau decât cine știe ce irosire în fundul unei mine, — totuși am implicit sentimentul totalei mele nulități și insignifianțe. *Sunt convins că nu sunt absolut nimic în univers, dar simt că singura existență reală este a mea.* Și dacă ași fi pus să aleg între existența lumii și existența mea, ași înlătura pe cealaltă împreună cu toate luminile și legile ei, încumetându-mă să planez singur în neantul absolut. Deși pentru mine viața este un chin, nu pot să renunț la ea, fiindcă nu cred în absolutul valorilor transvitale pentru ca să mă sacrific în numele lor. Dacă ași fi sincer ar trebui să spun că nu știu de ce trăesc și de ce nu încetez să trăesc. Probabil cheia rămâne în fenomenul iraționalității vieții, care menține viața fără motive. Și dacă nu există decât motive absurde pentru a trăi? Dar acestea se mai pot numi motive? Lumea aceasta nu merită să te sacrifici pentru vreo idee sau vreo credință. Cu cât suntem

mai fericiți astăzi dacă alții s'au sacrificat pentru binele și luminarea noastră? Ce bine și ce luminare? Dacă cineva s'a sacrificat pentru ca eu să fiu fericit acum, atunci eu sunt mai nefericit decât el, fiindcă nu înțeleg să-mi clădesc o existență pe un cimitir. Am momente când mă simt responsabil de întreaga mizerie a istoriei, când nu înțeleg pentru ce unii și-au vărsat sângele pentru noi. Cea mai mare ironie ar fi însă când s'ar putea stabili că aceia au fost mai fericiți decât noi. Praful să se aleagă de întreaga istorie. Ar trebui să nu mă mai intereseze nimic în această lume; să-mi apară ridicolă însăși problema morții; suferința, limitată și nerevelatoare; entuziasmul, impur; viața rațională; dialectica vieții, dialectică logică, iar nu una demonică; disperarea minoră și parțială; eternitatea, o vorbă; experiența neantului, o iluzie; fatalitatea, o glumă.. Căci mă gândesc serios, ce rost au toate acestea? De ce să mai pui probleme, să arunci lumini sau să accepți umbre? N'ar fi mai bine să-mi îngrop lacrimile într'un nisip la marginea mării, în cea mai deplină singurătate? Dar n'am plâns niciodată, fiindcă lacrimile s'au transformat în gânduri. Și nu sunt gândurile acestea tot atâta de amare ca lacrimile?

E X T A Z

Nu știu ce sens poate avea într'un spirit sceptic pentru care lumea aceasta este o lume în care nu se rezolvă nimic, prezența celui mai formidabil extaz, al celui mai revelator și mai bogat, al celui mai complex și mai periculos, extazul rădăcinilor ultime ale existenței. Nu câștigi în acest extaz nici

un fel de certitudine explicită sau o cunoaștere definită, dar sentimentul unei participări esențiale este atât de intens încât debordează toate limitele și categoriile cunoașterii obișnuite. Este ca și cum în lumea aceasta de obstacole, de mizerii și de chin, prin care aspectele individuale ale existenței ne apar în consistența lor ireductibilă, s'ar deschide o poartă în spre sâmburele interior al existenței, pe care l-am prinde în cea mai simplă și mai esențială viziune, în cea mai splendidă încântare metafizică. Stratul superficial de existență și forme individuale par a se topi pentru a favoriza accesul regiunilor celor mai profunde. Și mă întreb dacă adevăratul sentiment metafizic al existenței este posibil fără această eliminare a straturilor superficiale și a formelor individuale. Căci numai printr'o purificare a existenței de elementele ei contingente și întâmplătoare se poate atinge o zonă esențială. Sentimentul metafizic al existenței este de natură extatică și orice metafizică își are rădăcina într'o formă particulară de extaz. În mod greșit se admite numai forma extatică religioasă. Există o multiplicitate de forme cari depind de o formație spirituală specifică sau de o structură temperamentală și care nu trebuie neapărat să ducă la transcendență. De ce n'ar exista un extaz al existenței pure, a rădăcinilor imanente ale existenței? Și nu se realizează o astfel de formă extatică în acea adâncire care destramă vălurile superficiale pentru a înlesni accesul sâmburelui interior al lumii? A ajunge la rădăcinile acestei lumi, a realiza beția supremă, încântarea extatică, experiența originalului și a primordialului este a trăi un sentiment metafizic plecat din extazul elementelor esențiale ale firii. Extazul ca exaltare în imanență, ca o iluminare

în lumea aceasta, ca viziune a nebuniei acestei lumi — iată un substrat pentru o metafizică — valabilă chiar și pentru ultimele clipe, pentru momentele finale. Căci orice extaz adevărat este periculos. El este asemănător cu ultima fază a inițierii din misterele egiptene când în locul cunoașterii explicite și definitive se spunea: « Osiris este o divinitate neagră », adică absolutul rămâne în sine incognoscibil. Nu văd în extazul rădăcinilor ultime ale existenței, decât o formă de nebunie, nu de cunoaștere. Nu poți avea această trăire extatică decât în singurătate, când ai senzația că planezi peste această lume. Și singurătatea nu este un mediu de nebunie? Și apoi nu este caracteristic faptul că acest extaz poate să apară chiar unui individ sceptic? Nu este revelator pentru nebunia din extaz, fenomenul acesta al prezenței celei mai ciudate certitudini și a celei mai esențiale viziuni, într'un mediu de îndoială și disperare?

Decât nimeni nu va realiza stări extatice fără experiența prealabilă a disperării, deoarece într'una ca și în cealaltă se întâmplă purificări tot atât de mari dar cu conținut diferit.

Rădăcinile metafizice sunt tot atât de complicate ca și rădăcinile existenței.

LUMEA IN CARE NU SE REZOLVĂ NIMIC

Mai este ceva pe acest pământ care să nu poată fi pus la îndoială, în afară de moarte, singurul lucru sigur în această lume? A te îndoii de toate și a trăi totuși, iată un paradox, care nu este unul dintre cele mai tragice, deoarece îndoiala este mult mai puțin intensă și încordată decât disperarea. Nu este caracteristic faptul că tipul cel mai frecvent de

îndoială este cel cerebral, unde prin urmare participă omul numai cu o parte din ființa sa, în deosebire de participarea totală și organică din disperare? Chiar în formele organice și serioase ale îndoielii, intensitatea nu este niciodată echivalentă celei din disperare. Un anumit diletantism și un gen particular de superficialitate caracterizează scepticismul față de fenomenul atât de complex și de ciudat al disperării. Mă pot îndoii de orice, pot arunca un zâmbet disprețuitor asupra lumii, dar aceasta nu mă împiedică să mănânc, să dorm liniștit sau să mă căsătoresc. În disperare, de a cărei profunzime nu te poți convinge decât trăind-o, aceste acțiuni nu mai sunt posibile decât cu efort și suferințe. Nimeni pe culmile disperării nu mai poate și nu mai are dreptul la somn. De aceea, nici un desnădăjduit autentic, nu poate uita nimic din tragedia lui, păstrând în conștiință actualitatea dureroasă a mizeriei lui subiective până dincolo de orice margini. Îndoiala este o neliniște care se referă la probleme și la lucruri, ea rezultă din conștiința irezolvabilității tuturor chestiunilor mari. Dacă s'ar rezolva marile probleme, scepticul ar reveni la stările normale. Câtă diferență de situația omului în disperare, pentru care dacă s'ar rezolva toate problemele, nu ar fi mai puțin neliniștit, deoarece neliniștea lui este răsărită din structura existenței lui subiective. Disperarea este starea în care anxietatea și neliniștea sunt imanente existenței. Nimeni nu e torturat în disperare de probleme, ci de convulsii și arderile în propria lui existență. Că nu se rezolvă nimic în această lume, este regretabil. N'a existat și nu va exista nimeni care să se sinucidă din acest motiv. Atât de puțin influențează neliniștea intelectuală, neliniștea totală a ființei noastre. Din

acest motiv, prefer de o mie de ori o existență dramatică, torturată pentru destinul ei în lume, și chinuită de cele mai consumatoare flăcări interioare, decât un om abstract, frământat de probleme abstracte care nu angajează fondul subiectivității noastre. Disprețuesc în această gândire absența riscului, a nebuniei și a pasiunii. Cât de fecundă este o gândire vie, pasionată în care lirismul circulă ca sângele în vine! Este extrem de interesant și de dramatic procesul prin care oameni inițial frământați de probleme pur abstracte și impersonale, obiectivi până la uitare de sine, cari surprinși de suferință și boală au fost în mod fatal aduși să reflecteze asupra propriei lor subiectivități și asupra problemelor de trăire și experiență. Oamenii obiectivi și activi nu găsesc destule elemente și resurse în ei, pentru a-și considera destinul atât de interesant, încât să-l pună în problemă. Pentru a face din destinul tău o problemă subiectivă și universală în același timp, trebuie să scobori toate treptele unui iad lăuntric. Dacă n'ai ajuns încă cenușe, atunci poți face filosofie lirică, adică o filosofie în care ideea are rădăcini organice, tot atât de organice ca și poezia. Atunci realizezi o formă superioară de existență personală, când lumea aceasta cu toate problemele ei irezolvabile nu merită nici măcar disprețul. Nu fiindcă ai avea o excelență în lume sau o valoare deosebită, dar fiindcă nu te mai poate interesa nimic în afară de agonia ta personală.

CONTRADICȚII ȘI INCONSECVENȚE

Grija pentru unitate și sistem n'au avut-o și n'o vor avea nicidecum acei cari scriu în momente de inspirație, când gândul

este o expresie organică și personală ce urmează fluctuațiile și variațiile dispoziției nervoase și organice. Unitatea perfectă, preocuparea de sistem și de consecvență indică o viață personală cu puține resurse, schematică și fadă întocmai ca și contradicțiile din capriciu sau dintr'un paradox facil. Numai contradicțiile mari și periculoase, antinomiile interioare irezolvabile dovedesc o viață spirituală fecundă, deoarece numai în ele fluxul și abundența lăuntrică își pot găsi moduri de realizare. Oamenii cari au numai câteva stări sufletești și cari niciodată nu ajung la limită nu se pot contrazice, fiindcă puținele tendințe din ei nu se pot determina în opoziții. Acei cari trăesc însă cu o exasperantă clocotire, ura, disperarea, haosul, neantul sau iubirea, cari se consumă în fiecare stare și mor treptat cu fiecare și în fiecare, aceia cari nu pot respira decât pe culmi, cari sunt singuri întotdeauna și mai cu seamă atunci când umblă cu alții, cum ar mai putea aceștia să crească într'o evoluție liniară sau să se cristalizeze într'un sistem? Tot ceea ce este formă, sistem, categorie, cadru, plan sau schemă considerate ca aspecte și tendințe de absolutizare, rezultă dintr'un minus de conținuturi și productivitate, dintr'o deficiență de energie lăuntrică, dintr'o sterilitate a vieții spirituale. Marile tensiuni ale acesteia ating haosul și nebunia exaltării absolute. Nu există viață spirituală fecundă care nu cunoaște stările haotice și efervescența din paroxismul stărilor maladive, când inspirația apare ca o condiție esențială a creației și contradicțiile ca manifestări ale temperaturii interioare. Cine nu iubește stările haotice nu e creator, iar cine disprețuește stările maladive n'are drept să vorbească de spirit. Numai ceea ce

răsare din inspirație are valoare, ceea ce isvorăște din fondul irațional al ființei noastre, din zona intimă și centrală a subiectivității. Tot ceea ce e produsul exclusiv al muncii, al silinței și al efortului n'are nici o valoare, iar produsele exclusive ale inteligenței sunt sterile și neinteresante. Mă încântă îngrozitor elanul barbar și spontan al inspirației, curgerea bogată a stărilor sufletești, sclipirea și palpitația intimă, lirismul esențial și paroxismul vieții spirituale, cari fac din inspirație singura realitate valabilă în ordinea condițiilor de creație.

ASUPRA TRISTEȚII

Dacă melancolia este o stare de reverie, difuză și vagă ce nu atinge niciodată o adâncime și o concentrare intensă, tristețea, dimpotrivă, prezintă o seriozitate închisă și o interiorizare dureroasă. Poți fi trist în orice loc; dar într'un plan închis, tristețea câștigă în intensitate, precum într'unul deschis melancolia crește. Caracterul de concentrare al tristeții rezultă din faptul că ea se naște aproape totdeauna dintr'un motiv determinat, pe când în melancolie nimeni nu are precizat în conștiință un determinant exterior. Știu de ce sunt trist, dar nu știu de ce sunt melancolic. Stările melancolice durează mult, fără să atingă o intensitate particulară. Or, durata lor fiind mare, șterge din conștiință orice motiv inițial, *prezent* în tristețe, care nu durează mult, dar atinge o tensiune intimă și închisă, ce niciodată nu va exploda, ci se va stinge în propria ființă. Nici melancolia și nici tristețea nu explodează, nu irită pe om până acolo

încât să zgudue elementele ființei. Nu este caracteristic că se vorbește de un oftat, de un suspin, de tristețe, dar niciodată de un strigăt de tristețe? Ea nu e o stare debordantă, ci una care se stinge și moare. Pentru nota diferențială a tristeții, este extrem de semnificativă apariția ei atât de frecventă după marile satisfaceri și împliniri vitale. Dece actului sexual îi urmează tristețea, dece după o beție formidabilă sau după un paroxism dionisiac ești trist? Dece marile bucurii aduc tristețea? Fiindcă odată cu elanul consumat în aceste excese mai rămâne numai senzația ireparabilului și sentimentul părăsirii și al pierderii, care ating o intensitate în ordinea negativă dintre cele mai puternice. Ești trist după satisfacerea sexuală și dionisiacă, deoarece în loc să ai sentimentul unui câștig, îl ai pe acela al unei pierderi. Tristețea apare după toate fenomenele prin cari viața pierde din ea însăși. Intensitatea ei este echivalentă pierderilor. Astfel fenomenul morții provoacă cea mai mare tristețe. Și nu este revelator pentru diferența dintre melancolie și tristețe, faptul că niciodată o înmormântare nu poate fi numită melancolică? Tristețea nu are nici un caracter estetic, caracter ce nu lipsește decât rar melancoliei. Este interesant de urmărit cum domeniul esteticului se îngustează din ce te apropii de experiențe și de realități serioase, cari au un caracter de răscruce sau de definitivat. Moartea este negația totală a esteticului, ca și suferința sau tristețea. Moartea și frumusețea! Două noțiuni cari se resping în mod absolut. Căci nu cunosc nimic mai scârbos decât moartea, nimic mai grav și mai sinistru! Cum au putut fi poeți cari să găsească moartea frumoasă, această supremă negativitate care nu poate îmbrăca nici haina grotescului. Moartea este

suprema realitate în ordinea negativă. Ironia este că te temi de ea, cu atât mai mult cu cât o admiri. Și trebuie să spun că negativitatea morții îmi inspiră admirație. Dar este singurul lucru pe care-l pot admira, fără să-l iubesc. Grandoaarea și infinitatea morții mi se impun. Dar disperarea mea e atât de mare încât n'am nici *speranța* morții. Cum ași putea-o deci iubi? Despre moarte nu se poate scrie decât în contradicții absolute. Cine va spune că are o idee precisă despre moarte, dovedește că nici nu o presimte, deși o poartă în el. *Și fiecare om poartă nu numai viața, dar și moartea sa.* Viața nu este decât o îndelungă agonie.

Tristeța îmi pare a reflecta ceva din această agonie. Și nu sunt crispările tristeții reflexe agonice? Orice om cu adevărat trist în momente de mare intensitate a tristeții păstrează în fizionomia lui crispări ce se adâncesc până în esența ființei. Aceste crispări, negații evidente ale frumuseții dovedesc atâta părăsire și singurătate încât te întrebi dacă fizionomia tristeții nu este o formă de obiectivare a morții în viață. Profunzimea impresionantă și gravitatea solemnă ce se degajează din această fizionomie a tristeții, rezultă din faptul că acele riduri se adâncesc atât de tare încât creșterea lor în adâncime devine un simbol pentru tulburarea și infinita noastră dramă lăuntrică. Fața omului în tristețe dovedește atâta interioritate, încât exteriorul face direct accesibil interiorul. (Fenomene cari se petrec și în marile bucurii). Tristeța face misterul accesibil. Dar misterul tristeții este atât de inepuizabil și de bogat, încât tristeța nu încetează niciodată de a fi enigmatică. Dacă există o scară a misterelor atunci tristeța

intră în categoria misterelor infinite, cari nu încetează nicio dată de a se arăta, fiindcă sunt inepuizabile. Și orice mister adevărat este inepuizabil.

* * *

Este o constatare care spre regretul meu o verific în fiecare clipă: nu pot fi fericiți decât oamenii cari nu gândesc nimic, adică aceia cari gândesc numai cât trebuie vieții. Căci a gândi numai cât trebuie vieții, nu înseamnă a gândi. Adevărata gândire seamănă unui demon care turbură sursele vieții sau unei maladii ce afectează rădăcinile acestei vieți. A gândi în fiecare clipă, și a-ți pune probleme capitale la tot pasul, a avea permanent în conștiință îndoiala asupra propriului tău destin, a simți oboseala de a trăi, a fi obosit de gânduri și de existența ta până dincolo de orice rezistență, a lăsa o dâră de sânge și de fum după tine, ca simboluri ale dramei și ale morții ființei tale, înseamnă a fi nefericit în așa măsură, încât ți-e scârbă de tot fenomenul acesta al gândirii și te întrebă dacă reflexivitatea nu e o pacoste pe capul omului. Multe sunt de regretat în lumea în care n'ar trebui să regret nimic. Și mă întreb: merită lumea aceasta regretul meu?

INSATISFACTIA TOTALĂ

Ce blestem o fi pe capul unora de a nu se simți bine nicăeri? Nici cu soare nici fără soare, nici cu oameni și nici fără oameni. A nu cunoaște ceea ce înseamnă buna dispoziție, iată un lucru impresionant. Cei mai nefericiți

oameni sunt aceia cari n'au dreptul la inconștiență. A avea un grad dezvoltat de conștiință, a fi în fiecare moment conștient, a-ți da seama în fiecare clipă de situația ta în raport cu lumea, a trăi într'o veșnică încordare de cunoaștere, este a fi pierdut pentru viață. *Cunoașterea este o plagă pentru viață, iar conștiința o rană deschisă în sămburele vieții.* Nu este omul un animal abandonat morții? Și nu este o tragedie în faptul de a fi om, adică un animal veșnic nesatisfăcut, suspendat între viață și moarte? Sunt complet plictisit sau mai bine zis distrus de această calitate de a fi om. Dacă aș putea aș renunța pe loc, dar ce să mă fac, animal? Drumul înapoi nu-l pot parcurge. Și apoi a-și risca să deviu un animal care cunoaște istoria filosofiei. A deveni supra-om îmi pare o imposibilitate și o prostie, o fantezie ridicolă. N'ar exista o soluție aproximativă într'un fel de supra-conștiință? Nu s'ar putea viețui *dincolo*, nu dincoace (în spre animalitate) de toate formele complexe de conștiință, de neliniști și chinuri, de turburările nervoase și de experiențele spirituale, într'o sferă de existență unde accesul veșniciei n'ar mai fi un simplu mit? Personal îmi dau demisia din omenire. Nu mai vreau și numai pot să fiu om. Căci ce aș mai putea face în această calitate? Să lucrez la un sistem social și politic, sau să nefericesc o fată? Să mai urmăresc consecvențele în sistemele de filosofie sau să activez pentru realizarea idealului moral sau estetic? Toate acestea îmi par prea puțin. Și chiar dacă mi-ar părea mult cum se întâmplă uneori, nu mă pot totuși atrage. Renunț la omenia mea, chiar dacă pe treptele pe cari mă voi urca voi fi singur, dar absolut singur. Și apoi nu sunt atât de singur în lumea aceasta, dela care nu mai aștept nimic? Dincolo de toate

idealurile curente și de formele obișnuite, într'o supra-conștiință s'ar mai putea probabil respira. Acolo o beție a eternității ar reduce la nimic toate fleacurile acestei lumi și nici o problemă, și nici un chin lăuntric n'ar mai tulbura extazul unei eternități în care ființa ar fi tot atât de pură și de imaterială ca neființa.

BAIA DE FOC

Există atâtea căi prin care se poate ajunge la senzația de imaterialitate, încât stabilirea unei ierarhii este o încercare extrem de dificilă, dacă nu inutilă. Căci fiecare realizează o astfel de senzație după structura sa temperamentală sau după dominarea în momentul respectiv a unor elemente specifice. Cred totuși că baia de foc pentru ea însăși este încercarea cea mai fecundă pentru a atinge o astfel de senzație. A simți în toată ființa ta o ardere intensă și o căldură totală, a simți cum cresc flăcările în tine și te cuprind ca într'un infern, a fi tu însuși un fulger și o scânteere, iată ceea ce înseamnă o baie de foc. Ca în orice baie să realizează o purificare, o curățire de elemente cari pot anula până și existența. Valurile de căldură și flăcările cari se ridică nu ard ele sâmburele existenței, nu consumă din viață, nu reduc elanul la o pură aspirație, răpindu-i caracterul său imperialist? A trăi o baie de foc, a simți jocul unei călduri interioare, plină de flăcări, nu este a atinge o puritate imaterială în viață, o imaterialitate asemănătoare cu dansul flăcărilor? Emanciparea de sub greutate, de sub forțele atracționale, ce se întâmplă în această baie de foc nu fac

viața o iluzie sau un vis? Decât și aceasta e prea puțin față de senzația finală care este una dintre cele mai paradoxale și mai ciudate, când din sentimentul acelei irealități de vis, ajungi la sentimentul prefacerii în cenușe. Nu există baie interioară de foc al cărei rezultat final să nu fie involburarea stranie din sentimentul acestei prefaceri în cenușe, când într'adevăr poți vorbi de imaterialitate. Atunci când flacările lăuntrice au ars tot din tine, când nu mai rămâne nimic din existența ta individuală, când numai cenușa a mai rămas, ce senzație de viață mai poți avea? Am o voluptate nebună și de o infinită ironie, când mă gândesc că cineva ar sufla cenușa mea în cele patru colțuri ale lumii, că vântul ar împrăști-o cu o iuțeală frenetică, risipindu-mă în spațiu ca pe o eternă mustrare pentru această lume.

DESINTEGRAREA DIN VIAȚĂ

Nu toți oamenii au pierdut naivitatea; de aceea nu toți oamenii sunt nefericiți. Aceia cari au trăit și trăesc asimilați naivi în existență, nu din prostie sau imbecilitate, — căci naivitatea exclude astfel de deficiențe, ea fiind o stare mult mai pură, — ci dintr'o iubire instinctivă și organică pentru un farmec natural al lumii, pe care naivitatea îl descopere întotdeauna, aceia ating o armonie și realizează o integrare în viață, care merită a fi invidiată sau cel puțin apreciată de cei cari rățesc pe culmile disperării. Desintegrarea din viață corespunde unei pierderi totale a naivității, acest dar încântător pe care ni l-a distrus cunoașterea, dușmană declarată vieții. Viețuirea cosmică, bucuria pentru

existența și pitorescul aspectelor individuale, încântarea pentru farmecul spontan al firii, trăirea înconștientă a contradicțiilor, anulându-le implicit caracterul tragic, sunt expresiuni ale naivității, teren fecund pentru iubire și entuziasm. A nu îți se proiecta dureros în conștiință contradicțiile, este a atinge bucuria virginală a naivității, este a fi incapabil de tragedie și de conștiința morții, cari presupun o complexitate din cele mai deconcertante și o desagregare paradoxală. Naivitatea este opacă pentru tragic, dar e deschisă pentru iubire, căci omul naiv, nefiind consumat de propriile sale contradicții interioare, are destule rezerve pentru a se dăruia. Pentru acela care a realizat desintegrarea din viață, tragicul câștigă o intensitate extrem de dureroasă, deoarece contradicțiile nu se petrec numai în el însuși, ci și între lume și el. Nu există decât două atitudini fundamentale: cea naivă și cea eroică. Restul se încadrează în nuanțele dintre ele. Ca să nu mori de imbecilitate n'are sens să alegi decât între aceste două. Și cum naivitatea, pentru omul care a ajuns în fața acestei alternative, este un bun pierdut, pe care este problematic dacă-l mai poți recâștiga, mai rămâne doar eroismul. Atitudinea eroică este privilegiul și blestemul celor desintegrați din viață, a celor suspendați și incapabili de orice satisfacție sau fericire. A fi erou — în sensul cel mai universal al acestui cuvânt, — este a dori un triumf absolut. Dar acest triumf nu poate fi obținut decât prin moarte. Orice eroism înseamnă o transcendere a vieții, care implică în mod fatal un salt în neant. Și orice eroism este un eroism al neantului, chiar dacă în conștiința eroului nu intră acest element, chiar dacă el nu-și dă seama că avântul lui pleacă dintr'o viață care și-a pierdut

resorturile normale. Tot ceea ce nu izvorăște din naivitate și nu duce la naivitate, aparține neantului. Există vreo atracție pentru neant în om? Desigur că ea este mult prea misterioasă pentru ca să o putem sesiza. Dar din moment ce eu părăsesc seducțiile vieții naive sau sunt silit să le părăsesc, pentru a mă arunca în lume fără nici un sens, — căci eroismul meu este grotesc, n'are nici viziunea triumfului), — trebuie să existe această atracție misterioasă.

DESPRE REALITATEA CORPULUI

Nu voi înțelege niciodată cum au putut exista atâția oameni cari să declare corpul o iluzie, precum nu voi înțelege niciodată cum a putut fi conceput spiritul în afară de drama vieții, în afară de contradicțiile și deficiențele acesteia. Se vede că acei oameni n'au avut conștiința cărnii, a nervilor și a fiecărui organ în parte. Dar nu voi înțelege niciodată cum de n'au avut-o, deși bănuiesc în această inconștientă organică, o condiție esențială a fericirii. Cei cari nu s'au desprins din iraționalitatea vieții, cari sunt încadrați în ritmul ei organic, anterior apariției conștiinței, nu ating niciodată starea în care realitatea ta corporală îți este în fiecare moment prezentă în conștiință. Căci această prezență în conștiință a realității corporale indică o boală esențială a vieții. Și nu este o boală în a-ți da seama incontinuu de nervii tăi, de picioare, de stomac, de inimă, etc., în a ajunge la conștiința fiecărei părți din tine? Nu indică acest proces o desintegrare a acestor părți din funcțiile lor firești? Realitatea corpului este una dintre cele mai groaznice realități.

Aș vrea să văd ce ar mai însemna spiritul fără frământările cărnii, sau conștiința fără o mare sensibilitate nervoasă. Cum au putut concepe oamenii viața fără corp, cum au putut ei concepe o existență autonomă și originară a spiritului? Aceasta n'au putut-o face decât aceia cari n'au spirit, oamenii sănătoși și inconștienți. *Căci spiritul este fructul unei maladii a vieții, precum omul nu este decât un animal îmbolnăvit. Existența spiritului este o anomalie în viață. Am renunțat la atâtea, de ce n'aș renunța și la spirit? Dar nu este oare renunțarea o boală a spiritului, înainte de a fi una a vieții?*

N U Ș T I U

Nu știu ce e bine și ce e rău ; ce e permis și ce nu e permis ; nu pot condamna și nu pot lăuda. Nu este nici un criteriu valabil în această lume și nici un principiu consistent. Mă miră faptul că unii se mai preocupă de teoria cunoașterii. Dacă ași fi sincer ar trebui să mărturisesc că puțin îmi pasă de relativitatea cunoașterii noastre, căci lumea aceasta nu merită s'o cunoști. Am adesea senzația unei cunoașteri integrale care epuizează întreg conținutul lumii, pentru ca altă dată să nu pricep nimic din tot ce se învârte în jurul meu. Simt un gust amar în mine, o amărăciune drăcească, bestială, când însăși problema morții îmi pare fadă. Pentru întâia oară îmi dau seama cât de greu de definit este această amărăciune. Poate și din motivul că umblu după motive de ordin teoretic, atunci când ea isvorăște dintr'o regiune eminentemente preteoretică.

În acest moment nu cred în absolut nimic și n'am nici o speranță. Îmi par lipsite de sens toate expresiile și realitățile cari dau farmec vieții. Nu am nici sentimentul trecutului nici al viitorului, iar prezentul îmi pare o otravă. Nu știu dacă sunt disperat, căci lipsa oricărei speranțe poate să fie și altceva decât disperare. Nu m'ar putea supăra nici un fel de calificativ, deoarece nu mai am nimic de pierdut. Cum am pierdut totul! Și când mă gândesc că acum se deschid flori și cântă paseri! Cât de departe sunt toate!

SINGURĂTATEA INDIVIDUALĂ ȘI SINGURĂTATEA COSMICĂ

Există două feluri de a simți singurătatea: a te simți singur în lume și a simți singurătatea lumii. Când te simți singur, trăești o dramă pur individuală; sentimentul părăsirii este posibil chiar în cadrul unei splendori naturale. În acest caz interesează numai neliniștile subiectivității tale. A te simți aruncat și suspendat în lume, incapabil de a te adapta ei, consumat în tine însuși, distrus de propriile tale deficiențe sau exaltări, chinuit de insuficiențele tale, indiferent de aspectele exterioare ale lumii, cari pot fi strălucitoare sau sumbre, tu rămânând în aceeași dramă launtrică, iată ce înseamnă singurătate individuală. Sentimentul singurătății cosmice, deși se petrece tot într'un individ, derivă nu atât din frământarea lui pur subiectivă, cât din senzația părăsirii acestei lumi, a neantului exterior. Este ca și cum toate splendorile acestei lumi ar dispărea deodată pentruca monotonia esențială a unui cimitir s'o simbolizeze.

Sunt mulți cari se simt torturați de viziunea unei lumi părăsite, iremediabil abandonate unei singurătăți glaciale, pe care n'o ating măcar nici slabele reflexe ale unei lumini crepusculare. Cari sunt mai nefericiți, acei cari simt singurătatea în ei, sau aceia cari o simt în afară, în exterior? Imposibil de răspuns. Și apoi de ce să mă chinuiască ierarhia singurătății? A fi singur în orice fel nu e destul?

* * *

Dau în scris pentru toată lumea care va veni după mine, că n'am în ce să cred pe acest pământ și că unica scăpare este uitarea absolută. Ași vrea să uit de tot, să mă uit complet, să nu mai știu nimic de mine și de lumea aceasta. Adevăratele confesiuni nu se pot scrie decât cu lacrimi. Dar lacrimile mele ar îneca această lume, pe cum focul meu interior ar incendia-o. N'am nevoie de nici un sprijin, de nici un îndemn și de nici o compătimire, căci deși sunt cel mai decăzut om, mă simt totuși atât de puternic, atât de tare și de fioros! Căci sunt singurul om care trăesc fără speranță. Or, aceasta este culmea eroismului, paroxismul și paradoxul eroismului. Suprema nebunie! Toată pasiunea haotică și desorientată din mine, ar trebui s'o canalizez pentru a uita totul, pentru a nu mai fi nimic, pentru a scăpa de spirit și de conștiință. Am și eu o speranță: speranța uitării absolute. Dar aceasta mai e speranță, nu e ea disperare? Nu-i această speranță negarea tuturor speranțelor viitoare? Vreau să nu mai știu nimic, nici măcar să știu că nu știu nimic. De ce atâtea probleme, discuții și supărări? De ce atâta conștiință a morții? Până când atâta filosofie și atâta gândire?

A P O C A L I P S

Cum aş vrea ca într'o zi toţi oamenii cu ocupaţii sau cu misiuni, căsătoriţi sa nu, tineri şi bătrâni, femei şi bărbaţi, serioşi sau superficiali, trişti sau veseli, să părăsească locuinţa şi birourile lor şi renunţând la orice fel de datorii şi obligaţii, să iasă în stradă şi să nu mai voiască să facă nimic. Toată această lume îndobitocită, care munceşte fără nici un sens, sau se iluzionează cu aportul personal la binele umanităţii, care lucrează pentru generaţii viitoare sub impulsul celei mai sinistre amăgeli, ar trăi în astfel de momente capitale o răsbunare pentru toată mediocritatea unei vieţi nule şi sterile, pentru toată irosirea care n'a avut nimic din excelenţa marilor transfigurări. Mi-ar plăcea acele clipe când nimănuui nu i-ar mai trebui amăgirea idealului, când orice satisfacţie în datele imediate ale vieţii ar fi imposibilă şi orice resemnare iluzorie şi când toate cadrele unei vieţi normale ar plesni definitiv. Toţi oamenii cari sufăr în tăcere şi cari nu îndrăsnesc să-şi verse amărăciunea nici cel puţin în suspine, ar urla atunci într'un cor de o sinistră disarmonie, cu strigăte stranii cari să cutremure acest pământ. Apele să curgă mai repede şi munţii să se clatine ameninţător, arborii să-şi arate rădăcinile ca o veşnică şi hidoasă muştrare, păsările să croncăne imitând corbi, iar animalele să fugă speriate până la epuizare. Toate idealurile să fie declarate nule; credinţele fleacuri; arta o minciună şi filosofia o glumă. Totul să fie o înălţare şi o prăbuşire. Bucăţi de pământ să se avânte în aer şi apoi să se risipească duse de vânt; plantele să descrie pe fondul cerului arabescuri bizare, linii întortochiate şi groteşti, figuri

schimonosite și îngrozitoare. Vârtejuri de focuri să crească într'un ritm sălbatec și un sgomot barbar să năpădească întreaga lume, pentru a ști până și cea mai mică vietate că sfârșitul e apropiat. Tot ceea ce e formă să devină inform și un haos să înghită într'un vârtej universal tot ceea ce această lume a avut ca structură, consistență și formă. Să fie un sbucium nebun, un sgomot colosal, o teroare și o explozie, după cari să nu mai rămână decât o tăcere eternă și o uitare definitivă. In aceste clipe finale oamenii să trăiască la o așa temperatură, încât tot ceea ce umanitatea a simțit până acum ca regrete, aspirații, iubire, desnădejde sau ură să isbucnească în ei într'o astfel de explozie, încât după ea să nu mai rămână nimic. Intr'o astfel de clipă, când toți oamenii și-ar părăsi ocupațiile, când nimeni n'ar mai găsi un sens în mediocritatea datoriei, când existența ar plesni de contradicțiile ei interioare, ce ar mai rămânea în afară de triumful nimicului și de apoteoza finală a neființei?

MONOPOLUL SUFERINȚEI

Mă întreb: pentru ce numai unii sufăr? Există vreo rațiune în această selecțiune, care scoate din rândul oamenilor normali o categorie de aleși, pentru a-i arunca în cele mai groaznice torturi? Unele religii susțin că prin suferință te încearcă Divinitatea sau că prin ea ispășești un rău sau o necredință. Decât, această concepție poate să fie valabilă pentru iluzia omului religios, nu însă, pentru acela care vede cum suferința se găsește la indivizi indiferent de

valoare, ba uneori este mai frecventă la cei nevinovați și puri. Nu există nici o justificare de valoare în fenomenul suferinței. Nu este posibilă absolut nici o fundamentare a suferinței pe o ierarhie de valori. Și apoi rămâne de văzut dacă e posibilă o ierarhie a valorilor.

Aspectul cel mai ciudat al celor cari sufăr este în credința absolutei lor suferinți, care îi face să creadă într'un fel de monopol al suferinței. Am impresia că numai eu sufăr, că toată suferința acestei lumi s'a concentrat în mine, că numai eu mai am drept la suferință, deși îmi dau seama că există suferințe și mai groaznice, că poți să mori căzând bucăți de carne din tine, fărămițându-te sub propria ta privire, devenind iluzie în cea mai perfectă conștiință. Există suferințe monstruoase, criminale și inadmisibile. Te întrebi: cum de se pot întâmpla și dacă se întâmplă cum se mai poate vorbi de finalitate sau de alte povești? Mă simt atât de impresionat în fața suferinței, încât îmi pierd aproape tot curajul. Și-l pierd fiindcă nu pricep de ce există suferință în lume. Derivarea ei din bestialitatea, iraționalitatea și demonia vieții explică *prezența* suferinței în lume, dar nu găsește justificarea. Sau este probabil că suferința n'are nici o justificare, ca și existența în genere. Existența a trebuit să fie? Există vreo rațiune în faptul de a fi? Sau existența nu-și are o altă rațiune decât una imanentă? Existența există numai ca existență? Ființa este numai ființă? De ce să nu admitem un triumf final al neființei, de ce să nu admitem că existența merge în spre neant și ființa în spre neființă? Nu cumva singura realitate absolută este neființa? Un paradox tot atât de mare cât paradoxul acestei lumi.

Deși fenomenul suferinței mă impresionează și uneori mă încântă, n'ași putea totuși scrie o apologie a suferinței, fiindcă suferința durabilă — și nu există suferință adevărată, decât cea durabilă — dacă purifică în primele faze, în ultimele, tâmpește, detrachează, distruge și anarhizează până la descompunere. Entuziasmul facil pentru suferință manifestat în exclamații, este o caracteristică a esteților și al diletanților suferinței, cari o asimilează unui divertisment, neînțelegând ce forță teribilă de descompunere există în suferință, câtă desagregare și câtă otravă, dar și câtă fecunditate, pe care o plătești însă scump. A avea monopolul suferinței este a vieții suspendat deasupra unei prăpăstii. Și orice suferință adevărată este o prăpăstie.

* * *

Câtă lașitate în concepția celor cari susțin că sinuciderea este o afirmație a vieții! Pentru a-și scuza lipsa de îndrăzneală inventează diverse motive sau elemente cari să le scuze neputința. În realitate nu există voință sau hotărîre rațională de a te sinucide, ci numai determinante organice, intime, cari predestinează la sinucidere.

Sinucigașii simt o pornire patologică în spre moarte, căreia deși îi rezistă conștient, ei n'o pot totuși suprima. Viața din ei a ajuns la un astfel de dezechilibru încât nici un motiv de ordin rațional n'o mai poate consolida. Nu există sinucideri din hotărîri raționale, rezultate din reflexii asupra inutilității lumii sau asupra neantului acestei vieți. Iar când ni se opune cazul acelor înțelepți antici, ce se sinucideau în singurătate, eu voi răspunde că sinuciderea lor era posibilă numai prin faptul că au lichidat viața din

ei, că au distrus orice pâlpare de viață, orice bucurie a existenței și orice fel de tentație. A gândi mult asupra morții sau asupra altor probleme periculoase, este de sigur a da lovitură mai mult sau mai puțin mortală vieții, dar nu este mai puțin adevărat că acea viață, acel corp în care se frământă astfel de probleme trebuie să fi fost anterior afectat pentru a permite astfel de gânduri. Nimeni nu se sinucide din cauza unor întâmplări exterioare, ci din cauza dezechilibrului său interior și organic. Aceleași condiții exterioare defavorabile pe unii îi lasă indiferenți, pe alții îi afectează, pentru ca pe alții să-i aducă la sinucidere. Pentru a ajunge la ideea obsedantă a sinuciderii trebuie atâta frământare lăuntrică, atât chin și o spargere atât de puternică a barierei interioare, încât din viață să nu mai rămână decât o amețală catastrofală, un vârtej dramatic și o agitație stranie. Cum o să fie sinuciderea o afirmație a vieții? Se spune: te sinucizi, fiindcă viața ți-a provocat decepții. Ca atare ai dorit-o, ai așteptat ceva dela ea, dar ea nu ți-a putut da. Ce dialectică falsă! Ca și cum acel ce se sinucide n'ar fi trăit înainte de a muri, n'ar fi avut ambiții, speranțe, dureri sau desnădejdi. În sinucidere faptul important este că nu mai poți trăi, care nu rezultă dintr'un capriciu, ci din cea mai groaznică tragedie interioară. Și a nu mai putea trăi este a afirma viața? Orice sinucidere din moment ce e sinucidere e impresionantă. Mă mir cum oamenii mai caută motive și cauze pentru a ierarhiza sinuciderea sau pentru a-i căuta diverse feluri de justificări, când n'o depreciază. Nu pot concepe o problemă mai imbecilă decât aceea care s'ar ocupa cu ierarhia sinuciderilor, care s'ar referi la sinuciderile din cauză înaltă sau la cele

din cauză vulgară etc. . . Oare faptul de a-ți lua viața nu este el atât de impresionant, încât orice căutare de motive pare meschină? Am cel mai mare dispreț pentru acei cari rîd de sinuciderile din iubire, deoarece aceștia nu înțeleg că o iubire ce nu se poate realiza este pentru cel ce iubește o anulare a ființei lui, o pierdere totală de sens, o imposibilitate de ființare. Când iubești cu întreg conținutul ființei tale, cu totalitatea existenței tale subiective, o nesatisfacere a acestei iubiri nu poate aduce decât prăbușirea întregii tale ființe. Marile pasiuni când nu se pot realiza duc mai repede la moarte, decât marile deficiențe. Căci în marile deficiențe te consumi într'o agonie treptată, pe când în marile pasiuni contrariate te stingi ca un fulger. N'am admirație decât pentru două categorii de oameni: pentru acei cari pot oricând înebuni și pentru acei cari în fiecare clipă se pot sinucide. Numai aceștia mă impresionează, fiindcă numai în ei clocotesc mari pasiuni și se desvoltă mari transfigurări. Acei cari trăesc viața pozitiv, cu siguranța fiecărei clipe, încântați de trecut, prezent și viitor, n'au decât stima mea. Singurii aceia cari în fiecare moment iau contact dramatic cu realitățile ultime, mă sgu due până dincolo de orice rezistență.

De ce nu mă sinucid? Fiincă mie mi-e scârbă atât de moarte cât și de viață. Sunt un om care ar trebui aruncat undeva într'un cazan cu flacări. Nu pricep absolut de loc ce o fi cu mine în acest univers. Simt în acest moment o necesitate de a striga, de a scoate un urlet care să îngrozească întreaga lume, să facă pe toți să tremure, să plesnească într'o nebulie de groază. Un trăznet teribil îl simt virtual în mine și mă mir cum nu izbucnește pentru a

nimici lumea asta pe care aş înghiţi-o pentru totdeauna în neantul meu. Mă simt fiinţa cea mai teribilă care a existat vreodată în istorie, mă simt o bestie apocaliptică plină de flăcări şi întunecimi, de elanuri şi de disperări. Sunt o fiară cu un zâmbet grotesc, ce se adună în ea însăşi până la iluzie şi se dilată până la infinit, ce moare şi ce creşte în acelaş timp, încântată între nimic şi tot, exaltată între speranţa nimicului şi disperarea totului, crescută în parfumuri şi otrăvuri, arsă de iubire şi de ură, nimicită de lumini şi de umbre. Simbolul meu este moartea luminii şi flacăra morţii. În mine se stinge tot ceea ce e sclipire, pentru a renaşte în fulger şi în trăznet. Şi întunericul însuşi nu arde el în mine?

LIRISMUL ABSOLUT

Aş vrea să izbucnesc într'o explozie radicală cu tot ce am în mine, cu toată energia şi cu toate conţinuturile, să curg, să mă descompun şi într'o expresie nemijlocită distrugerea mea să fie *opera* mea, creaţia, inspiraţia mea. Să mă realizez în distrugere, să cresc în cea mai nebună avântare până dincolo de margini şi moartea mea să fie triumful meu. Aş vrea să mă topesc în lume şi lumea în mine, să naştem în nebunia noastră un vis apocaliptic, straniu ca toate viziunile de sfârşit şi magnific asemenea marilor crepusculuri. Din ţesătura visului nostru să crească splendori enigmatice şi umbre cuceritoare, forme ciudate şi adâncimi halucinante. Un joc de lumină şi de întuneric să îmbrace sfârşitul într'un decor fantastic şi o transfigurare

cosmică să ridice totul până dincolo de orice rezistență, când avântul duce la nimic, iar formele plesnesc într'o exaltare de agonie și încântare. Un foc total să înghită lumea aceasta și flăcările lui mai insinuante decât zâmbetul de femeie și mai imateriale decât melancolia să provoace voluptăți crepusculare, complicate ca moartea și fascinante ca neantul în clipele de tristețe. Sunt necesare trăiri ne-bune pentru ca lirismul să atingă ultima lui expresie, pentru ca încordările lui să treacă marginile subiectivismului normal. *Lirismul absolut este lirismul clipeilor din urmă.* Căci în lirismul absolut expresia se confundă cu realitatea, expresia e totul, este ființa într'o anumită ipostază. Ea încetează a mai fi o obiectivare parțială, minoră și ne-revelatoare, devenind parte din tine. Aici nu mai are importanță numai sensibilitatea sau inteligența, ci întreaga ființă, întreg corpul, întreaga viață din tine cu ritmul și pulsațiile ei. Lirismul total, lirismul absolut este însăși destinul adus la gradul de autocunoaștere absolută. Nicio dată acest lirism nu va lua formă în expresii detașate, ci fiecare expresie este bucată din tine. Din acest motiv el nu este prezent, decât în momente capitale, când stările pe care le exprimă se consumă deodată cu expresia. Sentimentul agoniei, fenomenul complex al muririi când se manifestă se și consumă. Este o suprapunere între act și realitate; căci actul nu mai este o manifestare a realității, ci realitatea însăși. Lirismul absolut — pornirea totală de a te obiectiva — este dincolo de poezie, sentimentalism etc. . . El este mai aproape de un fel de metafizică a destinului, căci în el o actualitate totală a vieții și conținutul cel mai adânc al ființii se manifestă pentru a se rezolva într'un

fel sau altul. De regulă, lirismul absolut rezolvă totul în sensul morții. Căci tot ceea ce este capital e în legătură cu moartea.

* * *

Simt că ar trebui să se deschidă sub mine un gol mare și întunecos care să mă înghită pentru totdeauna într'o noapte de veci. Și mă mir cum de acest proces se 'ntâmplă numai în simțire și nu și în realitate. Nimic nu mi-ar părea în aceste momente mai natural decât să mă scufund în spre adâncimi de întunerec, unde nimic din claritatea fadă a acestei lumi, n'ar mai avea nici o urmă de reflex. Nu vreau să caut o explicație organică a acestei porniri din mine în spre întunerec, fiindcă nu pot găsi una pentru beția de lumină. Dar mă gândesc totuși cu nedumerire ce sens poate să aibă această alternanță dintre o experiență a luminii și o experiență a întunerecului. Intreaga concepție a polarității îmi pare insuficientă, căci în înclinarea spre regiunile nopții există o neliniște mult mai profundă care nu poate răsări dintr'o schemă a firii, dintr'o geometrie a existenței. Sentimentul că ești înghițit în noapte, într'o noapte care se deschide sub tine nu este posibil decât atunci când simți ceva greu pe creier și în toată ființa, ca presiunea pe întreg organismul a unei imensități de noapte. Cum o să mă înghită pe veci noaptea fără de margini a acestei lumi!

* * *

Sensația confuziei absolute! Adică a nu putea face nici o distincție, nici o diferențiere și nici o încadrare, a nu putea lămuri nimic, a nu înțelege și a nu aprecia nimic. Sensația

acestei confuzii absolute face din orice filosof un poet, dar nu toți filosofii o pot atinge și o pot trăi, cu o intensitate durabilă. Căci dacă ar atinge-o n'ar mai putea filosofa abstract și rigid. Este plin de dramatism procesul acesta prin care un filosof devine poet. Din lumea definitivă a formelor și a problemelor abstracte, cari într'un vârtej al simțirii, în confuzia tuturor elementelor sufletești, cari se împletesc în alcătuirii ciudate și haotice. Cum să mai poți face filosofie abstractă când în tine să desfășoare o dramă complicată, în care se întâlnesc presentimentul erotic cu o neliniște metafizică chinuitoare, frica de moarte cu aspirațiile spre naivitate, renunțarea totală cu un eroism paradoxal, disperarea cu orgoliul, presentimentul nebuniei cu dorința de anonim, strigătul cu tăcerea, elanul cu nimicul? Și toate acestea se petrec *în acelaș timp*, simultan. Toate tendințele acestea cresc în cel mai mare clocot posibil, în cea mai mare nebunie interioară, într'o confuzie absolută. Cum să mai faci atunci filosofie sistematică și în ce fel mai poți fi capabil de o arhitectonică bine definită? Sunt oameni cari au început cu lumea formelor și sfârșesc în confuzia absolută. De aceea ei nu mai pot filosofa decât poetic. Dar în confuzia absolută nu mai importă nimic în afară de chinurile și voluptățile nebuniei.

ESEŢA GRAŢIEI

Sunt multe căi prin cari se poate realiza o detașare de pământ, o avântare și o înălțare deasupra unei mențineri oarbe în viață. Există însă numai *grația* a cărei detașare

de pământ, nu înseamnă o rupere a contactului cu forțele iraționale ale vieții, ci un salt inutil, un avânt desinteresat în care farmecul naiv și ritmul irațional al vieții își păstrează toată prospețimea. Orice grație este un avânt, o bucurie a înălțării.

Mișcările grațioase cu undulațiile lor dau impresia de planare deasupra lumii, de sbor ușor și imaterial. Spontaneitatea lor are ceva din ușurința unei bateri din aripi, din naturaleța unui zâmbet și din puritatea unui vis de primăvară. Nu și-a găsit grația în dans forma cea mai vie de realizare? În sentimentul grațios al vieții, aceasta este simțită ca o tensiune imaterială, ca un flux pur de vitalitate, ce nu depășește niciodată armonia imanentă oricărui ritm grațios. Este un fel de vis al vieții în orice grație, un joc desinteresat, o expansiune care-și găsește limită în ea însăși, nu în afară. De aceea grația dă iluzia plăcută a libertății, a abandonării spontane și directe, a unui vis pur, crescut sub raze de soare. Disperarea prezintă un paroxism al individuației, o interiorizare dureroasă și singulară pe culmi, o izolare a omului în lume. Toate stările rezultate dintr'o rupere a contactului normal cu lumea și cari te duc în spre culmile singurătății individuale, intensifică fenomenul individuației, determină până la paroxism individualizarea omului în lume. Grația omului nu duce la paroxismul individuației, ci la un sentiment armonic de împlinire naivă, în care ființa niciodată nu ajunge la un sentiment al singurătății și al izolării. *Și formal*, grația refuză singurătatea, căci mișcările de undulație prin cari se obiectivează exprimă o receptivitate pentru viață, un elan deschis și primitor pentru seducțiile și pitorescul

existenţei. Graţia reprezintă o stare de iluzie în care viaţa îşi neagă şi îşi transcende antinomiile şi dialectica ei demonică, în care contradicţiile, ireparabilul, fatalitatea şi iremediabilul dispar temporal, într'un fel de vieţuire sublimată. Există multă sublimare în graţie, multă puritate aeriană, care însă, niciodată nu poate atinge marile purificări de pe culmi unde se realizează sublimul. Experienţele zilnice şi formele comune de trăire nu duc niciodată viaţa până acolo, unde ea ar cunoaşte nebunia absolută a tensiunii paroxiste sau a vârtejului interior, precum nu realizează nici o emancipare de sub greutate, o trecere vremelnică peste forţa gravitaţională care uneori poate fi un simbol al morţii. Graţia este o *emancipare de sub greutate*, o emancipare de sub presiunea atracţiilor subterane, o evadare din ghiarele bestiale ale pornirilor demonice din viaţă, a tendinţelor ei negative. Transcenderea negativităţii este o notă esenţială a sentimentului graţios al vieţii. Nu este de mirare pentru ce într'un astfel de sentiment viaţa apare mai luminoasă, mai învăluită în raze şi în sclipiri. Căci, depăşind negativitatea şi demonicul pe calea unei armonii de forme, şi a unei uşurinţe pline de undulaţii, atinge o stare de armonie plăcută mai repede decât pe căile complicate ale credinţei, unde armonia rezultă după contradicţii şi frământări complexe. Ce diversă e lumea când te gândeşti că alături de graţie poate să existe o teamă continuă, care torturează pe unii oameni până la epuizare. Cine n'a încercat teama de tot, frica de lume, anxietatea universală, neliniştea absolută, chinul oricărui moment de vieţuire, acela nu va înţelege niciodată ce înseamnă sbaterea materială, nebunia cărnii şi nebunia morţii. Cine are sentimentul

grațios al vieții nu poate realiza și nu poate înțelege acest chin al supremei neliniști, care nu poate apărea decât într'un teren maladiv. Tot ceea ce e profund în lumea aceasta, nu poate răsări decât din boală. Ceea ce nu răsare din boală n'are decât o valoare estetică, formală. A fi bolnav înseamnă a trăi vrând nevrând pe culmi. Dar culmile nu indică neapărat înălțimi, ci și prăpastii, adâncimi. A trăi în culmile disperării este a atinge cele mai groaznice abisuri. Nu există decât culmi abisale, deoarece de pe adevăratele culmi te poți prăbuși oricând. Și numai în asemenea prăbușiri atingi culmile. Grația reprezintă o stare de mulțumire și uneori chiar de fericire. Nici abisuri și nici suferințe mari. De ce sunt femeile mai fericite decât bărbații? Din cauză că la ele grația și naivitatea sunt incomparabil mai frecvente decât la bărbați. De sigur nici ele nu sunt scutite de boli, și de insatisfacții; dar aici vorbim de sentimentul care predomină. Grația naivă a femeilor le transpune într'o stare de echilibru superficial, care niciodată nu poate duce la tragedii consumatoare sau la încordări periculoase. Femeia nu riscă nimic pe planul spiritual, fiindcă la ea dualismul dintre spirit și viață are o intensitate antinomică mult mai redusă decât la bărbați. Sentimentul grațios al existenței nu duce la revelații metafizice, la viziunea realităților esențiale, la perspectiva ultimelor clipe, cari te fac ca în fiecare moment al vieții să trăești ca și cum n'ai mai trăi. Femeile sunt niște nulități simpatice. Cu cât te gândești mai mult la ele, cu atât le înțelegi mai puțin. Este un proces analog cu acela care te reduce la tăcere din ce gândești mai mult asupra esenței ultimei a lumii. Dar pe când aici rămâi înmărmurit în fața

unui infinit indescifrabil, în cazul femeii nulitatea îţi pare *mister*, când ea nu este în fond decât nulitate. Pe lângă satisfacerea necesităţilor sexuale, singurul sens în lume al femeii îmi pare a fi acela de a da prilej bărbatului să scape temporal de presiunea chinuitoare a spiritului. Căci femeia poate fi o salvare vremelnică pentru acei cari trăesc pe culmi, deoarece fiind extrem de puţin desintegrată din viaţă, contactul cu ea înseamnă o întoarcere spre voluptăţile naive şi inconştiente ale vieţii, în spre imaterialitatea uşoară a graţiei, care dacă n'a salvat lumea, le-a salvat pe femei.

* * *

Cum să mai ai idealuri când există pe acest pământ orbi, surzi sau nebuni? Cum să mă bucur de lumina pe care altul n'o poate vedea sau de sunetul pe care nu-l poate auzi? Mă simt responsabil de întunecul tuturor şi mă cred un hoţ al luminii. Oare n'am furat noi toţi lumina celor cari nu văd sau sunetul celor cari n'aud? Nu e responsabilă luciditatea noastră de întunecimea nebunilor? Nu ştiu de ce dar când mă gândesc la asemenea lucruri îmi pierd curajul şi voinţa; îmi pare inutilă gândirea şi nulă orice compătimire. *Căci nu mă simt atât de normal şi de mediocru pentru a putea compătimi pe cineva.* Trebuie să fii un om care trăeşte în afară de orice risc pentru a putea compătimi pe altul. Orice compătimire este un semn de superficialitate. Căci ori plesneşti în faţa nenorocirilor iremediabile, în faţa destinelor frânte, ori amuţeşti pentru totdeauna. Mila şi consolarea sunt nu numai ineficace, dar sunt şi insulte. Şi apoi cum să compătimesti pe altul când tu însuţi suferi infinit?

Compătimirea este un sentiment care nu angajează. De aceea îl găsim la atâția! *In lumea aceasta încă n'a murit nimeni de suferința altuia.* Iar acela care a zis că moare pentru noi, n'a murit, ci a fost omorât.

ETERNITATE ȘI MORALĂ

Până astăzi încă nimeni n'a putut spune ce e bine și ce e rău. Și e sigur că în viitor va fi tot așa. Faptul impresionant nu consistă în această relativitate, ci în imposibilitatea de a te dispensa de întrebuintarea acestor expresii. Nu știu ce e bine și ce e rău, dar calific acțiunile în bune și rele. Dacă m'ar întreba cineva de ce numesc o acțiune bună și alta rea, nu i-ași putea răspunde. Este un proces instinctiv care mă face să apreciez sub prisma criteriilor morale; când mă gândesc ulterior la acea apreciere nu-i mai găsesc nici o justificare. Morala a devenit atât de complexă și de contradictorie, deoarece valorile ei nu se mai constituiesc *în ordinea vieții*, ci s'au cristalizat într'o regiune transcendentă ei, păstrând slabe legături cu tendințele iraționale și vitale. Cum să întemeiezi o morală? Mi-e atât de scârbă de acest cuvânt « bine », este atât de fad și de inexpressiv! Morala spune: *lucrați pentru triumful binelui!* Dar cum? Prin împlinirea datoriei, prin respect, prin sacrificiu, modestie etc. Toate acestea îmi par simple vorbe, deoarece ele nu cuprind numai un vag formal, dar mai cu seamă un vag în determinările concrete de conținuturi. Căci în fața faptului imediat, toate principiile morale sunt atât de nule, încât te întreb de ce n'ar fi mai acceptabilă o viață fără criterii. Ași iubi o lume în care n'ar exista nici un criteriu, nici o

formă și nici un principiu, o lume a absolutei indeterminări. Căci în lumea noastră toate criteriile, formele și principiile sunt atât de fade, încât semi-prezența lor este mai exasperantă decât cel mai groaznic absolutism normativ. Imi închipui o lume de fantezie și vis, crescută în lumini portocalii și unde nu s'ar mai vorbi de bine și de rău, unde întregă această discuție în jurul valabilității normelor, n'ar mai avea nici un sens. Și apoi din moment ce realitatea este irațională în esența sa, ce rost mai are să cauți norme să delimitezi binele de rău, ce rost are să mai *distingi* ceva? Morala nu poate fi salvată, iar acei cari susțin că în fața eternității ea totuși poate fi salvată se înșală enorm. Ce spun aceștia? În lume triumfă temporal plăcerea, satisfacțiile minore, păcatul etc., dar în fața eternității rămâne numai fapta bună, numai realizarea morală. Ce s'a ales din plăcerile acestei lumi? Neantul! Singura care triumfă este virtutea. După toate mizeriile acestei lumi apare triumful final al binelui și biruința definitivă a virtuții. Decât, aceștia n'au remarcat că dacă eternitatea înghite, anulându-le, — toate plăcerile și satisfacțiile superficiale — ea nu înghite mai puțin tot ceea ce se numește virtute, faptă bună, acțiune morală. Eternitatea nu duce nici la triumful binelui și nici la triumful răului, ci anulează totul. Condamnarea epicureismului în numele eternității, este un non-sens. Cu cât voi rămânea eu mai mult prin faptul că sufăr, decât altul prin faptul că petrece? *Obiectiv* ce semnificație poate avea faptul că unul se crispează în agonie, iar altul se destinde cu o femeie? Atât suferința cât și plăcerea se consumă subiectiv în indivizii respectivi. Ori suferi, ori nu suferi tot vei fi înghițit etern și iremediabil în neant. Nu se poate

absolut deloc vorbi de un acces obiectiv al eternității, ci numai de o trăire subiectivă a acestei eternități, care nu se poate realiza decât prin discontinuități în viețuirea timpului. Nimic din ceea ce creiază omul nu poate atinge un triumf final, o victorie definitivă. De ce să ne încântăm cu iluziile morale, când am putea găsi iluzii și mai frumoase? Toți acei cari vorbesc de salvarea morală în fața eternității, se gândesc la eoul indefinit în timp al acțiunii morale, la rezonanța nelimitată și la perpetuarea ei durabilă. Aceasta nu e deloc adevărat, deoarece oamenii așa ziși virtuoși cari nu sunt în fond decât niște fricoși, dispar mai repede din conștiința lumii, decât aceia cari s'au epuizat în plăceri. Dar chiar dacă ar fi contrariul, ce înseamnă supraviețuirea cu câțiva zeci de ani? Nimic. Orice plăcere nesatisfăcută este o ocazie pierdută pentru viață. Nu voi veni în numele suferinței să opresc lumea dela plăceri, dela orgii, dela excese. Numai oamenii mediocrii vorbesc de *consecințele* plăcerilor. Dar consecințele durerii nu sunt și mai mari? Numai un om mediocre poate dori să moară la bătrânețe. Deci, suferiți, beți, sorbiți cupa plăcerii până la urmă, plângeți sau râdeți, scoateți strigăte de disperare sau de bucurie, cântați de iubire sau de moarte, căci și așa nimic nu se alege de tot! Intreaga morală n'ar vrea să facă din această viață decât o sumă de ocazii pierdute.

MOMENT ȘI ETERNITATE

Eternitatea nu e inteligibilă decât dacă e privită ca *experiență*, în funcție de o trăire subiectivă. Conceptul obiectiv al eternității n'are nici un sens pentru individ, deoarece

finitatea lui temporală elimină posibilitatea de a trăi o infinitate temporală, o veșnicie, ca durată infinită, ca proces nelimitat în timp. Experiența eternității depinde de *intensitatea* trăirii subiective, iar nu de obiectivitatea substanțială sau de o durată continuă. Intrarea în eternitate nu se poate realiza decât într'o transcendere a timpului, prin sustragerea dela raportarea continuă a clipelelor una la alta. Este necesară o luptă dramatică și intensă cu timpul, pentruca odată depășit mirajul succesiunii momentelor să mai rămână numai trăirea exasperată a clipei, care să te avânte de-a dreptul în veșnicie. În ce fel viețuirea absolută în moment permite un acces al eternității? Simțul pentru devenire, pentru timp rezultă dintr'un sentiment al insuficienței clipelelor, al relativității și condiționărilor lor. Acei cari au o conștiință intensă a temporalității trăesc fiecare moment cu gândul la cel următor, la succesiune și la transformare. Decât, eternitatea nu e accesibilă decât în eliminarea raportărilor, prin viețuirea clipei în mod absolut. În orice experiență a eternității este un salt și o transfigurare, deoarece se pretinde o astfel de încordare prealabilă pentru a ajunge la împăcarea senină din contemplația eternității, încât puțini sunt capabili de ea. Contemplația aceasta nu este importantă prin cât durează, ci prin intensitatea ei. Revenirea la trăirile obișnuite nu diminuează nimic din fecunditatea acestei experiențe intense. Ceea ce înportă este *frecvența* acestei contemplații. Numai prin experiențe frecvente se poate ajunge la beția eternității, la starea de încântare pură, în care transfigurările se îmbracă în aureole sublimе și imateriale, în care voluptățile au ceva suprapământesc, de o transcendență luminoasă și fermecătoare.

Izolarea momentului din succesiune, îi atribuie acestuia un caracter absolut; nu în mod obiectiv, ci subiectiv. Un absolut pentru simțirea noastră, dar căruia nu i se poate atribui un element de irealitate și fantezie. Căci din perspectiva eternității, timpul cu toată multiplicitatea lui de clipe individuale este dacă nu ireal, destul de irelevant, pentru realitățile esențiale.

În eternitate trăești fără să regreți și fără să aștepti ceva. Nu este în structura momentului trăit ca atare, o scoatere din relativitatea gustului și a categoriilor, o depășire a imanenței în care ne cuprinde temporalitatea vieții? Trăirea imanentă în viață este imposibilă fără trăirea simultană în timp, deoarece viața ca activitate dinamică și progresivă are temporalitatea ca un atribut constitutiv. Caracterul dramatic al vieții este inconceptibil fără elementul temporal. Cu cât viața este mai intensă cu atât timpul este mai esențial și mai revelator. Și apoi viața prezintă o multiplicitate de *direcțiuni*, de avânturi intenționale, cari nu se pot desfășura decât în timp. Când vorbești de viață spui *clipe*, iar când vorbești de eternitate, *clipă*. Nu este un minus de viață în experiența eternității, în această înfrângere a timpului, în această transcendere a momentelor? Este în această transfigurare mai repede o deviere a vieții în alt plan, unde antinomismul și dialectica tendințelor vitale se purifică la mari înălțimi. Acei cari au nativ în ei tendințele de contemplație a eternității, cum sunt acei cari se desvoltă în culturile orientale, nu cunosc lupta dramatică de transcendere a timpului și nici eforturile de interiorizare, așa cum le depunem noi, cari suntem infectați până în rădăcini de temporalitate. Dar și contemplația eternității

este pentru noi un prilej de viziuni cuceritoare și de încântări stranii. Pentru cine are conștiința eternității totul e permis, fiindcă pentru el dispar toate diferențierile într-o viziune de o monumentală seninătate, izvorită ca după o mare renunțare. Eternitatea nu poate fi iubită cu pasiunea cu care iubești o femeie, sau cu care-ți iubești destinul tău, sau disperarea ta proprie. Este însă în tendința spre regiunile eternității o atracție ce seamănă cu un sbor în spre un cer senin de vară sau cu avântarea în spre discreția unei lumini stelare. Azurul și lumina de stele sunt simboluri pentru această eternitate în care nu mai dorești și nu mai regreți nimic.

ISTORIE ȘI ETERNITATE

Nu înțeleg ce rost mai are să trăesc în istorie, să am idealurile epocii, să mă preocupe gândul culturii sau problemele sociale. Sunt plictisit de cultură și de istorie; mi-e aproape imposibil să mai particip la frământările lumii istorice, la idealuri și aspirații temporale. Istoria este ceva ce trebuie depășit. Și nu poți depăși istoria decât atunci când trecutul, prezentul și viitorul nu mai au pentru tine nici o importanță, când ți-e indiferent, *când și unde* trăiești. Cu cât sunt mai avantajat dacă trăesc astăzi, decât dacă ași fi trăit în Egiptul de acum patru mii de ani? Suntem niște imbecili atunci când deplângem soarta unora cari au trăit în epoci cari nu ne convin nouă, cari n'au cunoscut creștinismul sau descoperirile și invențiile științei moderne. Dacă timpul n'ar fi ireversibil, n'aș regreta deloc să trăesc în orice epocă a istoriei, fiindcă nici una nu e mai bună decât

cealaltă. Neexistând o ierarhie a atitudinilor și concepțiilor de viață, toți au dreptate și nici unul. Epocile istorice reprezintă forme închise de viață, cari trăesc cu convingerea în valabilitatea lor definitivă, pentru ca dinamismul și dialectica vieții istorice, să ajungă la alte forme insuficiente și limitate și ele ca tot ce trăește sub soare. Intreaga istorie îmi pare atât de nulă, încât mă mir cum de există oameni cari toată viața se ocupă numai cu trecutul. Ce interes mai poate avea cercetarea idealurilor altor epoci, credințele oamenilor sau svârcolirile câtorva indivizi sifilitici? Vor fi mari creațiile oamenilor, dar pe mine nu mă interesează. Nu găsesc eu o împăcare mai mare în contemplația eternității? Nu om și istorie, ci om și eternitate, iată un raport valabil în lumea în care nu merită nici să respiri. Nimeni nu neagă istoria dintr'un capriciu trecător, ci sub imboldul unor mari tragedii pe cari puțini le bănuesc. Oamenii cred că ai gândit abstract asupra istoriei și apoi ai negat-o în urma calculului și a reflecției, când în realitate negația izvorește din cea mai mare întristare. În acest moment când neg întreg trecutul umanității, când nu mai vreau să iau parte la viața istorică, sunt apucat de o întristare mortală, dureroasă până dincolo de închipuire. S'ar putea foarte bine ca tristețea să fi fost latentă, iar aceste gânduri s'o fi actualizat și intensificat. Simt un gust amar de moarte și de neant în mine care mă arde ca o otravă puternică. Sunt atât de trist încât toate aspectele acestei lumi nu mai pot avea pentru mine nici o valoare. Cum să mai pot vorbi de frumusețe, cum să mai pot face considerații estetice, când sunt trist, trist de moarte. Am mai pierdut o parte din existență: frumosul. Așa ajungi să pierzi totul. . .

Nu vreau să mai știu de nimic. Depășind istoria, realizezi supra-conștiința, care intră ca un element important în experiența eternității. Supra-conștiința te duce într'o regiune unde toate antinomiile, toate contradicțiile, și incertitudinile acestei lumi nu mai au nici o valoare, unde nu mai știi că ești și că mori. Toți aceia care umblă după eternitate o fac din frica de moarte. Singurul rost mai adânc al experienței eternității este să te faci să uiți că mori. Dar când revii din contempleția eternității?

A NU MAI FI OM

Tot mai mult mă conving, că omul este un animal nefericit, abandonat în lume, silit să-și găsească o modalitate proprie de viață, așa cum natura n'a mai cunoscut înaintea lui. De pe urma așa zisei lui libertăți suferă mai mult decât după cel mai mare prizonierat posibil în existența naturală. Și atunci nu mă mir de ce omul ajunge uneori să invidieze o floare sau o altă plantă. A voi să trăești ca o plantă, să crești înrădăcinat, înflorind și uscându-te sub soare, în cea mai deplină inconștiență, a dori să fii o parte intimă din fecunditatea pământului, o expresie anonimă a cursului vieții, este a fi disperat de rosturile și sensul omenirii. Și de ce să nu schimb cu o floare? Cunosc ce înseamnă a fi om, a avea idealuri și a trăi în istorie. Ce mai pot aștepta dela asemenea realități? Este de sigur mare lucru a fi om; încerci una dintre cele mai serioase tragedii, o dramă aproape monumentală, căci a fi om înseamnă a viețui într'o ordine de existență cu totul nouă, mai complicată și mai

dramatică decât cea naturală. Din ce scobori dela om în spre natura neanimată, intensitatea fenomenului dramatic scade treptat până la a deveni nulă. Omul tinde tot mai mult să ia monopolul dramei și a suferinței din lume. De aceea mântuirea este pentru el o problemă atât de arzătoare și de insolubilă. Nu pot avea mândria că sunt om, fiindcă am trăit acest fenomen până în rădăcini. Numai aceia cari n'au viețuit cu mare intensitate acest fenomen, se mai pot mândri că sunt oameni, deoarece ei *tind* să devină. Astfel încântarea lor este firească. Intre oameni există unii cari n'au depășit cu mult forma de existență animală sau de plantă. Este natural ca ei să dorească și să admire fenomenul om. Dar acei cari cunosc ce înseamnă a fi om, caută să devină orice numai om nu. Dacă ar fi posibil m'ași transforma în fiecare zi într'o formă particulară de viață animală și de plantă. Să fiu succesiv toate formele de flori, să fiu buruiană, ghimpe, trandafir, să fiu arbore de equator, cu crengi întortochiate, plantă de mare bătută de valuri sau de munte în prada vânturilor; să fiu pasăre cu glas melodios, sau pasăre croncănitoare și de pradă, călătoare sau sedentară, să fiu bestie de pădure sau animal domestic. Toate speciile să le trăiesc cu o frenezie sălbatecă și inconștientă, să parcurg seria întreagă a naturii, să-mi schimb forma cu ușurința unei grații naive, fără teatru, întocmai ca într'un proces natural. Cum aș umbla prin cuiburi, prin grote, prin singurătăți de munte și de mare, prin dealuri sau prin câmpii. Numai această aventură cosmică trăită în interiorul substanțial al vieții, în intimitatea ei organică, urmând arabescul formelor vitale și pitorescul naiv al plantelor, mi-ar mai putea deștepta gustul să redeviu om. Căci dacă diferența dintre

om și animal rezidă în faptul, că animalul nu poate fi decât animal, pe când omul poate fi *ne-om*, adică altceva decât el însuși, — atunci eu sunt un *ne-om*.

MAGIE ȘI FATALITATE

Imi vine greu să-mi închipui bucuria oamenilor cu sensibilitate magică, a acestor oameni cari simt că pot totul, căroro nici o rezistență nu le pare prea mare și nici un obstacol insurmontabil. Magia presupune o astfel de comuniune cu viața, încât orice manifestare subiectivă este o expresie a pulsației totale a vieții. Este în ea toată plenitudinea integrării în fluxul vieții, toată exuberanța activării în sensul și direcția imanentă a acestei vieți. Sensibilitatea magică nu poate duce decât la bucurie, deoarece pentru ea nu există iremediabilul, ireductibilul și fatalul, ca elemente din structura interioară a existenței. A simți că poți totul, că absolutul e în mâna ta, că exuberanța ta este exuberanța acestei lumi, că ritmul universal palpită în tine frenetic și intens, că tu ești lumea, că existența nu e conceptibilă decât în măsura în care trece prin tine, a găsi sensul lumii actualizat în fiecare moment în expresia cea mai deplină, este de sigur a realiza o formă de bucurie greu de bănuț și care este un monopol al celor dotați cu sensibilitate magică. Pentru magie nu există boli, sau dacă există, viziunea magică le concepe în așa măsură remediabile, încât caracterul lor de ireductibilitate dispare. Optimismul magic vede totul sub raporturi de echivalență, de aceea, pentru el orice încercare de individualizare a bolii și de

aplicare a unui tratament specific este iluzorie. Magia contestă și neagă tot ceea ce e negativitate în viață, tot ceea ce e esență demonică în dialectica vieții. A avea sensibilitate magică înseamnă a nu pricepe nimic din marile realități dureroase, nimic din ceea ce viața prezintă ca iremediabil și fatal, ca mizerie, destin și moarte. Iluziile magiei neagă *ireparabilul* din lume, neagă moartea ca realitate fatală și universală. Subiectiv, acest fenomen este plin de importanță, deoarece el creiază o stare de beatitudine și de exaltare euforică omului. Căci el trăește ca și cum n'ar muri niciodată. Or, toată problema morții în fața omului, se reduce la conștiința subiectivă a morții. Pentru cine n'are această conștiință faptul că va intra prin moarte în neant, n'are nici o importanță. A-ți da seama permanent de moarte este a realiza paroxismul conștiinței. În magie, conștiința n'a câștigat acea autonomie de viață care îi dă caracterul unei forțe centrifugale, ci păstrează încă un caracter vital.

Sunt infinit mai complicați aceia cari au conștiința fatalității, pentru care există în lume irezolvabilul, ireparabilul și iremediabilul, acei cari simt că uneori efortul e nul, iar regretul imposibil, care înțeleg că fatalitatea constituie un aspect al acestei lumi, un aspect esențial. Căci toate realitățile esențiale se desfășoară sub semnul fatalității, care se bazează pe incapacitatea vieții de a-și depăși condițiile și limitele ei imanente. Magia realizează ceva efectiv în lucrurile de nimic, în aspectele ușoare cărora le lipsește esențialul și monumentalul, dar este nulă în fața realităților de ordin metafizic, unde se cere de cele mai multe ori tăcere, de care este incapabilă sensibilitatea magică. A

trăi cu conștiința puternică a fatalității, a imposibilității și incapacității în fața marilor probleme pe cari nu le poți pune fără să fi angajat dramatic în existență, este a vieții subiectiv semnul de întrebare care domină peste această lume și a cărui ondulație interogativă este ca un simbol al infinitului necunoscut și inaccesibil.

* * *

Spuneți că disperarea și agonia sunt valabile numai ca preliminarii, că idealul este depășirea lor, că viețuirea îndelungată în ele duce la automatizare? Vorbiți de drumul bucuriei ca de singurul salvator iar pe celelalte le disprețuiți? Numiți viețuirea în momente agonice o stare de egoism și găsiți generozitate numai în bucurie? Ne propuneți *bucuria*: dar cum s'o primim din afară? Căci dacă ea nu crește din noi, nu izvorăște din rezervele și ritmul nostru interior, orice intervenție exterioară este sterilă. Este atât de ușor să recomanzi bucuria celor ce nu se pot bucura! Și cum să te poți bucura când ești chinuit în fiecare moment de obsesia nebuniei! Iși dau seama aceia cari recomandă bucuria cu o facilitate excesivă, ce înseamnă a te teme de înnebunirea apropiată, ce înseamnă a fi torturat în fiecare clipă de presentimentul unei groaznice nebunii? Cum să te bucuri atunci când simți că vei înnebuni? Și apoi se adaugă conștiința morții mai persistentă și mai sigură decât cea a nebuniei. Ce rost are să-i vorbești de bucurie unui om, care se află într'o imposibilitate organică de a se bucura? Bucuria va fi o stare paradisiacă, dar ea nu poate fi câștigată decât printr'o evoluție firească, printr'un proces natural. S'ar putea foarte bine, ca la un moment dat să

sfârșim cu dramatismul momentelor agonice și să intrăm într'o regiune de seninătate paradisiacă și de bucurie calmă. Oare pentru mine porțile paradisiului să fie închise pentru totdeauna? Până acum n'am putut găsi cheia fericirii pentru a le deschide. Și cum nu ne putem bucura, ne mai rămâne doar drumul tuturor suferințelor, a unei exaltări bune și nelimitate. Să ducem viețuirea momentelor agonice până la ultima expresie, să trăim drama noastră lăuntrică la paroxism în mod absolut. Nu ne mai rămâne decât suprema tensiune, după care se va mai vedea doar o dâră de fum... Căci focul din noi va arde totul. Bucuria nu trebuie justificată, deoarece ea este o stare atât de pură și de generoasă încât orice elogiul este inutil. Justificarea ei este inutilă chiar și în fața desnădăjduiților, întru cât aceștia sau sunt organic desnădăjduiți și atunci bucuria este o imposibilitate sau nu sunt organic și atunci bucuria le oferă destule seducții, pentru a face inutilă orice justificare. Este de o mie de ori mai multă complexitate într'o disperare absolută, decât într'o bucurie absolută. Poate din acest motiv porțile paradisiului sunt prea înguste pentru acei cari și-au pierdut speranța...

* * *

Nu este absolut nimeni care în fondul sufletului să nu aibă un regret — oricât de palid și de îndecis — după durerea și boala, de care a scăpat. Acei cari sufăr intens și îndelungat, deși doresc să se refacă, nu se poate să nu se gândească la o pierdere fatală prin însănătoșirea lor probabilă. Atunci când durerea face parte din ființa ta, eventuala depășire a ei, este imposibil să nu echivaleze cu o

pierdere, precum este imposibil să nu provoace un regret. Ceea ce am mai bun în mine dătoresc suferinții; dar și ceea ce am pierdut din viață, nu mai puțin ei se dătoarește. Din acest motiv suferința nu poate fi nici blestemată, dar nici iubită. Păstrez față de ea un sentiment particular, greu de definit, ciudat și inesizabil, de un farmec analog luminei crepusculare. Beatitudinea în suferință este o simplă iluzie, căci plăcerea artificială din suferință rezultă din necesitatea de a găsi o împăcare cu fatalitatea durerii, pentru a nu te distruge total prin ea. Ultimele rezerve de viață mocnesc în această beatitudine iluzorie. Singurul asentiment dat suferinții este acela pe care-l exprimă regretul eventualei vindecări. Dar regretul acesta este atât de inpalpabil și de difuz încât nu se poate cristaliza în conștiința nimănui. Toate durerile cari se sting aduc cu ele un sentiment de turburare ca și cum intrarea într'un ritm echilibrat ți-ar închide calea pentru regiuni torturante și încântătoare în acelaș timp, și de cari nu te poți despărți fără să întorci ochii înapoi. Deși suferința nu ți-a revelat frumusețea, ce lumini îți mai pot fura privirea? Nu oare pentru că luminile acestea tremură ca și cum s'ar stinge? Te mai atrage presimțirea nopții din suferință?

* * *

Poți nega un sens vieții din atâtea puncte de vedere, încât o enumerare a lor devine inutilă. Disperarea, infinitul, moartea, sunt numai cele mai evidente. Există însă, atâtea determinante intime cari te pot duce la o negație totală a sensului vieții! Căci în ce privește atitudinea în fața vieții nu mai există adevăr sau neadevăr, ci numai reacțiunea spontană a intimității ființii noastre.

Subiectivism? Dar puțin îmi pasă că alții cred altcumva. Și apoi o experiență subiectivă adâncă te ridică în planul universalității, întocmai cum momentul te ridică în acela al eternității. A ți se reproșa că disperarea e un fenomen cu totul personal și irelevant pentru alții, este tot atât de absurd ca și atunci când ți s'ar spune că murind se petrece în tine un fenomen pur individual și ca atare nu angajează pe nimeni. Oamenii prețuesc atât de puțin singurătatea!

Cum se petrece ceva în singurătate se grăbesc să-i decreteze sterilitatea. Ei atribue o valoare exclusivă produselor sociale, fiindcă au iluzia că au colaborat cu toții. Toți vor să facă, să realizeze ceva efectiv, să supraviețuiască prin realizările lor. Ca și cum de acestea nu s'ar alege praful! Și ce s'ar putea alege altceva? *Ce se poate alege altceva decât nimicul?* Sunt nemulțumit de orice. Chiar dacă ași fi ales Dumnezeu al acestei lumi, mi-aș da imediat demisia, iar dacă lumea întreagă s'ar rezuma la mine, dacă lumea întreagă aș fi eu, m'aș risipi în bucăți până la dispariție... Cum de pot avea momente când am impresia că înțeleg totul?!

ENTUZIASMUL, CA FORMĂ A IUBIRII

Sunt oameni în cari viața se realizează în forme de o puritate și de o limpezire greu de imaginat, pentru acela ce trăește prins în contradicții dureroase și în avânturi haotice. A fi prins în lupte interioare, a te consuma într'un dramatism intim și a trăi destinul tău, sub semnul iremediabilului, este a vieții în regiuni în cari orice limpezire sau puritate devin iluzorii. Aceia în cari viața se desfășură

într'o creștere fără obstacol, cari trăesc într'un ritm lipsit de dramatism ating o stare de mulțumire și încântare, unde aspectele lumii sunt pline de farmec și de lumină. Și nu este entuziasmul o astfel de stare ce îmbracă aspectele lumii într'o strălucire plină de seducții și de bucurii? A descrie entuziasmul înseamnă a remarca o formă cu totul particulară de iubire, înseamnă a individualiza un mod de abandonare a omului în lume. Iubirea are atâtea fețe, atâtea devieri și atâtea forme, încât este destul de greu să găsești un sâmbure central, sau o formă tipică a iubirii. Este o problemă esențială a oricărei erotici de a arăta care este manifestarea originară a iubirii, cum se realizează ea primordial. Vorbind de iubirea dintre sexe, de iubirea pentru Divinitate, de iubirea pentru natură sau artă, vorbim de entuziasm ca o formă de iubire, etc. Care este dintre aceste manifestări cea mai organică, primordială și structurală? Trebuie să existe una, față de care celelalte să se mențină într'o dependență, dacă nu chiar derivate. Nu pot concepe multiplicitatea formelor erotice fără iradierea, fără fosforescența și căldura centrală a uneia singure, care întocmai ca un soare împrăștie razele sale indiferent de natura obiectelor sau de aspectul formelor. Teologii susțin că forma primordială de iubire este iubirea lui Dumnezeu. Toate celelalte manifestări n'ar fi decât reflexe palide ale acestei iubiri fundamentale. Unii panteiști cu tendințe estetizante susțin că natura, iar unii esteți puri, arta. Pentru alții bazați pe biologie, sexualitatea pură fără afectivitate, sau pentru unii metafizicieni, sentimentul identității universale. Decât, nici unii dintre aceștia nu vor putea dovedi că această formă este absolut constitutivă

omului, deoarece în decursul vieții istorice a oscilat și variat în așa măsură, încât nimeni astăzi nu poate determina caracterul lor precis. Cred că forma cea mai esențială a iubirii, este iubirea dintre bărbat și femeie, care este nu numai sexualitate, ci implică un complex întreg de stări afective a căror fecunditate este destul de sesizabilă. Mă întreb: s'a sinucis cineva pentru Dumnezeu, pentru natură, pentru artă? Toate acestea sunt realități prea abstracte pentru a putea fi iubite cu intensitate. Iubirea este cu atât mai intensă cu cât este legată cu ceva individual, concret și unic. Iubești o femeie pentru ceea ce o diferențiază în lume, pentru unicitatea ei. Nimic în lume nu o poate înlocui în momentele când iubirea este puternică. Toate celelalte forme de iubire participă la această iubire centrală, deși tendința lor este să devină autonomă. Astfel entuziasmul e privit ca perfect autonom de sfera Erosului, când în realitate rădăcinile lui se adâncesc în substanța cea mai intimă a iubirii, dând naștere, însă, la o formă cu tendințe de emancipare din sfera eroticului. Este în natura internă a oricărui om entuziast, o receptivitate cosmică, universală, o capacitate de a primi totul, de a se orienta, în orice direcție, dintr'un impuls și un exces interior, de a nu pierde nimic și de a participa la orice acțiune cu o vitalitate debordantă, ce se risipește pentru voluptatea realizării și pasiunea faptului, pentru gustul desinteresat al frământării și pentru cultul dinamic al eficienței. Pentru omul entuziast nu există criterii, perspective și calcul, ci numai abandonare, frământare și dăruire. Bucuria îndeplinirii și extazul efectivului sunt notele acestui om pentru care viața este un elan din care contează numai fluiditatea vitalului, numai avântul

imaterial, care ridică viața la o înălțime de unde forțele destructive își pierd intensitatea și negativitatea. Fiecare avem stări de entuziasm, dar acestea sunt prea rare pentru a ne defini. Aici vorbim de acei oameni la cari entuziasmul predomină, a cărui frecvență este atât de mare încât alcătuiește nota specifică a unei individualități. Entuziastul nu cunoaște înfrângeri, fiindcă pe el nu-l interesează obiectele, ci inițiativa și voluptatea activării ca atare. El nu începe o acțiune fiindcă a reflectat asupra utilității și sensului ei, ci fiindcă nu poate altcum. Succesul sau insuccesul, dacă nu îi sunt indiferente, în nici un caz nu-l stimulează sau îl ratează. Ultimul dintre oameni cari ratează în această lume este entuziastul. Viața este mult mai mediocră și mai fragmentară în esența sa, decât bănuiesc oamenii. Nu este aici explicația faptului pentru ce decădem cu toții, pentru ce ne pierdem vioiciunea pulsațiilor interioare, și ne închistăm luând forme, cristalizându-ne în dauna productivității și dinamismului interior? Pierderea fluidității vitale și debordante îți distruge receptivitatea și posibilitatea de a îmbrățișa viața cu generozitate și elan. Entuziastul este singurul care se menține viu până la bătrânețe. Toți ceilalți când nu sunt născuți morți, ca majoritatea oamenilor, mor înainte de vreme. Sunt atât de rari oamenii cu adevărat entuziaști! Ar fi greu să ne închipuim o lume în care toți ar iubi totul. O lume de oameni entuziaști oferă o imagine mai cuceritoare decât imaginea paradisului, fiindcă tensiunea sublimă și generozitatea radicală întrec orice viziune paradisiacă. Posibilitățile de renaștere continuă, de transfigurare și intensificare a vieții, fac din entuziast un om care este permanent dincolo de tentațiile

demonice, de frica de neant și de chinurile momentelor agonice. Viața entuziastului nu cunoaște tragicul, fiindcă entuziasmul este singura expresie de viață complect opacă pentru fenomenul morții. Chiar și în grație, o formă atât de apropiată de entuziasm, această necunoaștere, această neglijare organică și ignorare irațională a morții este mai puțin vădită. Căci ondulațiile grației sunt uneori o aluzie îndepărtată la caracterul de iluzie a vieții. Există în grație mult farmec melancolic; în entuziasm nu există de loc. Admirația mea teribilă pentru oamenii entuziaști derivă din faptul că eu nu pot pricepe cum de există astfel de oameni într'o lume în care moartea, neantul, tristețea și disperarea alcătuesc un cor atât de sinistru, încât fac imposibile eforturile noastre de a mai auzi melodii sublime și transcendente. Că sunt oameni cari nu disperează niciodată, iată un fapt impresionant și care dă de gândit. Cum se poate ca în entuziasm specificarea obiectelor să fie inexistentă? Cum se poate să realizezi numai dintr'o plenitudine și un exces în mod permanent? La ce realizare ciudată și paradoxală a ajuns iubirea în entuziasm? Iubirea cu cât e mai intensă, e mai individuală și mai legată de o specificare a obiectului. Bărbații cari iubesc cu adevărat, cu o pasiune puternică nu pot iubi în acelaș timp mai multe femei, ci numai una. Cu cât pasiunea este mai intensă cu atât obiectul pasiunii capătă o proeminență mai mare. Să ne închipuim o astfel de pasiune erotică, la un moment dat, lipsită de obiect, să ne închipuim iubirea unui bărbat fără femeia în spre care s'ar orienta iubirea lui. Ce am avea altceva decât o plenitudine de iubire? Nu sunt oameni cu mari virtualități de iubire, dar cari n'au iubit niciodată

în sensul acelei iubiri tipice, originare? Entuziasmul este o iubire în care obiectul nu s'a specificat. Toate dispozițiile de iubire în loc să se orienteze direct spre femeie, sau, la femei, spre bărbat, se revarsă în manifestări, în acțiuni generoase și în receptivitatea universală pe care nu o întâlnim în iubirea realizată în mod natural. Căci entuziastul este un deviat superior al Erosului. Paradoxul lui este de a nu iubi o femeie, de a nu-și epuiza iubirea în cultul reciproc dintre sexe, ci de a o revărsa în acea abandonare desinteresată, care face din orice entuziast o ființă pură și inaccesibilă. Poate fiindcă iubirea lui are un acces atât de mare. Dintre toate formele iubirii, entuziasmul este cel mai purificat de sexualitate, mult mai purificat decât iubirea mistică, absolut incapabilă să se elibereze de simbolica sexuală sau de cultul naturist, în care intră de asemenea atâtea elemente ale acestei simbolici. Din acest motiv, lipsește în entuziasm neliniștea și vagul, cari fac din sexualitate un determinant și un element în tragicul uman. Entuziastul este o ființă eminentemente neproblematică. El poate totuși să înțeleagă mult și multe, fără să cunoască însă, incertitudinile dureroase, sensibilitatea haotică a spiritului problematic. A-ți pune probleme înseamnă a fi pierdut, deoarece spiritele problematice nu pot rezolva nimic, fiindcă nu le place nimic. Și apoi unde este la ele capacitatea de a se abandona la orice, unde este acel paradox încântător al iubirii ca stare pură, unde este acea actualitate permanentă și totală, care te face ca în fiecare moment să te deschizi pentru tot și, în fine, unde este iraționalitatea naivă din entuziasm? Mitul biblic al cunoașterii ca păcat este cel mai profund mit, din câte au închipuit oamenii. Or, fericirea

debordantă a entuziaștilor este de a nu cunoaște tragedia cunoașterii. De ce nu am spune-o? *Cunoașterea adevărată este cel mai mare întunerec.* Aș renunța oricând la toate problemele din lumea aceasta cari nu duc la nimic pentru o naivitate dulce și inconștientă. *Spiritul sfâșie, nu înalță.* În entuziasm ca și în grație sau în magie, spiritul nu s'a separat de viață, nu reprezintă un element de antinomie în lume. Aici există secretul fericirii, în indiviziunea inițială, care menține o unitate inseparabilă, o convergență organică. A fi entuziast înseamnă a fi incapabil de orice dualism. Și orice dualism este o otravă. De obicei viața nu se menține fecundă și productivă decât prin tensiuni și antinomii, cari reprezintă un principiu de luptă și de încordare agonică. Entuziasmul depășește acest principiu, realizând viața fără dramatism, exprimând un elan fără tragism și iubind fără sexualitate.

LUMINĂ ȘI INTUNEREC

Cât de nule sunt toate interpretările filosofice și istorice ale religiilor n'o poate ilustra mai bine decât absoluta neînțelegere a semnificației dualismului luminii și a întunerecului în religiile orientale și în orice mistică. Aceste interpretări susțin că ridicarea la rangul de principii metafizice a luminii și întunerecului ar deriva din observarea alternanței regulate a zilei cu noaptea, prima reprezentând un principiu de viață, iar a doua de mister și de moarte. Aparent interpretarea este cum nu se poate mai firească. Dar pentru cine caută determinante mai adânci ea este complet insuficientă, ca toate explicările exterioare. Problema luminii

și a întunerecului este legată de problema stărilor extatice. Nimeni nu ajunge să atribue acestui dualism o valoare explicativă atât de mare dacă n'a cunoscut obsesia complicată și ciudată a prizonieratului simultan sau succesiv în forțele luminii sau ale întunerecului. Stările extatice amestecă umbrele cu scânteile, cari joacă într'un dans bizar în întunerec, combină într'o viziune dramatică sclipiri instantanee cu un mister de umbre fugitive, alcătuește o adevărată scară de nuanțe între lumină și întunerec. Dar nu această desfășurare este impresionantă, ci faptul că ești dominat, ești cuprins și obsedat de ele. Culmea extazului o atingi în senzația finală în care parecă mori din cauza luminii și a întunerecului. Este infinit ciudat că în viziunea extatică dispar toate obiectele înconjurătoare, toate formele curente prin care lumea se individualiază. Nu mai există decât o proiecție monumentală de umbre și de lumini. Cum se face această selecție și purificare e greu de explicat, precum tot atât de greu de explicat este compatibilitatea între puterile lor de fascinare, de dominare și imaterialitatea lor. Este o demonie, atât de curioasă în orice exaltare extatică! Și când din tot ce are lumea aceasta în extaz, nu mai rămâne decât întunerecul și lumina, cum să nu le atribuim un caracter absolut? O constatare simplă, a alternanței exterioare a acestor două aspecte, nu poate duce niciodată la o absolutizare în așa măsură. Frecvența stărilor extatice în orient și mistica tuturor veacurilor, este de natură a verifica presupunerea noastră. Nimeni nu găsește un absolut în afară, ci numai înăuntru. Or, extazul, acest paroxism al interiorității, nu revelează decât sclipiri și umbre interioare. Față de culoarea acestora, ziua și noaptea își pierd orice

expresivitate, orice farmec deosebit. Stările extatice ating o astfel de esențialitate, încât accesul lor în zone profunde de existență, produce o impresie de orbire și halucinație metafizică. Extazul nu prinde decât esențe pure, și ca atare imateriale. Dar imaterialitatea lor produce vertigii și obsesii, de cari nu poți scăpa decât convertindu-le în principii metafizice.

R E N U N Ț A R E A

Ai văzut bătrânețea, durerea și moartea, și ți-ai zis că plăcerea este o iluzie, că toți oamenii ce petrec nu înțeleg nimic din instabilitatea lucrurilor, fiind prada celei mai mari iluzii. Și atunci ai fugit de lume, convins de vremelnicia frumuseții și a tuturor splendorilor. Spus-ai: Nu mă voi reîntoarce până ce nu voi scăpa de naștere, de bătrânețe și de moarte.

Mult orgoliu și suferință sunt în orice renunțare. În loc să te retragi cu cea mai mare discreție, fără revoltă și fără ură, declari cu patos și îngâmfare, ignoranța și iluzionarea celorlalți, condamni plăcerea și toate voluptățile în cari trăesc oamenii. Toți cei cari au renunțat și s'au dedat unei practice ascetice trăind în pustiu, au făcut-o din convingerea că ei au depășit în mod esențial relativitățile omenești. Accesul la sentimentul unei veșnicii subiective le-au dat iluzia unei eliberări totale. Decât, incapacitatea lor de eliberare efectivă o dovedește condamnarea plăcerii și disprețul pentru oamenii cari trăesc numai pentru a trăi. Dacă m'aș retrage în cel mai groaznic deșert, dacă aș renunța

la tot și n'aș mai cunoaște decât singurătatea absolută, niciodată n'aș avea îndrăzneala de a disprețui plăcerea și pe oamenii cari o împărtășesc. Din moment ce eu prin renunțare și singurătate nu pot câștiga efectiv eternitatea, ci mor, ca absolut toți ceilalți, de ce să disprețuesc și de ce să numesc calea mea cea adevărată? Oare nu sunt toți marii profeți lipsiți de discreție și de înțelegere omenească? Văd durerea, bătrânețea și moartea și îmi dau seama că nu pot fi depășite. Dar de ce să turbur plăcerile altuia cu aceste constatări? Este foarte drept că pentru acela care a văzut în față asemenea realități și care le trăește convins de neînduplecata lor veșnicie, ce altceva îl mai poate tenta decât renunțarea? Suferința duce la renunțare. Dar dacă lepra m'ar cuprinde, n'aș condamna bucuria altuia. Căci în orice condamnare există multă invidie. Budismul și creștinismul sunt o răsbunare și o invidie a suferinzilor. *Simt că în agonie n'aș putea face decât apologia orgiei.* Nu recomand nimănui renunțarea, fiindcă gândul instabilității nu se poate depăși decât de puțini în pustie. În deșert ca și în societate instabilitatea lucrurilor ți se oferă cu aceeași aromă dureroasă. Când te gândești că nimic nu s'a ales de marii singuratici și că iluziile lor au fost mai mari decât ale celor naivi sau ignoranți!

Gândul renunțării este atât de amar, încât este de mirare cum omul a ajuns să-l conceapă. Cine n'a simțit în momentele de amărăciune și de tristețe, un fior rece prin tot corpul, o senzație de părăsire și de ineluctabil, de moarte cosmică și de neant individual, de vid subiectiv și neliniște inexplicabilă, acela nu cunoaște preliminările groaznice ale renunțării, rezultate ale unei îndelungi dureri.

Dar cum să renunți? Unde să te duci, pentru a nu renunța deodată, deși numai această renunțare are valoare. În mediul și clima noastră, nu mai avem avantajul pustiului exterior, ci numai al unuia interior. Nu avem cadrul pentru renunțare. Neputând sta liberi sub soare fără alt gând decât al eternității, cum o să devenim sfinți sub acoperișuri? Este o dramă specific modernă, aceea de a nu putea renunța decât prin sinucidere. Dar dacă deșertul nostru lăuntric s'ar materializa, nu ne-ar copleși imensitatea lui?

* * *

Pentru ce nu plesnesc, pentru ce nu mă risipesc în bucăți, pentru ce nu curg ca un izvor de munte? Nu este în mine atâta energie pentru a cutremura lumea asta, nu este în mine atâta nebunie încât să dispară orice urmă de claritate? Nu este singura mea bucurie, bucuria haosului și nu este plăcerea mea avântul ce mă prăbușește? Nu sunt înălțările mele căderi și nu este explozia mea iubirea mea? Oare eu nu pot iubi decât distrugându-mă? Cum de există în iubirea mea atâta neliniște, teamă și nesiguranță? Să fiu închis complet pentru stările pure? Să fie în iubirea mea atâta otrăvă? Trebuie să mă abandonez complet tuturor stărilor, să nu mă mai gândesc la ele și să le trăesc cu cel mai deplin exces. Nu m'am luptat și nu mă lupt destul cu moartea, să-mi mai fie și Eros un dușman? Dece când renaște iubirea în mine, mi-e atât de frică, dece îmi vine să înghit întreaga această lume, pentru a opri creșterea iubirii mele? Mizeria mea este de a voi să fiu înșelat în dragoste, pentru a avea motive în plus să sufăr. Numai în iubire poți vedea ce

decăzut ești. Căci acela care a privit moartea în față mai poate iubi? Și-ar putea muri el din cauza iubirii?

* * *

Precum în extaz se realizează purificarea de toate elementele individuale și contingente, rămânând numai lumina și întunerecul, ca elemente capitale și esențiale, tot asemenea în nopțile cu insomni, din tot ce are lumea aceasta multiplu și divers, nu mai rămân decât un motiv obsedant sau un element intim, când nu este prezența evidentă a unei persoane. Câtă vraje ciudată este în acele melodii cari izvorăsc din tine în nopțile fără somn, cari se desvoltă asemenea unui flux, pentru a se stinge într'un reflux, care nu este un simbol de părăsire, ci seamănă ușurinții unui pas înapoi din nu știu care dans! Ritmul și evoluția sinuoasă a unei melodii interioare, pun atunci stăpânire pe tine și te cuprind într'o încântare ce nu poate fi extatică, fiindcă este prea mult regret în această tălăzuire melodică. Regret după ce? Greu de spus, căci insomniile sunt atât de complicate încât e imposibil să-ți dai seama ce-ai pierdut. Poate fiindcă pierderea e infinită... Obsesiile se individualizează numai în insomni, deoarece numai în ele se poate realiza prizonieratul într'o formă de gândire sau de simțire. În insomni prezența unui gând sau a unui sentiment este organică, este constitutivă, și se impune cu exclusivitate și imperialism. Tot ce apare în ele se realizează *melodic*, într'o formă de ondulație misterioasă. Ființa iubită se purifică într'o imaterialitate, întocmai cum s'ar risipi într'o melodie. Și atunci nu poți ști absolut deloc dacă iubirea ta e vis sau realitate. Caracterul impalpabil ce-l împrumută realității această

convertire în melodic a tot ceea ce se petrece în insomnia provoacă în sufletul omului o neliniște și o turburare, cari nu sunt atât de intense, pentru a duce la o anxietate universală, ci păstrează toate elementele unei neliniști și turburări de esență muzicală. Moartea însăși fără să înceteze a fi hidoasă, se manifestă într'o universalitate de noapte, a cărui impalpabilă transparentă, deși e fructul iluziei, nu este mai puțin muzicală. Dar tristețea acestei nopți universale este întocmai ca tristețea muzicii orientale, în care predomină mai mult misterul morții, decât al iubirii.

* * *

Precum în explicarea nașterii iubirii, fenomenul iraționalității (« iubirea e oarbă ») este revelator, tot așa în *sensația* iubirii, fenomenul *topirii* este nu mai puțin revelator și semnificativ. Iubirea este o formă de comuniune și de intimitate. Or, ce poate exprima mai bine această formă, decât fenomenul subiectiv al topirii, al spargerii tuturor barierelor individuației? A te topi în iubire, înseamnă a încerca un fior organic, ce reduce toată viața din tine, la o pulsație și la o palpăire, greu de definit. Cu ce te pune în contact iubirea? Nu este ea universalul și specificul absolut în același timp? Nu este paradoxul iubirii de a atinge un vag general, deși ea se orientează în spre o singură ființă? Comuniunea mai adâncă nu se realizează decât prin individual. Iubesc o ființă; dar întrucât ea este un simbol al totului, eu particip ontologic la tot și la esență, în mod inconștient și naiv. Participarea universală a iubirii presupune specificarea obiectului; căci nu poți avea un acces total fără accesul absolut al unei ființe

individuale. Exaltarea și vagul în iubire, răsar dintr'o pre-simțire și dintr'o prezență nereflectată în suflet, irațională, a vieții în genere, care crește în tine la paroxism. Orice iubire adevărată reprezintă o culme căreia sexualitatea nu-i răpește nimic din înălțimea ei. Sexualitatea nu atinge ea culmi? Nu se atinge în ea un paroxism unic, extatic până dincolo de orice margini? Decât, fenomenul curios al iubirii este de a deplasa din centrul conștiinței sexualitatea, deși iubirea fără sexualitate nu se poate concepe. Ființa iubită crește atunci în tine purificată și obsedantă, cu un nimb de transcendență și intimitate simultan, în sclipirile și reflexele căruia sexualitatea devine periferică, dacă nu în mod real și efectiv, în tot cazul subiectiv și imaginativ. Iubire spirituală între sexe nu există, ci numai o transfigurare organică, prin care persoana iubită se fixează în tine, evoluând în carnea ta până la a-ți da iluzia spiritualității. Numai în astfel de condiții este posibilă o senzație de topire, când carnea tremură de un fior total, când ea nu mai este un obstacol și o rezistență materială, ci arde de focuri lăuntrice și curge de fluidități inezisabile. Sărutul nu e posibil decât într'o astfel de senzație de topire, de comuniune immanentă și fecundă. Existențial și ontologic, sărutul te apropie mai mult de esența intimă a vieții, decât o reflexiune îndelungată și complicată. Căci nu prin forme și categorii se ajunge la realitățile esențiale. Și dacă ajungi la acestea în mod inconștient și naiv ai pierdut ceva? Numai când ești conștient simți cât ai pierdut. Nu cred că esența și intimitatea vieții să fi rămas un bun pierdut pentru aceia care nu s'au aventurat pe căile spiritului.

Numai întâia iubire are valoare. Cine a dus-o până la capăt, cine a trăit toate formele și farmecele ei, acela poate să afirme că nu e certat cu Eros. Dar când dintr'o șovăială și nesiguranță lăuntrică, dintr'o lipsă de curaj și avânt în prima tinerețe, nu ți-ai manifestat iubirea, ci ai omorât în tine expansiunile erotice, te-ai refuzat unei abandonări integrale, ce mai poți spera atunci dela iubire? Vai de acei cari n'au schimbat nici un cuvânt cu prima lor iubită! Cum vor mai găsi cuvinte pentru a doua? Și oare mai renaște iubirea? Depinde de om și de tristețile lui. Căci îndelungile întristări paralizază în așa măsură elanul iubirii, încât te întrebi dacă tristețea nu este un reflex al morții, precum iubirea este al vieții. Acea senzație de presiune interioară, când simți cum te aduni în tine, cum creerul e par'că strâns și corpul apăsător de greutate interne, când orice avântare moare sub glasul obscur și nelămurit al unor chemări din adâncuri negre și copleșitoare, fac din tristețe o otravă care picurând în iubire o întunecă și o stăvilesc. Iubirea este prin esență deschisă, ca o floare de primăvară. Și nu închide răcoarea tristeții petalele acestei flori? Uneori învinge iubirea, alteori tristețea; câteodată se amestecă într'un aliaj complex provocând o stare de neliniște, când atât viața cât și moartea își cer drepturile lor. Cum atacă tristețile rădăcinile lui Eros! Și oare dece întristările sunt numai de moarte? Sunt prea trist spre a fi născut pentru iubire!

* * *

Acel care a spus că somnul este egal cu speranța, a avut o intuiție admirabilă a îngrozitoarei importanțe a somnului, precum și a nu mai puțin importante a nesomnului.

Insomnia este o realitate atât de mare, încât îmi vine să mă întreb, dacă omul nu este un animal ce nu poate dormi. De ce să-i spui omului animal rațional, când găsești la unele animale rațiune câtă vrei? Nu există, însă, în scara întregii vieți animale în afară de om, un singur animal care să *vrea* să doarmă și să nu poată. În somn uiți drama vieții tale, uiți complicațiile și obsesiile, așa încât fiecare deșteptare este un început nou de viață, este o speranță nouă. Viața păstrează astfel o discontinuitate plăcută, care dă impresia unei continui regenerări, a unei renașteri permanente. Insomniile duc, dimpotrivă la un sentiment al agoniilor, la o tristeță eternă și iremediabilă, la o disperare absolută. Pentru un om sănătos, adică pentru un animal, a te preocupa de insomnia este a te complăce în neseriozități, fiindcă el nu știe că sunt unii cari ar plăti un somn cu o avere, căroră le e frică de pat și care ar sacrifica o țară pentru înconștiența din somn, ce o răpește în mod brutal amarnicile lucidității și haosul insomniei. Există o mare, o infinită legătură între insomnie și disperare. Mă întreb dacă poate exista disperarea fără insomnia, dacă este posibilă o pierdere totală a nădejzii fără concursul nesomnului. Deosebirea dintre iad și rai nu poate fi decât aceasta: în rai poți dormi când vrei, în iad niciodată. N'a pedepsit Dumnezeu pe om luându-i somnul și dându-i cunoașterea? Și nu este în unele închisori pedeapsa cea mai groaznică atunci când nu te lasă să te culci? Nebunii sufăr mult de insomnia; deaceia depresiunile teribile în cari trăesc, desgustul de viață și înclinarea spre sinucidere. Este imposibil să iubești viața atunci când nu poți dormi. Și apoi senzația aceia de scufundare, de prăbușire în adâncimi, de scafandru

al neantului, care se naște în unele clipe de veghe absolută, nu indică ea o formă de nebunie? Acei cari se sinucid, aruncându-se în ape, sau din etajele caselor, o fac de sigur sub un impuls orb și o atracție nebună în spre adâncimi. Cine nu s'a cutremurat la viziunea interioară a scufundării lui în ape adânci, la senzația unei imersiuni nelimitate, evoluând în spre profunzimi marine, ca și cum ai vrea să fugi de lumină spre a locui pe fundul oceanelor sau al mărilor, cine n'a simțit lăuntric o impleteceală în aer, trasând arabescuri de o absurdă complexitate sau descriind vârtejuri ca o pulbere cosmică, acela nu va pricepe niciodată substratul atracției teribile în spre neant, ce îndeamnă pe unii oameni la suprema renunțare.

* * *

Mă simt un om fără sens și nu-mi pare rău că n'am nici un sens. Și de ce mi-ar părea rău, când de haosul meu, nu se poate alege decât haosul? În mine nu există nici o voință în spre formă, spre cristalizare, sau un ideal. De ce nu sbor, de ce nu-mi cresc aripi? Nu este în dorința mea de sbor o fugă de existență? Și n'aș fugi în acest sbor cu toată existența, cu tot ce e ființă? Simt în mine atâta fluiditate, încât mă mir cum de nu mă topesc și nu curg. Aș vrea ca ființa mea să se transforme într'un fluviu cu ape turburi și năvalnice care să poarte numele meu și care să curgă ca o amenințare apocaliptică. Oare va stinge această apă focul din mine și focul din mine va evapora această apă? În mine sunt numai aburi și scânteii, inundații de foc și incendii de apă.

* * *

Este în mine atâta confuzie, zăpăceală și haos, încât nu știu cum un suflet omenesc poate să le suporte. Tot ce vreți găsiți în mine, absolut tot. Sunt o ființă rămasă dela începutul lumii, în care elementele nu s'au cristalizat și în care haosul inițial își joacă încă nebunia și involburarea lui. Eu sunt contradicția absolută, paroxismul antinomiilor și limita încordărilor; în mine totul e posibil, căci eu sunt omul care voi râde în clipa supremă, în fața neantului absolut, voi râde în agonia finală, în clipa ultimei tristeți.

* * *

Nu se poate anula timpul decât prin viețuirea absolută în moment, în abandonarea totală la seducțiile clipei. Atunci realizezi *eternul prezent*, care nu este decât un sentiment de prezență eternă a lucrurilor. Să nu-ți pese de timp, de devenire și de nimic. Eternul prezent este *existență*, fiindcă numai în trăirea integrală a lui existența capătă o pozitivitate și o evidență. Prezentul, scos, în mod subiectiv din succesiunea clipelor, este ființare, este depășire a nimicului, care nu poate apărea decât acolo unde temporalitatea devine constitutivă pentru existență. Căci temporalitatea existenței introduce un element de neant în ființare, deoarece tot ceea ce se consumă în timp își dovedește implicit inconsistența. Fericiți sunt aceia cari pot trăi în moment, cari pot trăi prezentul absolut, pe cari nu-i interesează decât beatitudinea clipei și încântarea pentru veșnica prezență și eterna actualitate a lucrurilor. Și nu se atinge în iubire absolutul momentului? Nu este inconștiența din iubire adevărata trăire a clipei? Nu depășește adevărata iubire temporalitatea? Acei cari nu pot iubi într'o

abandonare spontană o fac nu numai din tristețe și angoasă, dar și din cauza luptei dramatice cu timpul, din incapacitatea de a depăși esențial temporalitatea. N'a sosit timpul când trebuie să declarăm războiul pe moarte și pe viață timpului? Și nu este timpul dușmanul nostru al tuturor?

* * *

Cea mai mare prostie pe care a conceput-o mintea omească, este ideea de eliberare prin omorîrea dorinței. De ce să pui frâne vieții, de ce să o distrugi pentru un câștig atât de puțin fecund, cum este acela al unei indiferențe totale, a unei eliberări care nu înseamnă nimic? Cu ce îndrăzneală mai poți vorbi de viață după ce ai nimicit-o complet în tine? Am mai multă stimă pentru un om cu dorințele contrariate, nenorocit în dragoste și disperat, decât pentru un înțelept rece, de o impasibilitate orgolioasă și respingătoare. Nu pot concepe o lume mai antipatică decât una de înțelepți. Ar trebui distruși iremediabil toți înțelepții acestui pământ, pentru ca viața să continue a exista mai departe așa cum e: oarbă, irațională.

Fiecare stat ar face bine să aresteze pe toți înțelepții și să-i închidă într'un castel părăsit, ca să nu mai turbure pe nimeni. Căci urăsc înțelepciunea acestor oameni pe cari adevărurile nu-i dor, cari nu sufăr cu nervii, carnea și sângele lor. Trebuesc declarate nule toate adevărurile oamenilor uscați, cari gândesc fără spermă la creer, fără angoasă și fără disperare. Preciez numai adevărurile vitale, organice și spermatice, fiindcă știu că nu există *adevăr*, ci numai adevăruri vii, fructe ale neliniștii noastre. Toți oamenii cari gândesc viu au dreptate, deoarece nu există

argumente hotărîtoare împotriva lor. Și chiar dacă ar fi, ele nu pot fi doborîte decât prin uzare. Că mai sunt oameni cari caută *adevărul*, nu pot avea decât regrete. Sau înțelepții n'au înțeles nici acum, că adevărul *nu poate* să existe?

FRUMUSEȚEA FLĂCĂRILOR

Intregul farmec al flăcărilor este de a cuceri printr'un joc ciudat care este dincolo de armonie, de proporție și de măsură. Nu simbolizează avântul impalpabil al flăcărilor, grația și tragedia, naivitatea și disperarea, voluptatea și tristețea? Nu este în transparența lor consumatoare, în imaterialitatea lor arzătoare, ușurința și sborul cari rezultă după marile purificări, după marile arderi lăuntrice? Aș vrea să fiu ridicat de elanul și transcendența flăcărilor, să fiu aruncat de impulsul lor insinuant și fin, să plutesc într'o mare de flăcări, să mă consum într'o moarte eterică, într'o moarte de vis. Frumusețea stranie a flăcărilor este de a da iluzia unei morți sublime, a unei morți pure, asemenea unui azur auroral. Nu este caracteristic că vorbim de moartea în flăcări numai la ființe într'aripate, ușoare și grațioase? Moartea în flăcări o vedem ca o ardere de aripi, o moarte imaterială. Oare numai fluturii mor în flăcări? Dar aceia cari mor de flăcările din ei?

* * *

Adevăratele femei sunt acelea a căror prezență te face să uiți de probleme, idei, neliniști universale și chinuri metafizice. Pentru cei turburați adânc de o neliniște meta-

fizică, intimitatea unei femei este un corectiv și o reconfortare. Prin femei se poate realiza temporal o inconștiență dulce, plăcută și încântătoare. Născute aproape numai pentru iubire, ele își epuizează întreg conținutul ființii lor, în avântul erotic. Femeile iubesc mai mult decât bărbații și suferă mai mult decât ei. Dar pe când bărbatul din experiența iubirii sau dintr'o mare suferință desvoltă un gând sau un sens de universalitate, pentru femeie ele rămân strict individuale, fără o proiecție sau o adâncire în esențial și etern. Femeia trăește voluptățile sau îndură durerile, ca și cum acestea ar fi exclusiv individuale. Nu există femei cari în suferința lor personală să descopere *esența* suferinții, fiindcă femeile sunt opace pentru universal. Ființe eminentemente *patice*, ele nu transformă și nu transfigurează experiențele subiective, nu le trăesc cu aceea intensitate ce purifică și exaltă, ci se lasă dominate de ele. Stările sufletești la femei nu sunt creatoare, fiindcă se mențin într'o sferă pur individuală și accidentală și ca atare sunt lipsite de semnificație și de o valoare simbolică, de un sens revelator. Femeia este un animal incapabil de cultură și de spirit, iar atunci când se explică sterilitatea lor prin condiții istorice, se realizează un act de cea mai crasă ignoranță. Femeile n'au creat nimic în nici un domeniu. Și ceea ce e mai grav, este că în acele domenii în care ele au lucrat și activat mai mult, au creat mai puțin, cum e cazul cu muzica. Faptul că în această artă, în care femeile s'au exercitat mai mult decât bărbații ele n'au produs nimic original, mă face să declar categoric și iremediabil că femeia nu e o ființă istorică. Să mai amintim că nu există un gând original dela o femeie, o singură creație durabilă

în artă, că aceste ființe vizuale n'au creat nimic în pictură, că dimpotrivă s'au remarcat puțin în unele științe cu care înclinările feminine nu pot avea nici o afinitate? În esența sa femeia este o ființă accesibilă numai la valorile vitale ale Erosului și complet inaccesibilă la valorile suprapuse sau deviate ale acestor valori vitale. Imi place femeia fiindcă alături de ea încetez să gândesc și pot cu deplinătate să realizez pentru scurt timp experiența iraționalului. Alături de femeie uiți că suferi din cauza spiritului, treci peste dualitățile chinuitoare și revii în spre un fond original de viață, în spre conținuturi primordiale și indivizibile, derivate ca expresii organice, din esența irațională a vieții. Pentru cavalerii neantului contactul cu femeia nu poate fi decât un drum care dacă nu duce la salvare, nu este mai puțin adevărat că duce la împăcare temporală, la o uitare reconfortantă. Grație femeii tempe-rează tragedia bărbatului.

* * *

Urăsc înțelepții pentru că sunt comozi, fricoși și rezervați. Iubesc înfinit mai mult pe oamenii dominați de mari pasiuni, cari îi devoră până la moarte, decât egalitatea de dispoziție a înțelepților, ce îi face însensibili atât la plăcere cât și la durere. Înțeleptul nu cunoaște tragicul pasiunii, nu cunoaște frica de moarte, precum nu cunoaște avântul și riscul, eroismul barbar, grotesc sau sublim. Sufletul lui nu vibrează, este rece și înghețat. De aceia vorbește în maxime și dă sfaturi. Alura lui de transcendență și superioritate îl face incapabil de tragedii, de dramatism infinit, sau de exaltare eroică. Înțeleptul nu trăește nimic și nu simte

nimic, nu dorește și nu așteaptă nimic. Stabilind toate conținuturile vieții într'o echivalență, el trage toate consecințele acestei anulări. Cât de complexă îmi pare însă o existență care stabilind această echivalență, nu încetează totuși să se frământa până la limită, în anumite conținuturi. Existența de înțelept este sterilă și goală, fiindcă este complet lipsită de elemente contradictorii, de antinomii și de snădejdi, fiindcă nu cunoaște tragismul marilor pasiuni. Sunt infinit mai fecunde acele existențe, cari trăgând toate consecințele nu încetează de a se contrazice, nu încetează de a fi devorate de contradicții organice și insurmontabile. Resemnarea înțeleptului răsare dintr'un gol interior, iar nu dintr'un foc lăuntric. Prefer să mor de un foc interior decât de vidul și desemnarea înțeleptului.

INTOARCEREA IN HAOS

Înapoi în spre haosul inițial, în spre haosul absolut! Să desfășurăm subiectiv un proces care să reprezinte intrarea în confuzia primordială, în vârtejul de început al lumii. În noi să crească un avânt în spre învolburarea cosmică, înainte de apariția formelor, înainte de individuație. Simțirea noastră să pâlpăie de acest efort și de această nebunie, de aceste văpăi și de aceste prăpăstii. În interiorul nostru să dispară legile lumii precum și toate consistențele ei, toate cristalizările și toate structurile, pentru că în această topire și desequilibrare, accesul vârtejurii absolute să fie deplin. Nema existând legi și ființe individuale, putem reface subiectiv procesul dela cosmos în spre haos, dela natură

în spre indiviziunea originală, dela formă în spre vârtej. Destrămarea lumii realizează un proces contrar evoluției cosmice, un proces invers și retrospectiv. Un apocalips răsturnat, dar izvorât din aceeași sensibilitate și aceleași aspirații. Căci nimeni nu poate dori întoarcerea în haos, fără să fi suferit toate amețelile apocalipsului.

Câtă groază și câtă bucurie nu încerc la gândul că ași fi prins deodată în vârtejul haosului inițial, în confuzia și în paradoxala lui simetrie. Simetria acestui vârtej este singura simetrie haotică, lipsită de o excelență formală și de un sens geometric.

Dar există în orice vârtej o posibilitate viitoare de formă, precum în haos este o posibilitate de cosmos. Ași vrea să trăesc la începutul lumii, în vârtejurile demonice ale haosului original. Să existe în mine posibilități de forme, dar nici una să fie realizată și efectivă. Totul să vibreze de o neliniște universală de început, ca o trezire din neant.

Nu pot trăi decât la începutul sau la sfârșitul acestei lumi.

IRONIE ȘI AUTO-IRONIE

Când ai negat totul cu frenezie și ai lichidat radical cu toate formele de existență, când nimic n'a rezistat pornirii și excesului de negativitate, de cine te mai poți lega decât de tine însuși, de cine să mai râzi sau să plângi, afară de tine? După ce întreaga lume a căzut în ochii tăi, cazii în mod iremediabil și tu. Nelimitatul din ironie anulează toate conținuturile din viață. Nu vorbim de ironia elegantă, inteligentă și fină, născută dintr'un sentiment de superioritate

sau orgoliu facil, de acea ironie prin care unii oameni își mărturisesc emfatic distanța lor de lume, ci de ironia tragică, de ironia infinit amară, de ironia din disperare. Singura ironie adevărată este aceea care suplinește o lacrimă sau o crispație, dacă nu un rânjel grotesc și criminal. Există o mare deosebire între ironia oamenilor care au suferit și ironia celor superficiali și comozi. Căci la întâii ea indică o imposibilitate de participare naivă la viață, legată de sentimentul unei pierderi definitive a valorilor vitale, pe când la ceilalți această imposibilitate de participare nu se reflectează dureros în conștiință, fiindcă sentimentul unei pierderi ireparabile nu există. Ironia indică o crispă internă, o adâncire de riduri, o lipsă de spontaneitate și iubire, de comuniune și înțelegere umană! Ea este un dispreț voalat, o transfigurare a unei realități și a unor deficiențe. Ironia disprețuește gestul naiv și spontan, fiindcă starea ironică este dincolo de irațional și naiv. Este însă în ironie multă invidie față de oamenii naivi. Ironicul, neputându-și manifesta admirația lui pentru simplitate, din cauza enormului său orgoliu, invidiază și înveninează, disprețuește și se crispează. Din acest motiv îmi pare mult mai autentică ironia amară, ironia tragică și agonică, decât cea surâzătoare, ce izvorăște dintr'un scepticism ușor, cu seninătăți vagi și echi-voce, cu pretenții de lumină și bună-voință. Cât de caracteristic este faptul că în auto-ironie se întâlnește numai forma tragică de ironie, că ironicul este în asemenea caz numai agonic! Nu se poate ajunge la auto-ironie prin zâmbete, ci numai prin suspine, cari sunt suspine chiar dacă sunt complet înăbușite. Căci auto-ironia este o expresie a disperării. Ai pierdut lumea asta, te-ai pierdut și pe tine. Și atunci un

râs negru, înveninat și sinistru, însoțește toate gesturile tale, ca o mască hidoasă, distruge toate iluziile de elan și pe ruina tuturor surâsurilor naive, dulci și mângăetore, apare surâsul agonice, mai crispat decât în măștile primitive și mai definitiv decât în cele egiptene.

DESPRE MIZERIE

Când mă gândesc la faptul că mizeria este strâns legată de existența omenească, nu mai pot adera la nici o teorie și la nici o doctrină de reformă socială. Toate îmi par egal de stupide și de inutile. Chiar și tăcerea îmi pare un urlat. Animalele cari trăesc fiecare din silința lor, nu cunosc mizeria, fiindcă nu cunosc ierarhia și dependența unora de alții. Fenomenul mizeriei apare numai la om, fiindcă numai el a putut să-și creeze din semen un supus. Nici un animal nu-și bate joc de altul asemănător până la identitate cu el. Numai omul este capabil de atât *auto-dispreț*.

Toată caritatea din lume nu face decât să evidențieze și mai mult mizeria, arătând-o mai îngrozitoare și mai ininteligibilă decât în părăsirea absolută. Ca și în fața ruinelor, în mizerie te doare vidul de umanitate, regretul că oamenii nu schimbă esențial ceea ce este în puțința lor de a schimba. De altă parte, acest sentiment se combină cu unul al imanenței și eternității mizeriei, al caracterului ei ineluctabil și fatal, acolo unde există viață omenească. Deși știi că oamenii ar putea înlătura mizeria, îți dai totuși seamă de veșnicia ei, dând astfel naștere la un sentiment neobișnuit de neliniște amară, la o stare sufletească paradoxală și

turbure, în cari omul apare în toată inconsistența și mizeria lui. Căci mizeria obiectivă din viața socială nu este decât un reflex palid al infinitei lui mizerii lăuntrice. Când mă gândesc la mizerie îmi trece orice poftă de a mai trăi. Ar trebui să arunc tocul din mână și să mă duc într'un bordei, unde sprijinul adus sărăciei, ar însemna mai multă umanitate efectivă decât o carte, ce nu face altceva, decât să otrăvească și mai mult această lume nenorocită și singură. Mă apucă o des-nădejde mortală când mă gândesc la mizeria îngrozitoare a omului, la putregaiul și cangrena sa. Acest animal rațional, n'ar mai fi! — se apucă de construcții, de teorii, se pasionează de ideologii în fața mizeriei, în loc să arunce tot ceea ce are pe el, într'un gest de înțelegere înaltă și de comuniune adâncă. Deși nu se poate interveni în existența nimănui și deși nu poți scoate pe nimeni efectiv din singurătatea durerii, totuși pasivitatea e criminală, precum criminală e și mila aproximativă, așa cum e mila tuturor oamenilor. Prezența mizeriei în lume compromite pe om mai mult decât orice și explică de ce grandomania acestui animal va trebui să aibă un sfârșit catastrofal. Când văd mizeria mi-e rușine până și de faptul că există muzică, devenită în asemenea cadru inexpressivă și rece. *Esența vieții sociale este nedreptatea.* Și atunci cum să mai aderi la o doctrină socială și politică?

Mizeria distruge din viață totul; o face scârboasă, hidoasă, spectrală. Există paloarea aristocratică și paloarea mizeriei. Intâia rezultă din rafinament, a doua din mumificare. Căci mizeria fantomatizează, creiează umbre de viață, apariții stranii, asemănătoare unor forme crepusculare, ce succed unui incendiu cosmic. Nu este în convulsunile ei nici urmă de purificare, ci o ură, o amăreală, o înrăire carnală.

Mizeria, ca și boala, nu duce la un suflet nevinovat și îngeresc, la o umilință curată și pură, ci la o umilință veninoasă, rea și răsbunătoare, la un compromis ce ascunde răni și patimi chinuitoare. Aceia cari nu s'au născut în mizerie, ci au căzut în ea, nu se pot împăca absolut niciodată, fiindcă aceștia înțeleg mai bine decât ceilalți că în viața aceasta lucrurile ar putea sta și altcum.

Nu admit o revoltă relativă în fața nedreptăților, ci numai o revoltă eternă, fiindcă eternă este mizeria în umanitate.

FUGA DE PE CRUCE

Nu-mi plac profeții, precum nu-mi plac mării fanatici cari nu s'au îndoit niciodată de credințele și misiunea lor. Valoarea profeților o măsoară după capacitatea lor de îndoială, după frecvența momentelor cu adevărat chinuitoare, de-o luciditate dureroasă. Căci la mării profeți îndoiala este mai turburătoare decât la ceilalți oameni, deși numai în îndoială sunt profeții și fanaticii cu adevărat *umani*. Restul este absolutism, predică, morală și pedagogie. Vreau să învețe pe alții, să mântuiască, să arate calea adevărului, să devieze destinele altora, ca și cum adevărurile lor ar fi mai bune decât ale celor pe cari îi învață. Criteriul îndoielii este singurul valabil spre a-i deosebi de maniaci. Nu se îndoesc ei, însă, prea târziu? Acela care s'a crezut fiul lui Dumnezeu, nu s'a îndoit decât în momentele finale. Și adevărata îndoială a lui Christos nu este cea de pe munte, ci aceea de pe cruce. Sunt convins că Iisus pe cruce a invidiat destinul celui mai anonim dintre oameni, și dacă ar fi putut, s'ar fi retras

în colțul cel mai obscur al lumii, unde nimeni n'ar mai fi cerut speranță sau mântuire. Și când a rămas numai cu soldații romani, sunt sigur că le-a cerut să-l ia jos, să-i scoată cuiele, pentru a fugi atât de departe încât ecoul suferințelor oamenilor să nu mai ajungă până la el. Nu că Iisus ar fi încetat deodată să mai creadă în misiunea și ideile lui, — era prea iluminat pentru a putea fi un sceptic, — dar moartea *pentru alții* este mult mai greu de suportat decât moartea ta, consumarea destinului tău personal. Iisus a suportat răstignirea, deoarece știa că numai prin jertfa lui proprie pot triumfa ideile sale.

Așa pretind oamenii: pentru ca să creadă în tine, tu trebuie să renunți la tot ce e al tău și apoi la tine. Oamenii sunt răi și criminali; ei vreau să mori pentru a garanta autenticitatea credinței tale. De ce admiră ei scrierile răsărite dintr'o însângerare durabilă? Fiindcă aceasta îi scutește de suferințe sau le dă iluzia suferinței. Ei vreau să vadă sânge sau lacrimi dincolo de rânduri, pentru ca din mediocritatea și satisfacția lor, să le apară ca un destin particular și demn de admirație. Toată admirația vulgului este plină de sadism.

Dacă Iisus n'ar fi murit pe cruce, creștinismul n'ar fi triumfat. Oamenii se îndoesc cu drept cuvânt în fața la orice, numai în fața morții nu. Ori, moartea lui Iisus a fost pentru ei suprema certitudine, suprema încredere în valabilitatea principiilor creștinismului. Christos putea foarte bine să dispară în fața primejdiei răstignirii sau ar fi putut primi admirabilele tentații ale diavolului, cari exprimă simbolic tentațiile vieții. Cine n'a făcut pact cu diavolul n'are rost să trăiască, deoarece el exprimă simbolic esența vieții mai

bine decât Dumnezeu. Regretul meu este că diavolul m'a ispitit atât de rar... Dar nici Dumnezeu nu m'a iubit. Creștinii n'au înțeles nici acum că Dumnezeu este mai departe de oameni, decât oamenii de el. Imi închipui un Dumnezeu plictisit până dincolo de margini de acești oameni cari nu știu decât să ceară, un Dumnezeu exasperat de trivialitatea creației sale, desgustat de pământ și de cer. Și-mi închipui un Dumnezeu avântându-se în neant, ca Iisus de pe cruce...

Oare ce s'ar fi întâmplat dacă soldații romani ar fi ascultat ruga lui Iisus, dacă l-ar fi luat de pe cruce și l-ar fi lăsat să plece? În nici un caz el nu s'ar fi dus în altă parte a lumii pentru a predica, ci pentru a muri singur fără compătimirea oamenilor și fără lacrimile lor. Chiar dacă Iisus n'ar fi cerut soldaților eliberarea, — din cauza orgoliului, — totuși îmi este imposibil să cred că această idee nu l-ar fi obsedat. Neapărat Iisus a crezut că e fiul lui Dumnezeu, dar aceasta nu l-a putut împiedeca în fața jertfei pentru alții să se îndoiască sau să-i fie frică de moarte. În întreg procesul răstignirii, Iisus a avut momente când, dacă nu s'ar fi îndoit că e fiul lui Dumnezeu, a *regretat* că e fiul lui. « În fața morții, Iisus Christos a regretat că e fiul lui Dumnezeu. Și dacă a primit moartea a făcut-o numai pentru a triumfa ideile sale.

S'ar putea foarte bine ca Iisus să fi fost mult mai simplu decât îl concepem noi, să fi avut mai puține îndoeli și mai puține regrete. Căci el s'a îndoit și a regretat ascendența lui divină numai în momentele finale. Noi ne îndoim și regretăm atâta, încât nici unul dintre noi nu ne mai putem crede fiul lui Dumnezeu. De aceea nici nu mai putem fi sfinți și nu

mai putem crede în predicatori. Detest în Iisus tot ce e predică, morală, ideie și credință. Să ne fi dat pace și să nu ne mai fi turburat cu atâtea idealuri și credințe. Căci idealuri și credințe au atâția. Iubesc la Iisus momentele de îndoială și de regret, clipele cu adevărat tragice din existența lui, care nu îmi par nici cele mai interesante și nici cele mai dureroase. Căci dacă s'ar măsura după suferință, câți n'ar avea dreptul înaintea lui să se considere fii ai lui Dumnezeu! S'ar putea ca nu toți fiii lui Dumnezeu să moară pe cruce, într'o moarte geometrică și verticală!

CULTUL INFINITULUI

Nu pot vorbi de infinit fără să simt un vârtej interior și unul exterior. Este ca și cum dintr'o existență ordonată cu legi și forme, aș sări într'un vârtej cu undulații inegale și capricioase ce evoluiază cu o iuțea de gând, prin imensitate. Evoluția acestei linii sinuoase se desfășură spre un punct etern inaccesibil. Cu cât punctul de ajungere se deplasează în spre o depărtare inconceptibilă și indefinită, cu atât intensitatea vârtejului pare a crește. Curbele și undulațiile lui n'au nimic din ușurința grației, ci descriu linii complicate asemenea unor flăcări cosmice. O trepidație universală s'gduie totul ca într'un infern. Și toată lumea pare a se mișca într'un ritm accelerat și nebun, ca și cum s'ar apropia apocalipsul. Nu există un sentiment adânc al infinitului, fără acea senzație ciudată a apropierii vertiginose de sfârșitul cosmic, de sfârșitul universal. Paradoxul infinitului este de a-ți da această senzație de

apropiere de sfârșitul absolut și de a face în acelaș timp imposibilă această apropiere. Căci infinitul nu duce la nimic. Atât infinitul spațial, cât și infinitul temporal. Infinitatea este tot atât de deconcertantă, în trecut ca și în viitor. Ce să se realizeze în viitor, când avem o eternitate înapoia noastră în care s'a putut realiza orice? Cum o să poată prezenta viitorul ceea ce n'a putut prezenta o infinitate trecută? Dacă lumea ar fi avut un sens, s'ar fi revelat până acum și noi l-am fi aflat. Cum să pot concepe că acest sens se va realiza în viitor, când până acum ar *fi trebuit* să se arate? Lumea n'are nici un sens nu numai fiindcă este irațională în esența sa, dar și fiindcă este infinită. *Sensul* este conceptibil numai într'o lume finită, în care poți *ajunge* la ceva, unde sunt limite cari se opun regresivității noastre, în care există puncte sigure și delimitate, astfel că lumea să poată fi asimilată unei istorii cu convergență universală și precisă, așa cum face concepția progresului. Infinitul nu duce la nimic, fiindcă în el totul e provizoriu și caduc. Totul e prea puțin față de nemărginire. Nimeni nu poate avea experiența infinitului fără amețeli, fără o turburare adâncă și care nu se poate uita. Și cum să nu te turburi când în infinit nici o direcție nu e mai valabilă decât cealaltă?

În spațiu, infinitatea stabilește echivalența direcțiilor, cari toate nu pot duce nicăieri, nici una fiind preferabilă alteia. Infinitul neagă orice posibilitate, de a rezolva favorabil, problema sensului acestei lumi. Simt o voluptate demonică atunci când mă gândesc la această negativitate și îmi pare chiar bine că lumea n'are nici un sens din cauza infinitului. Și, în definitiv, ce ne mai trebuie atâta sens? Oare

nu putem trăi și fără ca lumea aceasta să aibă unul? O beție a iraționalității, un dionisism total nu pot suplini acest non-sens universal? Să trăim, fiindcă lumea n'are nici un sens. Dacă n'avem scopuri precise și idealuri accesibile, să ne aruncăm fără nici o rezervă în vârtejul teribil al infinitului, să urmăm undulațiile lui în spațiu, să ne consumăm în focurile acestui vârtej, în căldura lui îngrozitoare, să-l iubim pentru nebunia lui cosmică și pentru anarhia lui totală. Nu există experiență a infinitului care să nu provoace anarhia, o anarhie totală, organică și iremediabilă. Nu poți înțelege infinitul care îți dă imaginea unei anarhii cosmice, dacă nu ai embrionar tendințe anarhice în tine. O experiență intensă a acestuia, nu face decât să creeze o corespondență, între vârtejul exterior și vârtejul interior. Trăirea infinității, ca și reflexia îndelungată asupra acestei infinități, este cea mai groaznică lecție de anarhie, de revoltă și de neîmpăcare totală. Infinitul te desorganizează, te sbuciumă, te afectează în rădăcinile ființei, dar te și face să neglijezi tot ce e gest mărunț, tot ce e insignifiant și întâmplător. În fața infinitului chiar și durerile par mai mici.

Ce bine, că după ce ne-am pierdut toate speranțele, ne mai putem arunca în infinit, că avem dreptul la un salt absolut în nemărginire, că putem participa la anarhia universală, la tensiunile acestui vârtej. Să străbatem, prinși în evoluția lui, până la epuizare, toate nebuniile acestei mișcări neîncetate, să ne consumăm într'o avântare de cel mai înalt dramatism, gândindu-ne mai puțin la moarte, cât la infinita noastră nebunie, să realizăm la paroxism un vis de barbarie cosmică și de exaltare nemărginită, să plutim

prin spațiu fără alt scop decât al acestui dinamism absolut.

Și căderea noastră din mrejele acestui vârtej să nu semene cu o stingere treptată, ci să continuăm în această agonizare cu haosul vârtejurii inițial. Intreg patosul și dramatismul infinitului, să ne mai cuprindă odată în singurătatea morții, pentru ca trecerea în neant, să semene unei iluminări, ce amplifică și mai mult, misterul sau non-sensul acestei lumi. Există în complexitatea uluitoare a infinitului, ca un element constitutiv, negația categorică a *formei*, a planului închis și determinat. Infinitul fiind *progresivitate absolută*, este fatal ca să anuleze tot ceea ce are o consistență finită și o cristalizare formală. Este revelator că arta care exprimă mai bine infinitul, muzica, este aceea care topește formele într'o fluiditate de un farmec ciudat și inefabil. *Forma* tinde totdeauna să dea un caracter absolut fragmentarului, să-l izoleze într'o autonomie și individualizând conținuturile să elimine perspectiva universalului și a infinitului. Nu există forme în lume decât pentru a sustrage conținuturile existenței din haosul și anarhia vârtejurii infinite. Că formele au o consistență iluzorie față de acest vârtej, o dovedește orice viziune mai adâncă, deoarece dincolo de cristalizările efemere, realitatea adevărată se descopere ca o pâlpăire și o pulsație dintre cele mai încordate. Simțul pentru forme rezultă dintr'o complacere în finit, în seducțiile inconsistente ale mărginirii, cari niciodată nu vor duce la revelații metafizice. Metafizica, întocmai ca și muzica, nu răsare decât dintr'o experiență a infinitului. Amândouă cresc pe înălțimi și produc amețeli. Mirarea mea cea mare, este cum de nu înnebunesc

toți aceea, cari creiază opere hotărîtoare în aceste domenii. Muzica, mai mult decât toate celelalte arte, pretinde o astfel de tensiune și o inspirație atât de adâncă, încât e inexplicabil, cum cineva după asemenea momente, mai poate distinge ceva. Dacă în lume ar exista o consecvență imanentă și fatală, ar trebui ca toți marii compozitori să se sinucidă la un moment suprem al vieții lor, sau dacă nu, să înebuneasă. Și nu sunt pe drumul nebuniei toți aceia cari s'au avântat în infinit? Ce ne mai importă normalitatea sau nenormalitatea! Să viețuim în extazul infinitului, să iubim tot ce n'are margini, să distrugem formele și să clădim singurul cult fără forme: cultul infinitului.

BANALITATE ȘI TRANSFIGURARE

Este o prostie din moment ce nu mă sting imediat și din moment ce nu pot câștiga naivitatea, să mai fac gesturi zilnice, obișnuite și comune. Trebuie depășită în toate modurile banalitatea și realizată transfigurarea, care nu este altceva decât o înfăptuire a unei expresivități absolute. Mă gândesc plin de tristețe cum trec oamenii pe lângă ei, cum își neglijează destinul și cum se consumă în platitudine. De ce nu ne-am încorda în fiecare moment, de ce nu am mări încontinuu luminile din noi sau ne-am ameți de adâncimile întunerecului? Nu trebuie să dăm o expresie infinită tuturor contingențelor noastre? De ce nu am scoate din durere, tot ceea ce ea poate da, sau de ce n'am cultiva un zâmbet până am ajunge la zona vitală din care el izvorăște? Cu toții avem *măini*, dar nimeni nu se gândește la cultivarea

lor, la atingerea unei expresivități absolute prin delicațea și nuanțele sau poziția lor. Ne place să le admirăm în pictură, să vorbim de semnificația lor, dar suntem incapabili să le dăm expresie în propria noastră persoană, să le facem revelatoare pentru toată agitația noastră lăuntrică. Să ai o mână fantomatică, o mână transparentă ca un reflex imaterial, o mână nervoasă, încordată până la ultima crispație. Sau, dacă nu, o mână grea, amenințătoare, dură și infiorătoare. Prezența mâinilor, arătarea lor să fie mai mult decât un discurs, mai mult decât un plânset, un zâmbet sau o rugăciune. Căci mâinile pot avea ochi acolo unde ochii văd în interior. Expresivitatea absolută, fruct al unei continui transfigurări, a unei neîncetate primeniri lăuntrice cu focuri nestinse și cu valuri agitate, cu vibrații infinite și pulsații irezistibile, va face din prezența noastră un centru de iradiere mai puternic decât soarele. Și nu numai mâinile, dar și fața și tot ce ne individualizează, să atingă această formă de expresivitate, în care tot ce are ființa noastră specific se adâncește până dincolo de margini. Sunt oameni a căror simplă prezență este pentru alții un surmenaj, o oboseală adâncă sau o iluminare. În orice caz prezența lor este fecundă, hotăritoare, căci răspândește o fluiditate insesizabilă care te asimilează și te cuprinde ca în niște mreșuri imateriale. Pentru astfel de oameni nu există goluri, vacuități sau discontinuități, ci o comuniune, o participare, rezultate din acea neîncetată transfigurare în care culmile sunt nu numai amețeli, ci și voluptăți. Trebuie însă atâta frământare, atâta energie de interiorizare pentru a te putea exterioriza într'o prezență hotăritoare, încât luminile transfigurării te-ar putea arde și distruge

iremediabil. Și n'ar fi suprema transfigurare în această moarte de lumină și de foc?

* * *

Simt în mine o neliniște ciudată, care se insinuează în tot corpul, crește și se dilată ca un regret spre a se fixa apoi ca o tristețe. Este teama de viitorul existenței mele problematice sau este o teamă de propia mea neliniște? Căci mă cuprinde o neliniște de fatalitatea ființei mele. Oare voiu mai putea viețui după astfel de probleme, voiu mai putea continua să trăiesc după astfel de viețuiri? Oare ceea ce trăiesc eu e viață sau un vis absurd, o exaltare reverică îmbrăcată în imperceptibile melodii transcendente? Nu se țese în mine fantezia grotescă și bestială a unui demon și nu este neliniștea mea o floare din grădina unei ființe apocaliptice? Toată demonia acestei lumi pare a se fi concentrat în neliniștea mea, amestec de regret, de visuri crepusculare, tristeți și irealități. Și din această demonie n'o să arunc eu parfum de flori peste univers, ci fum și pulbere ca după o mare prăbușire. Căci toată existența mea este o prăbușire, care fiind nemărginită, niciodată nu poate fi definitivă.

* * *

Oare există alte întristări decât întristările de moarte? Nu, fiindcă adevăratele tristeți sunt negre, lipsite de farmec și de vis, cărora li se substituiește o reflexivitate bizară. Oboseala din tristețe este incomparabil mai mare decât cea din melancolie, este o oboseală care duce la desgust de viață, la o deprimare teribilă și iremediabilă. Ceea

ce diferențiază tristețea de durere este predominarea elementului reflexiv la întâia, pe când la a doua predomină senzația, materialitatea grea și fatală, care dă un caracter atât de organic durerii. Tristețea și durerea nu pot duce decât la moarte, iar nu la iubire, la exaltare erotică. A trăi valorile erosului înseamnă a trăi *nemiilocit*, în imediatul vieții, în necesitatea secretă a vieții, care e simțită ca libertate, din cauza naivității esențiale a oricărei experiențe erotice. Dar a fi trist și a suferi înseamnă a nu putea trăi *nemiilocit*, a nu putea fi capabil de un act imanent de viațuire, de un act asociat fluxului vieții într'o participare din cele mai organice. Tristețea ca și suferința ne revelă existența, deoarece în ele avem în conștiință separația noastră de lumea obiectivă și neliniștea care dă un caracter tragic viețuirii în existență. Dacă ar exista un zeu al tristeții, lui nu i-ar putea crește decât aripi negre și grele, pentru a sbura nu în spre ceruri, ci în infern.

* * *

Deși în genere omul este un animal bolnav, se găsesc totuși destui oameni sănătoși, pentru a putea vorbi de sensul sănătății în omenire. Cea mai comodă, mai confortabilă și mai puțin angajată stare este starea de sănătate. Ea indică nu numai o prostie organică și definitivă, dar și o platitudine de simțire, o absență totală a oricărui risc, o incapacitate de orice acțiune eroică. A fi sănătos înseamnă a umbla în lumea aceasta legat la ochi, a nu sesiza nimic din culmile sau adâncimile existenței. Se poate lupta împotriva tuturor oamenilor, numai împotriva celor sănătoși, nu, fiindcă aceștia sunt atât de puțin sensibili, încât nu pot să

realizeze în ei nici o formă de transfigurare. Cel mai mare dispreț pe care îl pot avea pentru un om, este să-l consider sănătos. Sănătatea brută, organică — adică o *sănătate iremediabilă*, este tot ceea ce poate fi mai detestabil la un om. Și când mi se va obiecta sănătatea din grație sau entuziasm, voi răspunde că acestea precedă oarecum sănătatea, că ele reprezintă două modalități de viațuire cari determină felul sănătății. Ele sublimează în așa măsură faptul organic, încât atunci când admirăm grația sau entuziasmul, noi nu suntem sensibili și nu avem în conștiință sănătatea, această expresie a organicului ce nu și-a depășit legea lui, depășire ce o întâlnim totdeauna în boală.

* * *

Oamenii muncesc în general prea mult, pentru a mai putea fi ei înșiși. Munca este un blestem. Iar omul a făcut din acest blestem o voluptate. A munci din toate forțele numai pentru muncă, a găsi o bucurie într'un efort care nu duce decât la realizări irelevante, a concepe că te poți realiza numai printr'o muncă obiectivă și neîncetată, iată ceea ce este revoltător și ininteligibil. Munca susținută și neîncetată tâmpește, trivializează și impersonalizează. Ea deplasează centrul de preocupare și interes din zona subiectivă, într'o zonă obiectivă a lucrurilor, într'un plan faț de obiectivitate. Omul nu se interesează atunci de destinul său personal, de educația lui lăuntrică, de intensitatea unor fosforescențe interne și de realizarea unei prezențe iradiante, ci de fapte, de lucruri. Munca adevărată, care ar fi o activitate de continuă transfigurare, a devenit o activitate de exteriorizare, de ieșire din centrul ființei. Este caracteristic că în

lumea modernă munca indică o activitate exclusiv exteroară. De aceea prin ea omul nu se realizează, ci *realizează*. Faptul că fiecare om trebuie să aibă o carieră, să intre într-o formă de viață care aproape niciodată nu-i convine, este expresia acestei tendințe de imbecilizare prin muncă. Să muncești pentru ca să trăiești, iată o fatalitate care la om e mai dureroasă decât la animal. Căci la acesta activitatea este atât de organică, încât el n'o separă de existența sa proprie, pe când omul își dă seama de plus-ul considerabil pe care-l adaugă ființii sale, complexul de forme al muncii. În frenezia muncii la om se manifestă una din tendințele lui de a iubi răul, când acesta este fatal și frequent. Și în muncă omul a uitat de el însuși. Dar n'a uitat ajungând la naivitatea simplă și dulce, ci la o exteriorizare vecină cu imbecilitatea. Prin muncă a devenit din subiect, *obiect*, adică un animal cu defectul de a fi mai puțin sălbatec. În loc ca omul să tindă la o prezență strălucitoare în lume, la o existență solară și scilpitoare, în loc să trăiască pentru el însuși — nu în sens de egoism, ci de creștere interioară, — a ajuns un rob păcătos și impotent al realității din afară. Unde mai există într-o astfel de viață extazurile, viziunile și nebuniile? Unde mai există suprema nebunie, unde mai există voluptatea autentică a răului? Căci voluptatea negativă din încântarea pentru muncă are ceva din mizeria și platitudinea omenească de fiecare zi, dintr'o meschinărie detestabilă și periferică. De ce nu se hotărâsc odată oamenii să lichideze cu munca de până acum și să înceapă o altă muncă, în care să nu mai găsim nici o asemănare cu genul de muncă în care s'au risipit? Oare a fost nevoie să clădească piramide, palate, temple și castele? Nu este

suficientă conștiința subiectivă a eternității, conștiința acelei împliniri în supra-conștiință? Dacă a distrus ceva activitatea frenetică, munca neîncetată și trepidația exterioară, apoi desigur aceasta nu poate fi decât simțul pentru eternitate. Munca este negația eternității. Cu cât crește cucerirea de bunuri în temporal, cu cât se intensifică munca exterioară, cu atât eternitatea devine un bun mai inaccesibil, mai îndepărtat și mai irealizabil. De aici perspectiva redusă a tuturor oamenilor activi și energici, de aici platitudinea lor iremediabilă de gândire și de simțire. Muncă, înseamnă periferie. Și, deși nu opun muncii, nici contemplația pasivă și nici reveria vagă, ci transfigurarea intensă pentru realizarea unei prezențe, prefer totuși o lene ce înțelege și justifică totul, unei activități frenetice, intolerante și absolutiste. *Pentru a trezi lumea modernă la viață trebuie scris elogiul lenei*, a acelei lenevii plină de împăcare și de un zâmbet ce acceptă totul. Este infinit mai mult simț metafizic într'un om leneș, decât într'unul activ. Se întâmplă însă uneori, ca lenea să fie întocmai ca și munca, un semn de imbecilitate. De aceea, adevăratul elogiu nu poate fi decât acel al transfigurării.

* * *

Ma atrag depărtările, mă atrage marele gol, proiectat din mine asupra firii. Un gol ce se ridică din stomac până la creier, trecând prin toate organele și membrele ca un fluid ușor și impalpabil, ca o insesizabilă pâlpâire internă. Și nu știu de ce în întinderea progresivă a acestui gol, în mărirea neîncetată a acestui vid crescând în infinit, simt prezența misterioasă și inexplicabilă, a celor mai contrare sentimente

cari agită sufletul omenesc. Sunt fericit și nefericit în acelaș timp, încerc simultan exaltarea și depresiunea, mă domină disperarea și voluptatea în cea mai contradictorică dintre toate armoniile posibile. Să fie vagul depărtărilor, nostalgia după virginități cosmice, după singurătăți fantomale și misterioase? Mă domină un sentiment muzical al depărtărilor, vibrații de melancolie infinită și cu ritm de extaz în singurătate, cu priviri difuze pe înălțimi de cer și cu tristețea înălțimilor proprii. Cum să găsec un triumf în marele gol, în atracția nelămurită pentru depărtările cosmice? Mă văd singur în mijlocul unui peisagiu nemărginit, sorbind prin toți porii aromele singurătății, încântat de reveria extatică a melancoliei, îndepărtând contururile ca pentru a face și mai ciudate depărtările, trăind euforia și neliniștea apocalipsului. Sunt atât de vesel și de trist, încât lacrimile din mine au în acelaș timp reflexe de cer și de infern. Pentru bucuria tristeții mele aș vrea să nu mai existe moarte pe acest pământ, a cărei fatalitate este atât de groasnică în tristețea pură și adevărată.

* * *

O să mă înghită golul meu lăuntric, o să fiu înghițit de propriul meu vid. Să simți cum te prăbușești în tine, în neantul tău propriu, cum riști gândindu-te la tine, cum cazi în haosul intern! Senzația prăbușirii în golul exterior, în vidul din afară este mult mai puțin complicată decât această senzație nebună a prăbușirii în tine însuși. Să-ți dai seama de infinitele tale adâncimi și să le simți chemările răsunând de o vrajă demonică, este a atinge forma neobișnuită de expansiune centripetă, în care centrul ființei se

deplasează într'un joc indefinit în neantul subiectiv. Neli-niștea prăbușirii exterioare n'are farmecul maladiv al neli-niștii, al prăbușirii interne. Căci la aceasta se adaugă sa-tisfacția de a muri în tine, de a-ți găsi moartea în nimicul tău propriu.

* * *

Receptivitatea pentru durere își are originea nu numai în-tr'o structură temperamentală specifică, ci și în obișnuința, în frecvența și dominarea durabilă a durerii. Fiecare prilej de durere este trăit atunci cu mult mai multă intensitate, este exagerat și proiectat în conștiință, până la paroxism. Multiplicitatea durerii este un fenomen de exaltare intimă în care limitele conținuturilor sufletești răsărite din durere se dilată la infinit, în care nu există margini și forme pentru progresul durerii. Obișnuința cu durerea nu tocește sensi-bilitatea, nu face omul insensibil la noui dureri, ci creează o receptivitate mult mai mare și mai ascuțită. Atunci cea mai mică depresiune se amplifică, ia proporții în conștiință, se intensifică și apasă ca o greutate insuportabilă. Și pe când bucuriile și succesele nu pot depăși un efect de moment, durerile se fixează în suflet ca eternități de ghiață. Intregul conținut al personalității se desvoltă atunci sub semnul durerii, devenită realitate și emblemă a acestei personali-tăți. Dacă multă iubire apropie pe om de viață, multă du-rere îl separă. Nu este de mirare, pentruce la aceia cari nu cunosc decât îndelungile suferinți cari tind să epuizeze seria nesfârșitelor dureri, desgustul de viață și oboseala de a trăi sunt uneori atât de mari, încât gestul cel mai mic ia proporția unui act eroic, străduința cea mai redusă se

proectează ca un efort colosal, — acțiunea cea mai timidă ca un risc formidabil. Oboseala și desgustul de viață fac din orice lacrimă o mare de plânset, din orice întristare o sumă de tristeți iremediabile, din orice durere un colos de suferințe. Incapacitatea de a mai lua parte la viața lucrurilor, la ritmul vieții exterioare, face din oboseala continuă o stare în care te distanțezi progresiv de tot ceea ce există. Sunt extrem de chinuitoare aceste stări în cari în furtuni de durere apare oboseala, ca un corectiv vulcanului interior. Marea receptivitate pentru durere, pe care o au unii oameni, îi duce la amestecul oboselii cu o expansiune vulcanică, a furtunilor interne cu marile depresiuni. Un vulcan a cărui lavă ar suferi cristalizări chiar în elanul, în izbucnirea ei, s'ar consolida și s'ar topi succesiv în ascensiunea sa. De aceea după acest vulcan nu rămâne numai fum, ci și ghiață.

* * *

Pentru mine nimic n'are valoare decât prezentat în ultima expresie, realizat în forme ultime. Nu pot vorbi decât despre ultimele tristeți, ultimele bucurii sau ultimele tragedii. Căci iubesc ceva numai întru cât apare fără nici o rezervă, fără nici un compromis și fără nici o reticență. Și unde se poate găsi aceasta altundeva decât în ultimele expresii? Incordările ultime și convulsiunile tristeților sfâșietoare, nebunia ultimă, beția și excitarea în ultimele forme, mă încântă pentru amestecul lor de farmec și de neliniște, pentru surâsul acela apocaliptic, de o vrajă ciudată și irezistibilă. Nu este totul *ultim*? Existența în genere nu este ea deja prinsă în neant? Și ce este neliniștea în fața neantului decât bucuria perversă a ultimelor tristeți, exaltarea pentru

definitivatul neantului și provizoratul existenței? Să fie oare pentru noi existența un exil și neantul o patrie?

Trebue să lupt împotriva mea, să explodez împotriva destinului meu, împotriva soartei mele. Cu cel mai barbar elan să arunc în anonimatul ființei mele toate cadavrele cari îmi împiedecă ascensiunea, toate obstacolele cari amână transfigurarea să nu mai rămână decât expansiunea mea subiectivă, groaznică și infinita mea dorință de întunec și de lumină. Fiecare pas al meu să fie un triumf sau o prăbușire, un avânt sau o ratare. În cea mai fulgerătoare alternanță să crească și să moară viața din mine, în ritmul cel mai trepidant să se deschidă florile și să strălucească putregaiul sufletului meu. Nimic din calculul meschin și din aprecierea rațională a existențelor curente să nu mai îngreuneze tensiunea nemărginită a vijeliei mele interne, a durerilor și amurgurilor mele. Cu sălbăticia impetuoasă a resurselor neexploatate din mine și cu încrederea bestială a patimilor comprimate, să înghit lumină și întunec pentru orgia mea lăuntrică, pentru voluptățile și chinurile haosului meu, pentru tragicile încântări ale desnădejdei și ale bucuriilor mele ultime.

Mă arde un astfel de foc interior și mă agită furtuni atât de mari, încât mirarea mă apucă cum de nu explodez deodată cu această lume într'un avânt apocaliptic. Simt cum tremur eu și cu mine întreaga lume, cum mă năpădește fioruri din adâncuri și cum mă cuprinde o exaltare de sfârșit de lume. Aș vrea ca toată lumea aceasta să fie aruncată în aer de fatalitatea ei proprie, de o nebunie imanentă, continuă și adâncă, de o demonie intrinsecă și părăsită, să se cutremure totul ca în fața ultimelor clipe, să ne

învârtim halucinați la viziunea agoniei definitive, a agoniei ultime a universului. Nimic să nu-și mai găsească o rațiune în sine însuși, totul să fie într'o clipă nimic. Și să soarbem nimicul prinși în vârtejul demonic al clipelor din urmă.

Nu este un semn de rezistență, ci de imbecilitate în faptul că oamenii supraviețuiesc unor încordări organice excesive și unor stări sufletești de limită. Ce rost mai are să trăiești după asemenea tensiuni, ce rost mai are reîntoarcerea în platitudinea existenței? Nu numai după experiența neantului și a disperării îmi pare un non-sens supraviețuirea, dar și după intensitatea voluptoasă a actului sexual. Nu voi înțelege niciodată cum de nu s'au găsit oameni cari să se sinucidă în culmea voluptății sexuale, cum de nu s'au găsit ființe cari să simtă vulgară și plată orice supraviețuire. Fiorul acela nemărginit în intensitate, dar aproape iluzoriu în timp, ar trebui să consume într'o clipită toată ființa noastră. Și dacă n'o consumă pentru ce n'o consumăm noi? Sunt atâtea moduri de a muri, dar nimeni n'are curajul și originalitatea unei morți sexuale, care n'ar fi mai puțin absolută decât celelalte morți, ci ar avea avantajul de a te arunca în nimic în mijlocul suspinelor de voluptate. De ce să pierdem astfel de căi, de ce să neglijăm astfel de prilejuri? Trebuie numai o sclipire de amarnică luciditate în culmea uitării sexuale, pentru ca moartea sexuală să nu mai apară o iluzie sau o fantezie deviată.

Dacă oamenii vor ajunge vreodată la o stare în care să nu mai poată suporta monotonia, platitudinea și vulgaritatea existenței obișnuite, atunci orice prilej de trăire absolută va fi un motiv de sinucidere. Imposibilitatea de a supraviețui exaltării aceleia infinite, va consuma, ca în complicațiile

apocalipsului, orice urmă de existență. Atunci nu se va mai mira nimeni de ce, pentru o mare sensibilitate, se poate pune problema dacă mai are rost să mai trăiești după ce ascuți unele simfonii sau după ce privești un peisagiu rar și fascinator. Toate aceste experiențe au un caracter de definitivat sau în cazul cel mai bun de răscruce. După ele, ori câtă diversitate ai mai căuta în viață, ea nu te poate îndepărta dela senzația de gol ce urmează fantasticelor plenitudini ce se nasc și cresc în experiențele capitale.

Tragedia omului, ca animal dezintegrat din viață, consistă în faptul că el nu mai poate găsi o satisfacție în datele și valorile vieții. Orice ființă, ca parte din existență poate viețui întrucât pentru ea existența, din care ea face parte, are caracter de absolut. Pentru om, viața nu e un absolut. De aceea, nici un om întru cât nu e numai animal, nu găsește o mulțumire în faptul însăși al vieții, în faptul de a trăi. Pentru animal, viața e totul; pentru om, ea este un semn de întrebare. Și acest semn de întrebare este un final, căci omul n'a primit până acum nici un răspuns întrebărilor lui și nu va primi niciodată, deoarece viața nu numai că n'are nici un sens, dar nici nu poate avea unul.

PRINCIPIUL SATANIC ÎN SUFERINȚĂ

Dacă sunt oameni fericiți pe acest pământ, pentru ce nu urlă, pentru ce nu apar în stradă să-și strige bucuria în țipete nebune și neîncetate? De unde atâta discreție și atâta rezervă? Dacă aș avea conștiința unei bucurii continue, a unei exaltate dispoziții interne în spre plăcere și

dacă aș simți o irezistibilă înclinare în spre seninătate n'aș putea trăi numai în mine acele momente, ci le-aș împărtăși într'un elan fără margini tuturor, m'aș risipi de bucurie în văzul celorlalți, mi-aș consuma toată energia pentru a face comunicabilă starea mea de fericire, prea plinul meu încântător și debordant. N'aș regreta dacă după o astfel de risipire vocea ar răguși, ochii ar orbi și mersul s'ar împletici, n'aș regreta dacă funcțiile și posibilitățile organelor s'ar epuiza și focul din mine și-ar încetini pâlpăirile.

Dacă există fericire în lume ea trebuie comunicată. Sau oamenii cu adevărat fericiți n'au *conștiința* fericirii lor? Le-am putea împrumuta noi o parte din conștiință, pentru ca ei să ne răsplătească din infinita lor inconștiență. De ce numai durerea are lacrimi și țipete, iar plăcerea numai fioruri? Când în plăcere omul ar avea atâta conștiință, câtă are în durere, atunci n'ar putea răscumpăra plăcerile, durerile și distribuția în lume n'ar fi incomparabil mai echitabilă?

Durerile nu se uită, chiar fiindcă sunt legate, într'un mod nemăsurat de mare de conștiință. De aceea, singurii oameni cari au mult de uitat, sunt aceia cari au suferit mult. Numai oamenii normali n'au ce uita.

Intr'un anumit fel, nici plăcerile nu se uită, căci și ele se însumează în personalitatea noastră, determinând-o într'o puternică receptivitate pentru plăcere și înseninând progresiv ființa noastră, întocmai ca și suferința care determină receptivitatea în sensul ei. Dar pe când durerile au o pregnanță și o individualitate dincolo de însumarea și totalizarea ce se realizează în noi, plăcerile se șterg și se topesc ca niște forme cu conturul indecis. Ne este

extraordinar de greu a ne aminti de o plăcere și de cadrul în care ea s'a dezvoltat, pe când amintirea durerii amplifică senzația penibilă cu memoria deconcertantă a cadrului. Că plăcerile nu se pot uita integral, o dovedește faptul că un om ce a trăit toată viața în plăceri, nu va avea la bătrânețe decât o ușoară dezabuzare, pe când unul ce a suferit mult, numai în cazul cel mai bun, va realiza o profundă resemnare. Și resemnarea presupune infinite tragedii anterioare.

Este o prejudecată rușinoasă în afirmația că plăcerile sunt egoiste, că ele separă pe om de viață, precum tot atât de rușinoasă este aceea după care durerile creează afinități cu lumea. Superficialitatea ce există la sursa unor atari prejudecăți este revoltătoare și originea ei livrescă este de natură a nulifica în conștiința mea toate bibliotecile în fața unei singure experiențe trăite până la margini.

Concepția creștină și concepția curentă a suferinței sunt fundamental false. După ele, suferința este un drum spre iubire, când nu este calea esențială a iubirii. Dar oare creștinismul numai în această problemă ar trebui corectat?

A vorbi de drumul suferinței ca drum al iubirii este a nu cunoaște nimic din esența satanică a suferinței. Pe treptele suferinței nu urci, ci scobori. Ele nu formează scări în spre cer, ci în spre infern. Și întunerecul în care ajungi pe scările durerii, nu este mai puțin infinit și etern decât lumina ce te orbește pe scările bucuriei.

Suferința este o cale de separare, de disociere, este o forță centrifugală ce te detașează de sâmburele vieții, de centrul de atracție al lumii, de unde totul tinde să se unifice în iubire și intimitate. Dacă principiul divin se caracterizează

printr'un efort de sinteză cosmică, și de participare metafizică la esența totului, atunci suferința este la antipodul acestui principiu. Principiul satanic, ca principiu de dislocare, de dualizare și dramatizare, străbate într'o imanență organică și esențială întreg sâmburele durerii.

În toate formele bucuriei, participi naiv la ritmul total al vieții, iei un contact inconștient și experimental cu dinamismul concret al firii și te simți legat prin toate fibrele cu pulsațiile iraționale ale lumii. Și aceasta nu numai în bucuria spirituală, ci și în diversitatea formelor de plăcere organică, în multiplele voluptăți ale simțurilor.

Separarea de lume în suferință duce la interiorizare excesivă, la o dezvoltare paradoxală a gradului de conștiință, încât toată lumea cu splendorile și întunecimile ei se fixează față de om într'o poziție de exterioritate și transcendență. Și când ești într'o asemenea măsură separat de lume, când ai lumea veșnic în fața ta și când te simți iremediabil singur în fața acestei lumi, atunci cum să mai poți uita ceva? Nu simți necesitatea uitării decât a lucrurilor și experiențelor din cauza cărora ai suferit. Or, unul din paradoxele bestiale ale acestei lumi este de a șterge amintirile celor ce n'ar vrea să uite și de a fixa amintirile în memoria celor ce ar dori să uite totul.

* * *

În genere, oamenii se împart în două categorii: în aceia pentru cari lumea oferă prilejuri de interiorizare și aceia pentru cari lumea rămâne exterioară, obiectivă și nesemnificativă. Toate obiectele lumii fizice și toate formele naturii sunt lipsite pentru om de orice semnificație, dacă sunt

privite ca atare, în ele înșile. Semnificația lor se desvăluie numai unei intense trăiri subiective care tinde să le asimileze și să le însumeze în subiectivitate. Atunci cresc în noi și nu numai că le determinăm, dar ne determină și ele. Oamenii cari interiorizează nu pot lua faptele brute, nude sau moarte, ci le vitalizează, le integrează, topindu-le într'un torent lăuntric. Intr'o adevărată interiorizare, toată existența obiectivă e un *pretext*. Și numai ca atare ea poate avea semnificație, deoarece o teleologie obiectivă, nu se poate construi și justifica decât pe o sumă de iluzii, cari au păcatul de a fi direct sesizabile și demascabile de un ochiu pătrunzător. Toți oamenii văd focuri, furtuni, prăbușiri, peisajii; dar câți simt în ei flăcări, trăznete, vârtejuri sau armonii? Sau câți la vederea unor flăcări se gândesc simultan la grație și la moarte, și câți poartă în ei frumuseți îndepărtate cari să le coloreze melancoliile? Oamenii cari trăiesc indiferent, căroro natura nu le oferă decât o obiectivitate fadă și rece, deși pot fi perfect mulțumiți cu viața, ea nu este mai puțin pentru ei o sumă de ocazii pierdute. Căci ei nu pot depăși o formă de vizualitate ordinară. La omul comun, văzul în loc să înghită obiectul, îl izolează, îl îndepărtează dela orice posibilitate de integrare și asimilare.

Oricât m'aș fi sbătut eu în această lume și oricât m'aș fi separat de ea, distanța dintre mine și ea n'a făcut decât să mi-o facă mai accesibilă. Deși nu pot găsi un sens în lume, un sens obiectiv și o finalitate transcendentă, care să arate în spre ce evoluiază lumea și la ce ajunge procesul universal, varietatea de forme a existenței a fost totuși în mine un prilej de veșnice încântări și tristeți. Am avut

momente când frumusețea unei flori a justificat în fața înțelegerii mele existența unei finalități universale, precum o pată în puritatea unui azur a fost de natură a-mi ațâța verva pesimistă. Cei ce interiorizează peste măsură, descopăr în cel mai insignifiant aspect al naturii o revelație simbolică.

Oare tot ceea ce am văzut eu în viața mea, să port în mine? Mă sperie gândul că toate peisajele, cărțile, femeile, vulgaritățile și viziunile sublime s'au condensat într'un creier și că o parte din trecutul umanității s'a actualizat într'o biată conștiință. Aceste gânduri, viziuni, aspecte și obiecte nu par a se fi subtilizat în țesăturile unei substanțe nervoase, a se fi subțiat până la transparență într'un mediu de o finețe inexplicabilă, ci am impresia că s'au transpus în mine ca *realități*, că o parte din existență apasă în infinitul meu lăuntric. Poate de aceea mă simt uneori atât de greu, de apăsător și de copleșit că aș vrea să uit în toate prilejurile pe cari mi le oferă viața. Interiorizarea duce la prăbușire, fiindcă prin ea a *intrat* oarecum lumea în tine și te apasă dincolo de orice rezistență. Mai este atunci de mirare de ce unii se servesc de sport, de vulgaritate, de artă și de sexualitate numai pentru a uita?

* * *

— Pentru ce nu scriu femeile? Fiindcă ele pot plânge oricând.

* * *

— Câte mii de celule nervoase mă costă fiecare gând? Iată întâia întrebare ce trebuie să și-o pună un gânditor existențial și organic, un gânditor viu.

* * *

— Eu nu am idei, ci obsesiuni. Idei poate avea oricine. Nimeni nu s'a prăbușit din cauza ideilor.

* * *

— Defectul tuturor oamenilor este că *așteaptă* să trăiască, deoarece n'au curajul fiecărei clipe. De ce n'am pune în fiecare moment atâta pasiune și atâta ardoare, încât fiecare clipă să devină un absolut, o eternitate? Toți învățăm să trăim după ce nu mai avem nimic de așteptat, iar când așteptăm nu putem învăța nimic, fiindcă nu trăim în prezentul concret și viu, ci într'un viitor fad și îndepărtat. Ar trebui să nu așteptăm nimic decât dela sugestiile imediate ale clipei, *să așteptăm fără a avea conștiința timpului*. Salvarea nu poate fi decât în recâștigarea imediatului. *Căci omul este o ființă care a pierdut imediatul*. De aceea, este el un *animal indirect*.

* * *

— De când trebuie să înceapă fericirea noastră? De când ne-am convins că adevărul nu poate exista. Căci de aici orice mod de salvare este posibil, chiar dacă ar fi o salvare prin nimic. Acela care nu crede în imposibilitatea adevărului sau acela ce nu se bucură de această imposibilitate n'are decât o cale de salvare, pe care n'o va găsi, însă, niciodată.

* * *

— Excesul de subiectivism, la oamenii cari n'au ajuns la credință, nu poate duce decât la megalomanie sau la autodenigrare. Când te preocupi mult de tine însuși, nu poți ajunge decât să te iubești sau să te urăști dincolo de

orice măsură. În amândouă felurile te lichidezi înainte de vreme. Nu e subiectivism acela ce nu te face Dumnezeu sau Satana.

* * *

Ar trebui ca omul să înceteze să fie sau să devină un animal rațional. Mai bine să devină o ființă absurdă care în fiecare moment riscă totul, cu fantezii periculoase și exaltări infinite, când ar putea muri din cauza a tot ce oferă lumea și a tot ce nu oferă. Idealul oricărui om ar trebui să fie încetarea de a fi om. Și aceasta nu se poate decât prin realizarea *arbitrarului absolut*.

* * *

Iubirea de oameni ce răsare din suferință, seamănă cu înțelepciunea ce izvorăște din nefericire. În amândouă cazurile rădăcinile sunt putrede și izvorul infectat. Numai iubirea de oameni care e naturală și spontană, rezultată dintr'o dăruire firească și dintr'un elan irezistibil poate fecunda și sufletele altora și poate comunica o intimitate caldă și senină. Acea ce rezultă din suferință ascunde prea multe lacrimi și suspine pentru a nu împrăști raze de o claritate amară, în care punctele negre pătează puritatea iubirii. Este prea multă renunțare, prea mult chin și prea multă neliniște, pentru ca această iubire să fie altceva decât o infinită concesivitate. Ierți totul, admiți totul, justifici totul. Dar este aceasta iubire? Și cum să mai iubești când nu ești atașat de nimic? Iubirea de oameni din suferință este vidul aceluși suflet omenesc, între tot și nimic, întocmai cum într'un suflet cu amoruri ratate numai

donjuanismul mai are un sens. În creștinism nu există iubire, ci numai concesivitate. Iar pe acela, care s'a crezut mântuitorul lumii, dacă l-ar fi luat depe cruce înainte de a intra definitiv în nimic, el n'ar mai fi avut nici măcar această concesivitate, această indulgență, care este mai mult o aluzie la iubire, decât iubire.

Iubire din suferință? Ea poate fi nemărginit de mare, dar florile acestei iubiri nu se înrădăcinează mai puțin în otravă.

* * *

Totul este posibil și nimic nu e posibil; totul e permis și nimic. În orice direcție ai apuca nu este mai bine decât în nu importă care alta. Ori realizezi ori nu realizezi nimic, ori crezi ori nu crezi, tot una e, precum tot una este dacă taci sau dacă strigi. Poți găsi totul o justificare, precum nu poți găsi niciuna. Totul este în același timp ireal și real, absurd și firesc, fantastic și plat. Nici un lucru nu poate fi pus înaintea altuia, precum nici o idee nu e mai bună decât alta. De ce să te întristezi de tristețea ta și să te bucuri de bucuria ta? Ce-ți pasă dacă lacrimile tale sunt de plăcere sau de durere? Iubește-ți nefericirea și urăște-ți fericirea, amestecă totul și confundă totul. Renunță la distincții, la diferențieri și la planuri. Fii ca un fulg dus de vânturi sau ca o floare purtată de valuri. Fii rezistent unde nu trebuie și laș unde ar trebui. Cine știe dacă în felul acesta nu vei fi mai câștigat? Și dacă nu câștigi, ce e dacă pierzi ceva? Este ceva de pierdut și ceva de câștigat în această lume? Orice câștig este o pierdere, precum orice pierdere este un câștig. Pentru ce oamenii mai așteaptă o

atitudine determinată, idei precise și vorbe corecte? Simt că ar trebui să vărs foc pe gură ca răspuns la toate întrebările ce mi s'au pus și ce nu mi s'au pus.

* * *

Cum s'ar putea lupta împotriva nefericirii? Numai luptând împotriva noastră, dându-ne seama că ea nu provine din afară ci din noi înșine. Dacă ne-am da seama în fiecare moment că totul depinde de răsfrângerea în conștiința noastră, de amplificările interne și de ascuțimea sensibilității atunci am ajunge în fiecare clipă la aceia luciditate în care realitățile se situează în justele lor contururi. Nu este vorba să ajungem la fericire, ci la un grad mai mic de nefericire. Omul care este mai aproape de fericire, decât de nefericire are nevoie de concursul permanent al acestei lucidități, ce corectează exagerările sau anticipările sensibilității, deoarece el nu s'a analizat până acolo, încât spiritul să se cristalizeze autonom de viață. În cazul oamenilor nefericiți, un corectiv posterior este în totdeauna necesar pentru a nu sombra — nu în desnădejde, — ci în imbecilitate.

Este un semn de mare rezistență în a rămânea în desnădejde, precum este un semn de mare deficiență în a ajunge la imbecilitate în urma unei îndelungi nefericiri. Trebuie o adevărată educație, un efort lăuntric persistent pentru a atinge un grad mai redus de nefericire. Orice educație și orice efort spre a atinge fericirea sunt dela început sterile. Orice ai face nu poți deveni fericit, dacă ai apucat pe drumul nefericirii. Poți trece dela fericire la nefericire; drumul

invers nu e posibil. Ceea ce înseamnă că fericirea poate avea surprize mai dureroase decât nefericirea. În fericire simți că lumea aceasta trebuia să fie așa cum e; în nefericire, oricum afară de cum e. Și deși îți dai seama de originea subiectivă a nefericirii, defectul personal îl convertești fatal într'un defect de constituție metafizică.

Niciodată nefericirea nu va putea ajunge la generozitatea în care să-și recunoască în mod absolut întunecul propriu, pentru a vedea eventualele lumini ale lumii. Văzând mizeria subiectivă în mizeria obiectivă a lumii, credem că ne ușurăm povara și ne dispensăm de muștrările ce ar trebui să ni le facem. În realitate această universalizare ne adâncește nefericirea și prezentând-o ca pe o fatalitate cosmică, ne închide orice posibilitate de a o diminua, de a o face mai suportabilă.

Disciplina nefericirii provoacă mai puține neliniști, mai puține surprize dureroase, un chin mai atenuat și o suferință mai stăpânită. Este o mascare aristocratică a consumării intime, o discreție a agoniei în această disciplină a nefericirii, care însemnează aparent conștiința în momentele supreme, pentruca tragedia să fie și mai mare în adâncuri.

* * *

Sensibilitatea pentru frumosul ca împlinire formală și armonică, se desvoltă cu atât mai puternic cu cât omul este mai aproape de fericire. Totul în frumusețe își găsește o rațiune în sine însuși, un echilibru intern și o justificare integrală. Un lucru frumos nu-l putem concepe decât așa cum e. Un tablou sau un peisaj, ne încântă în așa măsură,

încât noi nu ni-l putem reprezenta în momentul contemplației decât în forma ce ni se prezintă. A privi lumea sub semnul frumuseții, este a afirma că lumea aceasta trebuia să fie așa cum e. Intr'o astfel de viziune totul se topește în armonii și strălucește în splendori, iar aspectele negative ale existenței nu fac decât să intensifice farmecul armoniilor și strălucirea splendorilor. Frumusețea nu va salva lumea, dar va apropia mai repede de fericire pe acei cari umblă pe această cale. Se poate ca frumosul în această lume de antinomii și de paradoxuri să fie în afară de aceste anomalii? Intreg farmecul și întreaga structură particulară a frumosului derivă din faptul de a fi numai obiectiv un paradox, iar subiectiv, pentru cel ce trăiește frumosul, de a fi dincolo de orice paradox. Fenomenul estetic exprimă paradoxul de a reprezenta *absolutul în formă*, de a obiectiva în forme limitate un infinit. Căci ce înseamnă asietația, împlinirea totală fără posibilitatea de a concepe altă modalitate de realizare, decât a prezenta un absolut simțirii noastre? Despre imposibilitatea reală a acestui absolut, despre contradicția esențială și organică, noi nu ne dăm seama în momentul de contemplare a frumosului, ci trăim în cea mai naivă participare un absolut care se dovedește obiectiv a fi o imposibilitate. Absolutul în formă, absolut întruchipat în expresii limitate este posibil în sufletul celui dominat de emoția estetică, în clipa viziunii frumosului, el este, însă, o *contradictio în adjecto* unei alte perspective decât cea a frumosului. Din acest motiv, este atâta iluzie în orice ideal de frumusețe, încât întinderea ei este nedeterminabilă. Și ceea ce este mai grav, e că premisa fundamentală a oricărui ideal de frumusețe, după care

lumea aceasta trebuia să fie așa cum e, nu rezistă nici celei mai elementare analize. Lumea aceasta trebuia să fie oricum, numai așa cum e, nu.

* * *

Pentruce oamenii doresc să realizeze neapărat ceva? N'ar fi incomparabil mai bine să stea suspendați sub soare într'o liniște senină și într'o tăcere admirabilă? Ce este de realizat și de ce atâta efortare și atât imperialism? Omul a pierdut simțul marilor tăceri, a marilor liniști ce îmbată ființa cu arome de eternitate. Deși *conștiința* este fructul unei deficiențe vitale, ea nu s'a determinat la fiecare om ca un element de inadaptabilitate, ci la unii a desvoltat o exasperare a pornirilor vitale, o exagerare a imperialismului vital. Ne mai putând trăi în prezent, adună mai mult decât trebuie vieții, aglomerează material care îl apasă și îl subjugă. Astfel sentimentul viitorului a fost o calamitate pentru om. Procesul, prin care conștiința a separat pe oameni în două categorii mari, este dintre cele mai ciudate și el e de natură a explica pentruce omul este o ființă atât de puțin consistentă, care nu-și poate fixa un centru de energie și de echilibru. Atât cei pe cari conștiința i-a dus la interiorizare, la chin și la tragedie, cât și cei pe cari i-a avântat într'un imperialism nelimitat, într'o groaznică dorință de achiziție și de posesiune sunt, în moduri diferite, dezechilibrați și nefericiți. *Conștiința a făcut din animal om și din om demon, dar ea n'a făcut încă din nimeni un Dumnezeu, în ciuda lumii care se mândrește de a fi omorât unul pe cruce.*

Feriți-vă de oamenii incapabili de viciu, deoarece prezența lor nu poate fi decât plictisitoare, incoloră și fadă. Căci despre ce vă poate vorbi un om incapabil de viciu decât

despre morală? Și cine n'a depășit morala înseamnă că n'a adâncit nimic din experiențele pe cari le oferă viața, că n'a ratat nici un elan și n'a transfigurat nici o prăbușire. O existență mare începe de acolo de unde pentru ea sfârșește morala, fiindcă numai de aici ea poate risca orice, poate încerca absolut totul, chiar dacă obstacole o împiedică dela realizări efective. Se cer infinite transfigurări pentru a ajunge în regiunea în care totul e permis, în care sufletul se poate arunca fără remușcări în vulgaritate, în sublim sau în grotesc, realizând o complexitate atât de bogată încât nici o direcție și nici o formă de viață să nu-i fie închise. Tirania exteriorului și a generalului, ce domină existențele comune, dispare pentru a-i lua locul absoluta spontaneitate a existenței unice, cu norma topită în fluiditățile ei interioare, cu legea în ea însăși, dincolo de orice formă și de orice schemă. Cum să nu dispară morala pentru o astfel de ființă, care poate fi cea mai generoasă, fiindcă este atât de absurdă încât poate să renunțe la lume și ca atare să dea tot ce se poate da? Generozitatea este incompatibilă cu morala, cu această raționalitate a obiceiurilor, conștiinței, cu această mecanizare a vieții. Orice faptă generoasă este absurdă, este o renunțare ce nu se poate găsi la omul comun, care se îmbracă în hainele moralei spre a-și ascunde vulgara lui nulitate. Tot ce este cu adevărat moral începe de acolo de unde s'a lichidat cu morala. Meschinăria moralei cu norme raționale, cu legi fixe și cadre exterioare, nu se evidențiază mai bine ca în condamnarea viciului, această expresie de tragic carnal și de turburare pasională, ce crește din prezența spiritului în carne. În orice viciu este prezentă o tragedie a cărnii, un salt al cărnii din fatalitatea ei, o încercare de

sfârâmare a limitelor imanente ce încarcerează elanurile pasionale. O plictiseală organică se ridică până la o des-nădejde a nervilor și a cărnii, din care nu se pot salva, decât încercând celelalte forme posibile de voluptăți. Atracția tuturor celorlalte forme decât cele normale, picură în senzațiile viciului o neliniște turburătoare, diversă în consecințe și complexă în agitații. În viciu, spiritul parecă a devenit sânge și se agită ca o forță immanentă în carne. Explorarea în ordinea posibilului nu se poate face fără concursul spiritului, fără intervenția conștiinței. Viciul reprezintă o formă de triumf a individualului. Și cum ar putea reprezenta carnea individualul, fără o intervenție din afară? Acest amestec de spirit și carne, de conștiință și sânge, creează o efervescență extrem de fecundă pentru acela care e prins în seducțiile viciului. Nimic nu este mai respingător decât viciul învățat, împrumutat și afectat. Din acest motiv, elogiul viciului este complet injustificat; se poate cel mult constata fecunditatea lui, pentru oamenii cari îl știu transfigura, cari pot devia această deviere. A-l trăi brut, criminal, vulgar, este a-i exploata numai materialitatea lui scandaloaasă și a-i neglija fiorul imaterial care face din orice viciu o excelență. Viața intimă, pentru a atinge anumite înălțimi, nu se poate dispensa de neliniștile viciului. Și nici un vicios nu poate fi condamnat decât în momentul când, în loc să considere viciul un pretext, îl transformă într'o finalitate.

* * *

Iubirea cu cât e mai intensă și mai concentrată, cu atât se limitează mai mult în întindere, cu atât cere mai mult

individualul și unicul. Astfel se întâmplă că marile pasiuni descopăr absolutul într'o femeie, care la cea mai redusă analiză de abia își poate salva existența biologică. Unei considerații din afară, iubirea este atât de absurdă, încât ea nu poate fi apreciată decât pentru absurditatea ei. Din acest motiv, asupra iubirii nu se poate vorbi în considerații, ci numai în mirări.

Din milioane de femei să aleg una singură, să mă limitez numai la una? Ar trebui ca aceea să fie în fiecare moment *alta*, să fie capabilă de atâta transfigurare încât să-mi apară veșnic nouă și nebănuită. Câți au pasiunea atât de mare, încât în fiecare moment să *vadă* lumini noi și farmece schimbate? Femeia este o ființă cu puține posibilități, ea nu poate rezista exigențelor unui bărbat torturat, pentru care iubirea este numai o formă de a te realiza în viață. Îți trebuie o pasiune mare până la imbecilitate, pentru a putea iubi o singură femeie. Când simți, însă, insuficiența tuturor formelor de viață, când te satisface numai ceea ce e deviat, crescut paradoxal și dezvoltat exagerat, ce mai poți găsi într'o singură femeie? Schimbând multe, dacă ți se refuză surprize psihologice, este imposibil să nu te farmece jocul de fizionomii, diversitatea de expresie și să nu te pasioneze căutarea unui mister psihologic pe care nu-l găsești totuși, niciodată, fiindcă nu există. Sensibilitatea feminină e prea periferică și prea receptivă, pentru a avea resursele inepuizabile ale unui mister. Farmecul absurd al iubirii adevărate, al iubirii intense este de a găsi mister într'o singură ființă, de a descoperi — sau mai precis a *inventa* — un infinit într'o existență individuală de o deconcertantă finitate.

Iubesc mai multe femei acei cari nu pot iubi. Don-juanismul este avantajul și defectul celor certați cu Eros, dar cari au destule rezerve de viață pentru a nu ajunge la o impotență psihică sau erotică. Necesitatea de a varia aspectele lumii, născută dintr'o plictiseală organică, duce în domeniul iubirii, la don-juanism. Toți oamenii cari au dus viața interioară până la ultimele ei limite, cari au disperat de sensul vieții și cari se chinuesc pe culmi, sunt în mod fatal don-juani, întocmai ca și antipodul lor, oameni înguști, lipsiți de viață interioară, cu posibilități extrem de reduse de înțelegere și simțire. Viața prezintă această ciudată dualitate de a intruni în realizarea exterioară pe cele două tipuri opuse de oameni: pe deficienți și pe cei prea-plini. Tot simțul psihologic este în a percepe dacă cineva a ajuns la o formă respectivă de viață din prea plin sau din deficiență. Unul poate fi vicios și imoral din deficiență, altul din exces; unul poate ajunge la disperare din incapacitate, din lipsă de rezistență și de gândire, altul din exces de problematică și de interioritate.

Lumea cade în greșala, de a pune pe acelaș plan de viață sufletească, pe toți acei oameni cari seamănă exterior și aparent în realizările lor. Don-juanismul este interesant și simptomatic numai la aceia la cari apare ca un fruct al disperării, al unei prea bogate reflexivități și preocupări lăuntrice. Cine pe culmile disperării nu este un don-juan, acela nu și-a asimilat disperarea organic, nu a trăit intens stările de limită, arderile și consumările supreme, ci le-a încercat artificial ca într'un vag presentiment. A fi un om de mari singurătăți, înseamnă a iubi pe toate femeile. Și a iubi pe toate femeile înseamnă a nu iubi nici una. Cei cari

fac filosofia vieții nu pot fi decât niște diletanți ai Erosului, căci ei au pus prea multă pasiune în *problemele* vieții, pentru ca să mai aibă pasiune pentru *aspectele* ei. Pe culmile disperării, superficialitatea în iubire este o superficialitate din adâncime.

* * *

Am încercat într'o mare tăcere și într'o mare singurătate, în mijlocul naturii, departe de oameni și aproape de mine, o senzație de tumult nesfârșit în care lumea ca un torent irezistibil, m'a năpădit, a trecut prin mine asemenea unui fluid transparent și insesizabil. Inchizând ochii, întreaga lume pare că s'a topit în creierul meu, prin care ea trece în tr'un elan torențial, de un farmec indefinibil și de un avânt impetuos, curgând apoi din mine în forme și înălțări de valuri ca în visurile de înnec de o groază voluptoasă. Am simțit atunci nu numai cum un om poate trăi, în anumite clipe toată esența misterioasă a destinului uman, dar și cum în el se poate concentra universalitatea lumii, absorbită în extazurile singurătății. Dacă ai închis ochii pentru a atinge o tăcere și o singurătate mai mare, ai pierdut infinitul ce ți-l oferea perspectiva exterioară, pentru a câștiga un infinit mai complex și mai atrăgător. Și în acest moment de extaz cosmic, de revelație metafizică am simțit cum efluviile ce le degajam din mine erau efluviile acestei lumi, cum tremurul meu era tremurul ființei, și cum halucinația mea era halucinația existenței. Și m'am simțit în acel fior neuitat, iresponsabil de existența acestei lumi.

* * *

Cine își înalță aripi în mine, de simt cum sborul meu mă avântă într'o nebună și barocă expansiune? Să fie aripile eternității cari mă ridică în infinit, mă turbură și mă însingurează? Simt toată confuzia eternității în mine și sorb miresmele infinitului cum aş sorbi o otravă. Beat de eternitate și atras de infinit mă prăvălesc prin spații ca o figură solară și mă avânt prin imensități, ușor ca o iluzie și transparent ca un zâmbet, mă risipesc într'un nimic îmbietor pe care mi-l acopere seninătățile de azur și transcendențe de nouri. Cui să mă închin prin aceste deșerturi și cui să întind mâna prin aceste singurătăți, la cine să mă opresc în aceste evoluții cosmice și de unde să privesc ca la o mângâiere? Cum se destramă azurul în fantastica mea viziune și cum nu mai rămâne decât un alb cu misterioase chemări! Și în acest drum cosmic, asemenea unei supreme aventuri, par'că-l caut pe Dumnezeu. Dar în infinit nu există popas. Și astfel, nu-l voi găsi niciodată.

* * *

Procesul prin care cineva devine pesimist? O frecvență mare de depresiuni într'un om, care are atât elan încât în fiecare moment să fie viu. O fatalitate organică provoacă depresiuni incontinui fără determinante și excitante exterioare, numai dintr'o adâncă turburare internă, aceste depresiuni înnăbușă pâlپările elanului, atacă permanent rădăcinile vieții și distrug bucuria naivă și instinctivă de a trăi. Se afirmă cu totul greșit că devine cineva pesimist în urma unei deficiențe organice, în urma unor slabe posibilități vitale. În realitate nimeni nu devine pesimist dacă n'a avut anterior atât elan încât să fi dorit viața cu o

ardoare pasionată, chiar dacă această ardoare n'ar fi intrat în conștiința respectivului. Ulterior procesul de devitalizare se întâmplă ca o urmare a depresiunilor. Orice deficiență în pesimism este consecutivă depresiunilor. Căci numai la un om cu elan, cu aspirații și cu pasiuni, depresiunile au acea capacitate de eroziune care consumă din viață, precum valurile mării din uscat. La un simplu deficient, depresiunile nu duc la nici o încordare, la nici un paroxism și la nici un exces, ci la o stare de indiferență și apatie, de stingere lentă și de monotonie liniștită, din care nu pot reeși acele reacțiuni personale și dureroase caracteristice pesimismului. A fi pesimist înseamnă a prezenta un paradox organic, ce dă naștere la contradicții insurmontabile și fatale, cari explică efervescenta atât de profundă a tuturor pesimiștilor. Și cum să nu fie un paradox organic în această îmbinare a unor frecvente depresiuni cu a unui nu mai puțin frecvent elan? Că în cele din urmă depresiunile consumă elanul și compromit vitalitatea, este mai mult decât evident pentru cine înțelege că depresiunile sunt adevărate atentate la viață. Impotriva lor nu se poate lucra efectiv; ele pot fi cel mult neglijate temporal prin o ocupație intensă sau prin distracții; dar după aceea apar într'o și mai mare intensitate. Numai într'o vitalitate neliniștită poate apărea paradoxul organic al pesimismului. Cum rezistențele vieții se reduc și scad progresiv, în conștiința omului se reflectează dureros acest proces de intrare în moarte. Nu devii pesimist — un pesimist demonic, elementar, bestial și organic, — decât după ce viața în lupta disperată împotriva depresiunilor nu s'a ales decât cu înfrângeri. Atunci apare în conștiința omului destinul ca formă a ireparabilului, a celui ireparabil

pornit din esența lumii, ca pentru a ne arăta, mai dureroase și mai apăsătoare, zădărniciile acestei vieți.

Trebue, într'adevăr, să te fi luptat mult cu forțele demonice și negative ale vieții pentru a ajunge la conștiința ireparabilului, care nu face din ireversibilitatea vieții decât o cale spre moarte, o evoluție care nu e, în fond, decât o soluție. Să poți spune după fiecare experiență de viață: *niciodată!*; după fiecare întâmplare și după fiecare încercare același cuvânt, simbol al definitivatului și al ireparabilului, este desigur a fi pierdut totul, a fi atât de departe de viață pe cât ești aproape de nimicul în care te aruncă moartea. Este îngrozitor când te gândești că după moarte îți sunt definitiv pierdute, o zi cu soare, un zâmbet sau un prieten; dar este de o mie de ori mai îngrozitor să fi pierdut, *deja trăind*, toate aceste, să poți spune despre tot ce ai auzit și văzut: *niciodată, niciodată!* Este ca într'o absurdă călătorie internă, care te-a separat radical de lucruri, deși prezența ta fizică se află în imediata lor apropiere.

* * *

Cum o să pot admite că *eu* nu sunt făcut pentru viață, când, în realitate *viața* nu este făcută pentru mine? Căci s'ar putea foarte bine ca în alte forme de viață, în forme cu totul diferite de acele în care sunt condamnat să trăiesc, eu aș putea fi fericit și încântat, dominat de voluptăți pe care ceilalți nici nu le-ar bănuși? De ce să mă sacrific *în gând*, de ce în ordinea conceptibilului să nu admit că eu m'aș putea potrivi într'o altă formă de viață, într'o altă alcătuire de existență? Și atunci de ce să nu găsec toată vina în această viață, iar nu în mine? Ar trebui mai puțin

ireparabil și mai multă absurditate acestei lumi, pentru ca să se poată schimba. Absurditatea ei de până acum depășește cu puțin platitudinea, pentru a-mi îngădui cea mai redusă iluzie. Aș putea crede în această lume, când ea s'ar schimba pentru mine. Sunt prea orgolios pentru a vedea răul din lume în răul din mine. Eu însă, nu mă voi schimba niciodată după această lume.

* * *

Iraționalul din viață apare în considerațiile noastre, într'un dublu aspect: iraționalul, ca dinamism orb ce refuză orice ierarhie de valori și iraționalul, ca realitate în a cărei asimilare trăiești naiv, mulțumit și echilibrat. Această accepție dublă a iraționalului explică de ce putem spune că viața n'are niciun sens, ea fiind irațională în esența sa, precum și de ce susținem posibilitatea de salvare numai prin experiența naivă a iraționalului. Aproximarea inconștientă de esență irațională a vieții te menține într'o stare de echilibru organic, deoarece formele tale de activitate și manifestare sunt formele vieții. Tot ceea ce faci răsare din sâmburele vieții, dintr'o obscură productivitate vitală. Experiența naivă a iraționalului te situează în imanența substanțială a vieții. De aceea, naivitatea este o expresie directă a iraționalului. În naivitate individuația nu reprezintă un principiu de tragism, fiindcă în naivitate individul nu e separat de lume, ci este asimilat organic fluxului irațional al existenței. Șerpuirile acestui flux pot fi cât de complicate; atunci când trăiești în ele, nu suferi din cauza lor, deoarece drama se distribue pe întreaga sferă a vieții și nu se reflectează în conștiință, nu suferi o dramă unică,

individuală și chinuitoare în afară de lume; nu încerci dualismul care izolează pe om în lume din cauza hipertrofiei conștiinței. Prin conștiință, reflexivitate și interiorizare, depășești iraționalul; dar numai pentru a ți-se revela într'o deconcertantă proeminență. Căci această depășire nu se poate realiza decât în gândire; prin biologicul din noi nu facem mai puțin parte din iraționalitatea în genere. Iar când acest biologic devine nesigur, problematic de un echilibru instabil, aceasta nu se întâmplă decât pentru a ne descoperi și mai mult iraționalul, ca dinamism orb, indiferent oricărei teleologii și oricărei ierarhii de valori. Omul este astfel constituit, încât el cere în fiecare moment o ierarhizare a valorilor, o scară de valori și o sumă de criterii. În fața fenomenului iraționalității vieții, a evoluției ei fără nici un scop, care face din viață un avânt haotic de forme debordante și necristalizabile, exigența unei ierarhii de valori este o simplă exigență. Și atunci se naște revolta conștiinței împotriva vieții, revolta omului detașat de viață împotriva iraționalului, la care revoltă viața răspunde omului: mlădiază-te după mine și renunță la conștiință, la principiul separativității și târît în fluxul iraționalului vei înceta să cauți un sens acolo unde nu e.

* * *

A ajunge să crezi numai în tăcere, să nu mai prețuiești decât tăcerea, este a realiza una din cele mai esențiale expresii ale trăirii la marginile vieții. Elogiul tăcerii, la marii singuratici și la întemeietorii de religii, își are o rădăcină mult mai profundă decât își închipuesc oamenii. Trebuie ca prezența oamenilor să te fi exasperat în așa măsură și

complicația problemelor să te fi desgustat atât de tare, în cât să nu te mai intereseze decât tăcerea și strigătele ei, strigătele tăcerii cari nu sunt decât cascade intime a căror sgomot îl obiectivezi în lumea din afară.

Oboselile repetate te duc la aprecierea nelimitată a tăcerii, deoarece în oboseli toate cuvintele își pierd semnificația și bat în urechi asemenea unor ciocane mecanice, se destramă în sonorități vide, în vibrații iritante și în sunete exasperante. Toate conceptele se diluiază, toate expresiile tari se atenuiază, tot ceea ce vorbești sau ascuți se desgolește într'o nuditate stearpă și respingătoare. In tine, nimic nu mai ia o formă sau o consistență expresivă, ci tot ce pleacă în afară și tot ce vine din afară rămâne ca un murmur îndepărtat, monoton și egal, neputând în nici un fel să excite nuanțele vieții sufletești, să trezească un interes sau o curiozitate. Atunci îți pare inutil să-ți mai dai o părere, să mai iei o atitudine sau să mai impresionezi pe cineva și toate sgomotele la cari ai renunțat prin tăcere cresc în agitația sufletească, existentă în toate marile tăceri. După ce te-ai frământat ca un nebun să rezolvi toate problemele, după ce te-ai chinuit pe culmi, când ar trebui să dai răspunsurile supreme, sfârșești prin a găsi în tăcere singura realitate și singura formă de expresie și cine nu sfârșește în tăcere înseamnă că n'a văzut totul.

* * *

Arta de a fi psiholog nu se învață, ci se trăește și se experimentează, deoarece nu există un complex de canoane care să-ți dea cheia misterelor psihice, a structurilor diferențiale ale vieții sufletești. Nu ești un psiholog bun dacă

tu însuși nu ești un subiect de studiat, dacă materialul tău psihic, nu oferă zilnic o complexitate și un inedit, cari să excite curiozitatea ta continuă. Nu te poți iniția în misterul altuia, dacă tu însuși n'ai un mister în care să te inițiezi. Pentru a fi psiholog trebuie să fii atât de nefericit încât să pricepi fericirea și atât de rafinat încât să poți deveni oricând barbar; iar disperarea în care trăiești să aibă totdeauna atâta ardoare, încât să nu știi dacă trăiești în pustiu sau în flacări. Proteic, polimorf, pe cât de centripet, pe atât de centrifugal, formele vieții să se combine în tine atât de multiplu și atât de complex, încât extazul pe care-l vei atinge să fie estetic, sexual, religios și pervers. A fi psiholog, înseamnă, a te învârti în fiecare moment, în jurul axei tale. Aceasta este întâia condiție; a doua, este a avea atâta mobilitate, încât axele celorlalte ființe să-ți fie atâtea centre de gravitate câte poate avea o ființă proteică.

Simțul psihologic este expresia unei vieți care se contemplă pe sine în fiecare moment și care în celelalte vieți vede numai oglinzi. Ca psiholog, consideri pe toți ceilalți oameni părți din tine, frânturi ale ființei tale. Și în disprețul pe care orice psiholog îl are pentru oameni este o secretă și o infinită auto-ironie. Nimeni nu face psihologie din iubire, ci dintr'o pornire sadică de a nulifica pe altul prin cunoașterea fondului său intim, de a desbrăca de misterul care, asemenea unei aureole, nimbează pe celelalte ființe. Cum acest proces epuizează repede pe oameni, ei având conținuturi limitate, este explicabil de ce psihologul este acela care se plictisește mai repede de oameni, pentru că el este prea puțin naiv pentru a avea prieteni și prea puțin inconștient pentru a avea iubite. Nici un psiholog

nu începe prin a fi sceptic. Orice psiholog sfârșește însă, prin a fi sceptic. Este, în acest sfârșit, pedeapsa naturii pentru acest violator de mistere, pentru acest suprem indiscret, care a pus prea puțină iluzie în cunoaștere, pentru ca să nu fi ajuns prin cunoaștere la desiluzie.

Puțină cunoaștere încântă; multă cunoaștere degustă. Cu cât cunoști mai mult, cu atât vrei să cunoști mai puțin. Cine nu suferă din cauza cunoașterii, acela n'a cunoscut nimic.

* * *

Stând într'o contemplație liniștită, fixat și suspendat sub eternitate și auzind tic-tacul unui ceas, sau orice ritm ce ar semnifica progresul în timp, este imposibil să nu simți toată absurditatea mersului în timp, a mersului mai departe, tot non-sensul evoluției și a oricărui fel de desfășurare. De ce să mergi mai departe, de ce să mai trăiești în timp? Revelația subită a timpului, în astfel de contemplații, care dă acestuia o proeminență vie și strivitoare, pe care n'o are niciodată în existența zilnică, este fructul unui desgust de viață, a unei incapacități de a mai continua cu aceeași poveste. Și când această revelație se întâmplă în noapte, absurditatea înaintării în timp se mărește de senzația unei indescriptibile singurătăți, deoarece atunci, departe de oameni și de lume, rămâi singur cu timpul în față într'o ireductibilă dualitate. Timpul, în această senzație de părăsire nocturnă, nu mai e umplut cu nici un lucru, cu nici o acțiune și cu nici un obiect, ci seamănă unui vid ce crește progresiv în existență, a unui vid în continuă dilatare și evoluție ca o amenințare de dincolo de lume. Nu

mai poți auzi în liniștea și tăcerea contemplației decât ritmarea timpului în tine, sunetul și pocnetul repetat asemenea unui dangăt de clopot într'o lume moartă. Drama omului și a timpului n'o trăește decât acela care a separat timpul de existență, și care în această disociere, fugind de existență e apăsător de timp. Și acela simte cum crește în el timpul asemenea morții.

Singurul lucru care-l poate salva pe om este iubirea. Și deși atâta lume a susținut această afirmație, este a nu fi încercat niciodată iubirea, pentru a o declara banalitate. Să-ți vină să plângi atunci când te gândești la oameni, să iubești totul într'un sentiment de supremă responsabilitate, să te apuce o învăluitoare melancolie când te gândești și la lacrimile ce încă nu le-ai vărsat pentru oameni, iată ce înseamnă a te salva prin iubire, singurul izvor al speranțelor.

Oricât m'aș lupta pe culmile disperării, nu vreau și nu pot să renunț și să părăsesc iubirea, chiar dacă disperările și tristețile ar întuneca izvorul luminos al ființei mele, deplasat în cine știe ce colțuri îndepărtate ale existenței mele.

Prin orice pot cădea în lumea asta, numai printr'o mare iubire nu. Iar atunci când iubirii tale i s'ar răspunde cu dispreț sau indiferență, când toți oamenii te-ar abandona și când singurătatea ta ar fi suprema părăsire, toate razele iubirii tale ce n'au putut pătrunde în alții ca să-i lumineze sau să le facă întunerecul mai misterios, se vor răsfrânge și se vor reîntoarce în tine, pentru ca în clipa ultimei părăsiri strălucirile lor să te facă numai lumină și văpăile lor numai căldură. Și atunci întunerecul nu va mai fi o atracție irezistibilă și nu te vei mai ameți la viziunea prăpăstiilor și adâncimilor.

Dar ca să ajungi la accesul luminii totale, la extazul absolutei splendori, pe culmile și limitele beatitudinii, dematerializat de raze și purificat de seninătăți, trebuie să fi scăpat definitiv de dialectica luminii și a întunerecului, să fi ajuns la autonomia absolută a întâiului termen. Dar , cine poate avea o iubire atât de mare?

	<u>Pagina</u>
Lirismul absolut	68
Esența grației	71
Eternitatea și morală	76
Moment și eternitate	78
Istorie și eternitate	81
A nu mai fi om	83
Magie și fatalitate	85
Entuziasmul ca formă a iubirii	90
Lumină și întunec	96
Renunțarea	98
Frumusețea flăcărilor	109
Intoarcerea în Haos	112
Ironie și auto-ironie	113
Despre mizerie	115
Fuga de pe cruce	117
Cutul infinitului	120
Banalitate și transfigurare	124
Principiul satanic în suferință	136